

11.558.566

2000
26 10 32

ЗЕНОН БИЧИНСЬКИЙ

ІВАН ГУС

Л Ї В І В 1 9 3 2

з ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint, illegible text in the middle of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

ЗЕНОН БИЧИНСЬКИЙ

Zimovij ?

ІВАН ГУС

Н. 200

Л Ъ В І В 1 9 3 2

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001009039368

II. 558.566

ПЕРЕДРУК З „УКРАЇНСЬКОЇ РЕФОРМАЦІЇ“.

З М І С Т.

Рідний край і часи Івана Гуса	1
Молодість і перші праці Гуса	12
Іван Гус у боротьбі з архієпископом	26
Іван Гус противиться папі	38
Іван Гус на вигнанні	52
Іван Гус на константському соборі	64
Суд над Гусом	75
Смерть на кострі	93
Після смерти Івана Гуса	107

ЧИТАЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

Ілюстрований український єванг. часопис

„ПРОЗРИ!“

Однорічна передплата 1.50 зл.

Замовлення надсилайте на адресу:

Редакція і адміністрація „Прозри!“

Теодор Ярчук, Станіславів,
Скритка поштова 78.

ЖАДАЙТЕ ОКАЗОВИХ ЧИСЕЛ
І ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

„НОВИЙ СВІТ“

МІСЯЧНИК ПРИСВЯЧЕНИЙ ДУХОВІЙ
ОБНОВІ УКРАЇНСЬКОГО ДОРОСТУ.

ОДНОРІЧНА ПЕРЕДПЛАТА 1.80 ЗЛ.

Редакція і адміністрація „Новий Світ“

Теодор Ярчук, Станіславів,
Скритка поштова 78.

РІДНИЙ КРАЙ І ЧАСИ ІВАНА ГУСА.

Чехія. Чехія — це батьківщина й місце діяльності Івана Гуса. Край не великий але славний через те, що вийшов з нього муж, Іван Гус, котрого наука, а передовсім мученича смерть із рук католицької церкви наповнила подивом увесь християнський світ. Чехія завбільшки двацяти тисяч американських квадратних миль, але її положення в серці Європи сприяло її розвиткови. Вона зі всіх сторін окружена високими горами, котрі захищають її перед ворогами. Чехія подобає на природну твердиню а військові знавці назвали її ключем до новочасної Європи. Чехія була полем многих битв, вона була осередком кривавої трицятьлітньої війни і видала чимало славних борців. Славне є минуле чехів, а вершка своєї слави досягли чехи своєю участю в реформі католицької церкви. Товчком до того була діяльність і мученича смерть найбільшого чеха, Івана Гуса, про що буде бесіда в отсій книжці.

Багацтва землі. Чехія гарний і багатий край. Земля урожайна, а під землею всякі багацтва, крім соли і плятини. Є там різне дорогоцінне каміння, загально звісні є опалі. Подостатком також мінеральних жерел. Купелеві місця, як Карльсбад, Маріенбад, є знані на цілім світі. Многі ріки, що спливають з гір, наносять з собою намул, котрий чинить землю урожайною. Чехія окружена горами є захищена перед холодними вітрами й тому підсоння там дуже лагідне. Хотяй високі гори оточують Чехію, то вона всеж-таки не відтята від світа. Велика ріка Лаба, що перерізує край на саксонській границі, дістається через гори до Німеччини, щоби впасти в Німецьке море, лучить Чехію з великими торговельними містами й державами, що лежать над нею. Багацтва землі були там обильні, щоб розвинути духа промислу й незалежності й витворити питомий чеський характер у звичаях й заведеннях.

Чеський нарід. Чехію замешкували різні народи. Найновіші наукові досліди доказують, що частину Чехії вже в початках християнства заселявали славянські племена. Другі народи, що там мешкали були кельтійського або тевтонського коріння. Найславніші з поміж тих племен були Бої, себто „люті“, від котрих пішла назва „Богемія“. Десь у половині пятого віку прибули туди зі східної Європи, чехи, могутне, великодушне славянське племя. Вони осіли там трівко, прогнавши давних мешканців Богемії. Про давню історію чехів знаємо дуже мало. Їх державний устрій, їх політичні установи і звичаї були дуже прості. Не бідше знаємо про їх первісні релігійні вірування. На загал вони

були слав'янами по характері. Скорі до сварок і гніву, скорі до одушевлення; ревниві і багаті уявою, палкі, скорі до ділання, дотепні в мові, поетичні у вдачі. Релігійними питаннями цікавилися дуже живо. Задля тих черт чеського народнього характеру одні їх дуже величали, але другі дуже ганьбили.

Ці народні прикмети розвинулися і кріпшали у хвилях, коли чужі народи почали напливати до їх краю. Коли приглянемося мапі, то побачимо, що чехи окружені німецькими краями. Легко було передбачити, що скорше чи пізніше німці стануть заливати Чехію. Вони почали поселюватися поруч чехів уже в шестім і семім віці. Коли німці почали приходити до значіння і впливу, дуже часто приходило до менших і більших сутичок між тими двома народами. Релігійні непорозуміння в пізніших часах, що раз більше загострювалися й виявлялися народнім ремствуванням. Тепер дві треті людности творять чехи а одну третину німці.

Чехи й події в Європі в чотирнадцятім віці. З кінцем тринадцятого віку середовічне папство й церква були в повнім розвитку. Розвиток цей завершувався на дві сотні літ до того часу. Тодгі то повстали могутні монаші чини, схолястична теологія досягла свого зеніту, заведено папську інквізіцію і удосконалено sacramентальну систему, яку вважали за так необхідну до спасіння, як вогонь до огріття змерзлого тіла, або лік до лікування хвороби. Два наступні століття були добою протестів проти існуючого порядку, на основі Св. Письма, розуму та історії.

В середовіччі створила католицька церква три могутні установи, що в їх руках знаходилася необмежена й начальна власть над цілим христ'янським світом: 1. абсолютне папство, 2. церков з сімома тайнами і 3. інквізіція. Найвиднішими борцями за ті три інституції були папа Григорій VII. та Інокентій III. Вони твердили, що папа, як наслідник Петра, має найвищу власть у церкві й начальну власть над світськими володарями. Вони порівнювали церковну власть до сонця й золота, а світську власть до місяця й олова. Папа Григорій VII. (1073—1085) рішуче заявив що світська власть має свій початок в ересі — в зависти, жадобі, жорстокости, рабунку й убійстві. А церква це Боже заведення, установлене Христом і дане Петрові: „Ти еси Петр, і на сьому камені збудую церков мою“. (Мат. 16 : 18). Цей папа заявив, що він має власть скидати й настановляти царів, покликуючися на Св. Письмо Старого Завіту. (Єрем. 1 : 10): „Ось це я постановив тебе нині над народами й над царствами, щоб ти викорінював і руйнував, вигублював і валив, будував і насаджував“. Цей папа поріжнився з цісарем Генриком IV, скинув його з престола, ще й звільнив його підданих від присяги послуху і настановив другого цісаря.

Папа Інокентій III. (1198—1216) заявив, що, як тільки одні Петро йшов по воді до Ісуса, так і папа має одинокое право пра-

вити народами світа. Як місяць світить від сонця, так цісар і князі дістають свою владу від папи, Христового наслідника на землі. Папа є суддею над всіма людьми й відповідає тільки перед Богом. Один монах, Цезар з Гайстербаху, висказав загальну думку духовенства, коли порівняв церков до небозводу, папу до сонця, цісаря до місяця, духовенство до дня, єпископів до зізд, а світських людей до ночі. Папа Інокентій залюбки порівнював церкву й державу до голови й тіла. Як голова повертає цілим тілом, так папа кермує державою.

Папа Боніфатій VIII. сказав, що для спасіння душі конечно підчинитися римському папі. Згідно з наукою схолястиків, церква була видимою організацією, роздавальною спасіння. Церква обнімала цілий світ. Тайни, котрі та церква уділяла, мали силу самі в собі, так як лік чи пожива. Вони вливали у грішника духове життя ще й в тім житті його піддержували. Тайни стали воротами для грішника до царства вірних, кормили його підчас його життя на землі а вкінці, виражали грішника елеопомазанням на той світ в оправданні.

Окрім папства й церкви середні віки принесли ще інквізицію, то є організацію, котра мала знищити всякий опір в церкві і опір церковним наукам і розпорядженням. Хто не годився з науками церкви, або хто не повинувався зарядженням духовенства, той поповнив злочин. Четвертий Лятеранський Собор 1215 р. рішив, що: як еретик не має жадного права в церкві, так і не має жадного права на світі. Він навіть не має права жити. Церква дістала владу над людиною при хрищенні, а це означувало, що церква має право навіть тій людині відобрати життя. Тома з Аквіну, славний католицький богослов, учив, що еретиків належить палити подібно як тих, що підроблюють гроші. Він сказав: „Еретиків потреба не лише віддалити від церкви викляттям, але треба їх віддалити від світа через смерть“. Справді церква могла карати еретиків лише на досмертну вязницю, бо карати смертю було їй недозволено, але вона радила собі в той спосіб, що за суджених віддавала світській владі, а та виконала присуд смерти.

Ці католицькі здобутки середновіччя — абсолютне папство, церков як організація, що дає життя і абсолютне право карати еретиків смертю, володіли християнським світом аж до часів Мартина Лютра. Мимо того все являлися мужі, котрі отверто виступали проти тих надужить церкви і старалися або зреформувати або повалити її. Ворожнеча проти римської церкви почалася з хвилею успіхів і закріплення влади тієї церкви.

Як довго Христову церкву гонено, давала вона мучеників, котрі були найдостойнішими представниками християнської ідеї. З хвилею однак, коли цісар Константин 313 року надав церкві великі багатства і владу, наступила нагло велика зміна. Була велика різниця між мучениками церкви до 313 р. а заможними і світовими єпископами, зібраними на церковному соборі у два-

надцять літ пізніше. Ця різниця більшала зі зростом могутности римської церкви. Церква почала впоювати в людей, що священник є чимсь ліпшим від світського чоловіка. Щоб скріпити цю різницю між духовенством а світськими людьми, церква римська почала подавати світським людям Тайну Вечерю лише під видом хліба, а духовенству наказала жити в целібаті.

Все те викликало протест поодиноких людей і народів. А протест цей перемінився у смертельну ненависть і ворожнечу, коли духовенство почало упадати, стало неспосібним, малограмотним і надмір неморальним. В тих часах, про котрі пишемо, зіпсуття і моральний упадок римської церкви досягли вершка. Тоді то настав час так званої папської схизми. Двох людей в тім самім часі твердило, що вони є правдиві папи. Один з них мав свій двір в Авініоні у Франції, а другий в Римі. Ця схизма викликала велике згіршення у цілім християнським світі. Люде не знали, що думати про безсоромну боротьбу двох папів. Один і другий папа впевняв, що він правдивий заступник Христовий на землі і вони обидва мали своїх приклонників і приятелів і обидва взаїмно кидали на себе клятву. Схизма папська почалася 1378 року, і трівала пятьдесять літ. Оба папи старалися здобути собі нових приклонників, або позбутися ворогів. В році 1406 до 1415 в Римі був папою Григорій XII, а в Авініоні сидів папа Бенедикт XIII. Папа Григорій XII посварився зі своїми кардиналами і загрозив їм смертю, коли би вони утікли з міста. Але кардинали щасливо утікли й лишили свому папі таку заяву: „Ми опустили двір сего проклятого папи, бо він хотів поубивати нас. Ми також знали, що він лагодить в своїй палаті залізні ланцуги і різні знаряди, щоби нас взяти на муки, подібно як се учинив папа Урбан VI. з нашими попередниками. Для нашого власного безпеченьства і для добра церкви ми утікли в безпечне місце, де би рука того жорстокого, схизматицького папи нас не досягла. І ми протестуємо перед цілім християнським світом проти поведень і надужить його“.

Коли папа викляв тих кардиналів, вони дали йому таку відповідь: „Проклін на Григорія, злочинця, пияницю і опришка; чоловіка крови, славного розбишаку, схизматика, еретика, предтечу антихриста! Проклятте на нього! Він засів на престолі апостола як злодій, щоб запалити дім Божий на чотирох кутах і розвалити його. Хай буде проклятий! Але ми положемо кінець тому лиху, ми отворимо очі народам і покажемо їм, що папи це ненаситні і жорстокі самозванці, котрі в імя Боже нахабно кепкують з людей і стараються скріпити свою власть, не допускаючи до народів світла знання. Ти Григорію! Ми відкриємо всі твої блуди і твою ненаситну і гидку любов з твоєю рідною сестрою. Ми покличемо тебе перед наш трибунал в Пізі і скинемо тебе з апостольського престола, котрий ти заграбив і збезчестив і позбавимо тебе всякої гідности“.

Подібно виклинав один папа другого, кидаючи страшні прокльони і призвіща, як: син чорта, еретик, злодій, деспот, зрадник то-що. А найсумніше з того всього се, що ті визови, які одні папи кидали на других, майже цілковито покривалися з правдою.

Наслідок тієї корупції у римській церкві, був такий, що вона втратила вплив на сумління народів і силу плекати живу віру. Зрозумілі проповіді були рідкістю. Св. Письмо знали лиш одиниці. Богослуження, набрали вигляду бездушного представлення. Більшість духовенства зовсім не проповідувала й перестала бути приміром християнського життя для своїх вірних. духовенство віддавалося гулящому життю, п'янству, польованню, неморальности. Не дивно одже, що нарід почав тратити віру у все крім матеріальної сили. Держави підносилися й удержувалися лише силою. Сила п'ястука заступила всяке почуття справедливости. Навіть папи римські більше довіряли силі меча, ніж своїм власним едиктам і постановам. Посеред звуку меча всі інші голоси притихли.

Але зміна мусіла наступити. Ремствування одиниць і народів дужало, аж вибухло страшним полум'ям. Люди почали думати самі про себе, а не так як церква їм казала. Надійшла хвиля, коли свободна релігійна думка набрала сили й захопила ширший круг людей. Підвалини абсолютної римської церкви почали тріскати, коли їх місце заняло Святе Письмо як одиноке жерело і правило християнської віри.

Поволі думка людська набрала сили. З разу народній протест був за свободою релігійної думки, опісля він перейшов в боротьбу за свободу. Показалося в історії Європи, що народами правлять не так царі як радше люди думки, учені, патріотичні проповідники, теологи і реформатори. Домаганням того часу було, що потреба повернути до життя давну простоту первісної Христової церкви.

Такий стан церкви й такі думки ширилися по цілій майже західній Європі й живо прийнялися вони серед чеського народа.

Чехи живо перенимаються новими релігійними думками. Новими, поступовими думками, які ширилися за границею, чеський нарід дуже живо зацікавився й перенявся. До сего підготував його досвід і історія народа. Вже повище було сказано, що ми дуже мало знаємо про історію чехів, після поселення їх в Чехії. Доперва від девятого віку історія їх більше звісна. Тоді то світло Євангелії дійшло до чехів і в половині девятого віку вони прийняли християнство. З двох сторін ділали на них впливи. Зі сходу грецька церква, з заходу римська церква. Вплив грецької церкви був переважаючий, бо римська церква впливала на чехів через німців, до котрих вони дуже ворожо відносилися.

Коли християнський князь чеський післав післанців до грецького царя в Константинополі з проханням щоби дав їм християнських учителів славянського походження, прохання його

сповнено й до Чехії прибули два брати місіонарі: Кирило і Методій. Були це люди незвичайних здібностей і великого досвіду. Вже від молодости вони посвятилися своєму місіонарському званню. Заки прибули до Чехії, вони успішно проповідували Євангелію в Болгарії та других краях. Бажанням їх було промостити дорогу для Євангелії до сердець чехів. Вони переклали Св. Письмо на славянську мову, винайшовши для неї нову азбуку. Великою прикметою їх праці було те, що вони уживали народньої мови не лише в поученнях, але також у прилюдних Богослуженнях. Вони zorganizували церкву, яка чехам припала до серця. Так вони положили основи під народнього і релігійного духа і свобіднішу, незалежну думку, котра опісля сильно розвинулася.

На цей церковний розвиток Чехії гляділи римські папи завидним оком. Вони уживали всіх способів, щоби підчинити чеську церкву під свою контролю. Доперва з кінцем одинадцятотого віку, коли їх сила змоглася в Європі, вони успіли загорнути чехів під свою владу. З часом славянський церковний ритуал занехано, а духовенство перестало вживати народньої мови в публичних Богослуженнях. На її місце введено латинську мову й римські церемонії. Але привязання народа до рідної мови в Богослуженнях не затратилося. Серце народа надто сильно прилипло до звичаїв предків. Це показалося тоді, коли Рим накинув чехам свій режім. Ця система виявлялася тим, що заведено целібат, що світським людям уділювано причастя, лиш під одим видом і що духовенство є самотнім посередником поміж Богом і людьми. На підставі цього духовенство творило окрему касту, котра вважала себе вищою й ліпшою від світських людей. Народові не подобалося думка, що ніхто не може мати приступу до Бога, хіба лиш за посередництвом духовенства. Також не припало народові до вподоби причастя під одним видом. Отсе причини, чому чехи скорше як другі народи явно виступили зі своїм обуренням проти папства й Риму, до того крайня неморальність духовенства, а вкінці папська схизма вичерпала їх терпелівість. Здавалося, що чехи ждали лише відповідної хвилі і провідника, щоби стати до отвертого протесту.

Противенство чехів до римської церкви було скріплене сильно розвиненим національним патріотичним духом. Ненависть до Риму обхопила народні маси, котрі радо приймали всякі нові свобідні думки з заграниці.

Великою підоймою чеського протесту було також те, що просвіта і добробит в Чехії стояли високо.

В половині чотирнадцятого віку засів на чеськім королівськім престолі Карло, що опісля став німецьким цісарем як Карло IV. Він полюбив Чехію і щиро нею піклувався. Час його панування в Чехії, це час т. зв. Золотого Віку. Управа рілі і торгівля за його часів дуже успішно розвинулася. Правосуддя було

точне. Промисл розвивався, в тім часі почався виріб загально звісного чеського шкла. А понад усе, на найбільшу увагу заслугує заснування ним університету в Празі, 1348 року. Був це перший університет у німецькій державі і одинокий упродовж півстоліття. Так успішно розвивалася та найвища школа, що число студентів доходило не раз семи тисяч душ. Вплив і ученість празького університету стояла на рівні з оксфордським і париським університетами. Учені чужих країв радо прибували до Праги. Завдяки празькому університетові, чехи випередили сусідні народи в науці і промислі.

Нові ідеї розповсюднуються в Чехії. Ідеї, котрі вирости в Чехії, і ті, що їх принесено з заграниці, доспіли тут дуже живо й найшли відгомін скорше, як де інде. Повстали в Чехії люди розумні, вимовні, ревні і неустрашимі проповідники праведности, котрі дали вислів тому, що нарід в серці почував. Вони направили думку народа і його зусилля в напрямі, де народні почування могли стрнутися з успіхом і здійсненням свого ідеалу. Вони почали домагатися реформ на основі Св. Письма, а цю думку опісля розвинув Іван Гус. Вони були предтечами Івана Гуса. Вони заохочували нарід до боротьби за реформу. Вони були оборонцями правди і вістунами реформатора, котрий мав стати на чолі цілого народа в боротьбі за народню реформу. Деякі з тих попередників Івана Гуса заслугоують на нашу увагу.

Конрад Вальдгавзер. Першим з тих, що промостили дорогу Іванові Гусові, був Конрад Вальдгавзер, німець з роду і монах в Августинянськім чині. Запрошений цісаром Карлом IV., прибув до Праги 1360 року і почав тут свою діяльність, котру совісно сповняв аж до смерти. Проповідував покаяння. Його вимовні проповіді в латинській і німецькій мовах відразу зробили велике вражіння на мешканців Праги. Товпи народа приходили слухати його проповідей, так що другі монаші церкви в коротці опустіли. Він говорив про це тими словами: „Скоро я прибув до Праги, нарід покинув церкви монаших проповідників з відразою і пішов за мною, хотяй я безпощадно картав його хиби й гріхи“. Одного разу коли він проповідував, францішканські монахи хотіли заглушити його слова й почали дзвонити в дзвони. Тоді Конрад розпустив людей з церкви й почав проповідувати під голім небом.

Виступи Конрада дуже розгнівили монахів і чин Домініканів зладив проти нього вісімнадцять закидів. Чин Августинів доложив до того ще шість закидів. Чотири з тих закидів були такі: Вальдгавзер учить, що: 1. Ті, що приймають хлопців і дівчат до монастирів за гроші, є на віки прокляті; 2. Ніхто в Празі не проповідує всеї правди; 3. Монахи мають достатком багатств і не потребують грошей; 4. Монаші чини мають приказ убити його. На ті закиди відповів Вальдгавзер прилюдно, що монахи різняться від своїх перших основників так, що якби вони

встали з гробу, то не лиш відреклися би їх, але укаменували би їх. Один чоловік з тих часів, котрий знав Конрада Вальдгавзера, виступив в його обороні, називаючи його оборонцем Христової правди, приміром релігійности й чистоти, зеркалом чесноти й проповідником Євангелія.

Міліч з Кромержу. Між тими, що слухали проповідей Вальдгавзера, був молодий священик, призначений на його наслідника в трудній праці церковної реформи. Був це Міліч з Кромержу, котрого задля чистої християнської душі, ще за життя вважали святим. Уже від молодости він виявив велику здатність до праці й до науки і багато часу посвятив на студії Св. Письма. Хоч ждала його світла будучність, він нагло в 1363 році покинув різні свої церковні достоїнства і віддався цілковито убожеству і проповідуванню Євангелія. Уроджений в Моравії, він знав чеську мову, окрім того вивчився латинської й німецької мови. Уживаючи тих мов в своїх знаменитих проповідях, він в короткім часі зискав більший вплив на людей, як Конрад Вальдгавзер, по котрім став наслідником, як парох церкви Тин, недовго перед його смертю. Він був такий популярний, що часто мусів проповідувати три рази денно. Ба навіть були дні, коли він виголошував пять проповідей, одну по латинськи, одну по німецьки а три в чеській мові. Своїми чеськими проповідями Міліч скріпляв народнього духа чехів. Міліч виступав проти хиб і зіпсуття всіх клас духовних і світських, він не щадив навіть церковні ієрархії. Такий вплив мали його проповіді, що одна часть міста, Бенатки, де находилися доми поганої слави, так перемінилася, що її названо Новим Єрусалимом. Приблизно двісті упавших жінок покаялося і почало чесне життя. Зіпсуття часів напоїло його ідеєю, що наближається кінець світу, і що в короткому часі покажеться Антихрист. Одного разу він назвав самого цісаря Карла IV. антихристом. За це, на приказ архієпископа Праги, увязнено його. Коли духовенство напало на нього, він відкликався до папи. В 1367 р. удався він до Риму, де очідав повороту папи Урбана V. з Авініону. Підчас того він прибав повідомлення на церкві св. Петра, що буде проповідувати про близький прихід антихриста. За це уряд інквізиційний увязнив його. Випущений на волю, вернув назад до Праги й почав дальше картати монахів і других. Розлючені монахи зібрали дванадцять закидів проти нього і післали їх до папи. Між іншими вони поробили йому такі закиди: Міліч учить, що антихрист уже прийшов; що духовенство не має права мати ніякої власности; що податок, збираний духовенством з домів і виноградників, є лихвою; що причастя належить приймати досить часто. Папа Григорій XI осудив Міліча й заборонив йому відправляти прилюдні Богослуження, як що закиди, йому пороблені, є правдиві. Але в обороні Міліча станув кардинал Альбано, його великий приятель. Міліч дальше проповідував з великим успіхом. Він дуже сильно виступав проти почитання

образів і проти поганської почеси, віддаваної мощам святих. Міліч помер 29 червня 1374 року. Матій з Янова, котрий дуже високо цинив працю і заслуги Міліча, називає його сином і зразком Господа Ісуса Христа й образом апостолів у слові й ділі.

Матій з Янова. Останній і найбільший з попередників Івана Гуса, був Матій з Янова. Він вступив у сліди Вальдгавзера й Міліча, а під багатьома оглядами перевищає їх. Був він сином чеського шляхтича й через шість літ був на науках в Парижі. Якийсь час перебував в Римі а коли вернув до Праги, заняв поважний уряд в церкві. Матій з Янова перебув велику внутрішню боротьбу, заки дійшов до самовідречення і почав уживати свого знання і досвіду в промошуванні правди. Він був письменником, а не проповідником. Як учений богослов, мав він великий вплив на професорів університету, котрі по смерті Івана Гуса стали найвищими суддями в справах релігії в Чехії. В своїх писаннях Матій виявив незвичайне знання Св. Письма. Він відкинув традицію а на її місце поставив найвищий авторитет: Св. Письмо. Він провірявав усе на підставі Св. Письма і тому його становище було відважне і євангельське. Він ясно й зрозуміло вказував на потребу реформи церкви і заздалегідь передбачав великі труднощі в тім ділі. Його пляном було побороти ті труднощі способами, означеними в Євангеліях. Він утратив віру в римську церкву і бажав повернути до життя християнство апостольських часів. В тій справі він так писав: „Я вважаю за конечне, викорінити ввесь бурян, повернути Слово Боже на землі і віджити Христову церкву в її первіснім, здоровім стані, а задержати лиш ті правила й постанови, які були в часах апостолів. Всі людські видумки, церемонії і передання в короткім часі мають бути цілковито знищені, лиш один Господь Ісус буде почитаний, а Його слово остоїтьсь на віки“. Правда, котру він голосив, була вістуном близької Реформації й упадку старого ладу.

Ті три проповідники й реформатори приготували думку чеського народу на посланництво, яке мав для нього Іван Гус. Вони піднесли авторитет Св. Письма, хоч під тим оглядом не пішли так далеко, як Гус, і прилюдно виступали проти зісущтя духовенства. Нема сумніву, що своїм прикладом вони мали вплив на Івана Гуса, але головні ідеї, котрі опісля мали вплив на нього, Гус одержав з чужого краю, від англійця Івана Векліфа.

Вплив Векліфа на Чехів. В тім часі, коли чехи захоплювалися проповідями трьох славних проповідників, про котрих згадано повище, привезено до Чехії писання Івана Векліфа, котрі долили оливи до вогню. Іван Векліф помер 1384 р., коли Іван Гус був ще малолітком, але писання Векліфа пережили його багатоліт і були головним джерелом, звідки Гус черпав нові ідеї, поглибив їх і зробив ними сильніший вплив на свій нарід. Писання Векліфа принесли до Праги студенти, котрі мандрували з університету до університету, жадні знання і розносці нових наук і ідей. Також писання Векліфа дісталися до Праги за посередництвом

Анни Люксембурської, доньки цісаря Карла IV., котра в 1328 р. вийшла заміж за англійського короля Ричарда II. Анна була високо освічена і прихильна поступовим ідеям. Ідучи до Англії, вона взяла з собою примірники Св. Письма в латинській, чеській і німецькій мовах. З нею удався до Англії гурток студентів, котрі бажали збільшити своє знання на Оксфордському університеті. А Оксфорд у тім часі був захоплений науками Векліфа й мав розголос як місце поступової, ба навіть еретичної науки. Не дивно, що молодь, уже з природи більше податна до свободи думки і свобідного досліду, масами горнулася до Оксфорду. Між першими студентами, що принесли книжки Векліфа з Англії до Чехії, був Еронім з Праги, приятель Гуса, котрий після Гуса згинув мученичою смертю.

Писання Векліфа скоро розійшлися по Чехії, а його ім'я було більш поважане тут, як в його родиннім краю, Англії. Під впливом Векліфа повстала в Англії релігійна секта, Лоллардів, котра вживала Св. Письма, переведеного Векліфом на англійську мову. В Чехії називано Векліфа п'ятим Євангелистом.

Ніхто до часів реформації не відважився зайняти такого неустрашимого становища супроти існуючого лиха в римській церкві, як Іван Векліф. Він без милосердя нападав на тогочасний церковний лад і на хиби папства. Векліф був ученим і професором в Оксфорді. Він був також патріотом, проповідником, оборонцем чистоти і простоти віри і борцем за релігійну реформу. Під впливом Векліфа, 1376 року англійський парламент відмовився платити папі римському свою данину. Отверто й виразно Векліф писав і проповідував проти монахів, проти їх лінивства й вигідного життя. Також виступав він проти вмішування папів до світських справ. Один католицький письменник з тих часів пише, що Векліф бігав з місця на місце і брехав на церков. Векліф твердив, що як буде треба, нарід може забрати собі макетки духовенства, а папу називав він антихристом, гордим і грішним священиком з Риму, лихварем і рабівником. Вже в 1377 році церковна влада викляла його, але коли ним зацікавився князь з Лянкастеру, то не могли йому нічого злого вдіяти. Папа Григорій XI. післяв п'ять буль проти нього на руки короля, архієпископа і оксфордського університету, називаючи його еретиком, небезпечним для церкви й держави. Римський папа писав, що Векліф „ригає з брудного каналу свого серця страшні і прокляті ересі, котрі принесуть знищення церкві й державі“.

Під опікою могутніх приятелів Векліф далі голосив свою науку. Він казав, що викляття духовенством або папою не має значіння, коли воно не годиться з Христовим законом; що навіть світський чоловік може виступити з обвинуваченням проти самого папи; що Христос не є присутний природним тілом і кровю в Тайній Вечері; що єпископ або священик, коли находиться в смертельнім грісі, не може уділяти святих Тайн; що англійська церковь не повинна узнати жадного папи, але має оголосити себе не-

залежною; що це є противне науці Св. Письма, щоби духовенство посідало маетки. Найбільшу увагу звернув Викаліф на Св. Письмо і змагав до того, щоби воно находилося в руках людей, бо воно є Книгою Життя, Христовою Вірою, цілою Правдою, непорочним Законом. Його власть є найвища й вірні мають повинуватися йому, не зважаючи на те, що говорить церква. Першим обовязком духовенства є познайомити вірних зі змістом Св. Письма. Кожний християнин повинен мати його у своїй рідній мові, щоби міг слідувати за Христом і піти до неба.

Але ці науки Викаліфа не довго ширилися в Англії. Письма його попалено, а його приклонників винищено при допомозі інквізиції і огня. Викаліф помер природною смертю в своїй парохії в Люттерворт, в шістьдесят першій році життя, 1384 року.

Так отже крок за кроком приготовлювалася дорога для близької реформації в Чехії. Був там розвинений патріотизм, була неохота до чужинецького духовенства, любов до Св. Письма з кожною хвилиною зростала, була там погорда для здеморалізованого духовенства, ум людей пробуджувався, а на дні серця у кожного було бажання повернути до життя простоту первісного християнства. А тепер показалася потреба великого чоловіка, великого провідника, котрий лучив би в собі всі ті ідеї, що проникали народню душу, котрий умів би думати і умів говорити й не боявся постояти за свої переконання. А такий чоловік знайшовся в особі Івана Гуса, найбільшого мужа, якого коли небудь видала Чехія.

МОЛОДІСТЬ І ПЕРШІ ПРАЦІ ГУСА.

Молодість Гуса. Іван Гус родився в селі Гусинець, у полудневій Чехії, недалеко від баварської границі, около 1373 року, а вмер спалений на кострі 6. липня 1415 року. Імя його, як бачимо, походило від назви рідного села, що тоді було у звичаю. По нашому воно означає те саме, що „гуска“. Приятелі Гуса і він сам часто жартували з того імени. Оден приятель, пишучи про Гуса з Констанції, сказав, що „Гуска іще не зварена, і не боїться, щоб її зварити“. А Гус писав: „Коли ви любите свою бідну Гуску, то подбайте про те, щоби король післав свою сторожу“.

Родичі Гуса були бідні, добродушні селяни. Вони не жалували трудів, щоби допомогти синові в науці. Батько Гуса помер, коли син був іще малолітком, а мати щиро піклувалася сином і часто сама водила його до школи. Спершу післали його до манастирської школи в рідному селі, яка находилася недалеко його мешкання. Монахи пізнали великі здібности хлопця, і дуже його полюбили. Часто брали його з собою, коли виїзжали за границю. Зі смертю батька, родина попала в недостаток і нераз не було защо купити хлопцеві потрібної одежі. Тоді Гусові давав допомогу поміщик села, Миколай Гусинець.

Приміщений в манастирі, Іван Гус взявся до науки з великою ревністю. Але не багато міг він тут навчитися, бо самі монахи мали дуже маленьку освіту. На численні його питання не могли дати жадної відповіді. „Коли хлопець хоче знати більше“, казали вони, „то нехай іде до вищої школи в сусіднім містечку Прахатичу“. Там учителі не могли надивуватися його здібностями. Великий поступ в науці запевняв Гусові світлу будучність.

Іван Гус на університеті в Празі. Коли Іван покінчив школу в Прахатичу, повернув до своєї вдовиці-матери. „Що ж ми будемо робити, мій сину?“, спитала вона. „Піду до Праги“, була його відповідь, бо жадоба знання горіла в його серці. Пішов врешті до Праги (не знати, коли саме), правдоподібно коло 1389 року. Оповідання говорить, що мати вибралася з ним до міста і взяла зі собою гуску, у дарунку для ректора. По дорозі одначе гуска вирвалася і втікла. Бідна мати ворожила з того випадку нещасну долю своему синові.

На університеті Іван Гус учився штук, філософії і теології. За поступи в науці дістав він різні університетські титули, як бакалаврат штук і теології, але титулу доктора богослов'я він не дістав. На своє удержання він заробляв співом на вулицях і в церквах, подібно як це чинив сто літ пізніше Мартин Лютер.

Як набожним і як бідним він був, може посвідчити одна пригода, яку він згадує у своїх споминах. В 1393 році продавали в Празі ювілейні відпусти і він видав останні чотири сотики, щоби й собі купити грамоту з відпустом. На іншим місці він пише, що коли ще був малим голодним студентом, то зробив з хліба ложку і їв нею горох, а опісля зїв і саму ложку. В одному з його листів читаємо, що заки він зістав священником, дуже любив грати в шахи, одначе коли роздумав, уважав це гріхом, бо через гру тратив дорогий час а також часто підчас гри попадав у гнів і других до гніву доводив.

В тих часах студенти університету вели досить своєвільне й розпустне життя. Але життя Гуса було чисте й без плями. Найкращим доказом цього є обставина, що на Константській Соборі католицьке духовенство не робило Гусові закиду що до неморальности.

В 1401 році Гус викладав уже на університеті. Того самого року, в доказ високої пошани, вибрано його деканом філософського факультету, а наступного року надано ще більшу почесність йому, бо його вибрано ректором університету. Цей уряд він сповняв через шість місяців. Видко вже тоді своїми умовами та моральними прикметами перевищав других, коли надано йому ту найвищу почесність, на університеті тієї слави, що пражський.

Іван Гус і Бетлеємська каплиця. Івана Гуса висвячено 1401 року. Першу свою проповідь виголосив він у церкві св. Михайла. В 1402 році назначено його проповідником у Бетлеємській каплиці. Молодий іще, бо не сповна тридцятилітній, вневдовзі став найбільшим проповідником свого часу й головною духовною особою в своїм краю. Бетлеємська каплиця стала релігійним огнищем міста Праги. Голос Гуса досягав людей всіх кляс, від короля до жebraка, духовенства і світських.

Бетлеємську каплицю вибудували й вивінували два світські фундатори в 1391 році, купець Кріж і шляхтич Іван Мільгайм з Пардубиць, дорадник короля Вячеслава. Їх бажанням було вибудувати церков, відповідну для проповіді Слова Божого в народній мові. Нема сумніву, що цю ідею викликали проповіді Вальдгавзера, Міліча і Матія з Янова. Місця, котре відповідало би бажанням тих двох фундаторів, тоді не було в Празі. В других церквах Праги, богослуження, повні блеску і церемоній, не лишали часу на проповіді з Євангелія. Каплицю названо Бетлеємською — „Дім Хліба“ — щоби, як цього бажали фундатори у своїм записі, „прості люде і Христові вірні могли там кормитися хлібом святої проповіді“. Папа Григорій XII., посилаючи в 1408 році своє апостольське благословенство тій каплиці, підкреслив, що вона збудована для проповіді Слова Божого. Був це великий будинок, скорше заслуговував на назву церкви, як каплиці, де могло поміститися три тисячі людей. Фундатори засте-

регли, що кожної неділі і кожного свята мають там бути дві проповіді. Право іменування проповідника застерегла собі родина Мільгаймів. З часом додано проповідникові за помічника, другого священника і вибудовано їм мешкання біля каплиці. Дохід з тої каплиці мав бути обернений на допомогу бідним студентам університету.

Сьогодні Бетлеємська каплиця вже не існує. В 1786 році знищили її Єзуїти. Заховалися лише двері з мешкання проповідника, котрі чехи вважають народними святощами.

Першим проповідником у Бетлеємській каплиці був Іван Протіва. В 1396 році заняв його місце Степан Колін, котрий був рівночасно професором університету. Дня 14 березня 1402 року Бетлеємську проповідницю заняв Іван Гус і від того часу вона стала осередком релігійного життя в Празі. Еней Сильвій, пізніший папа Пій II, у своїх писаннях говорить про Гуса як про знаменитого промовця. Іван Гус відразу взявся до праці з великою ревністю. Його вплив з проповідниці переходив владу архієпископа, ба навіть самого короля. Хоч попередники його були відомі як славні проповідники, одначе вимова Гуса цілковито їх притьмила. Ціле місто заворушилося від його слів. Ні один проповідник не був більше привязаний до своєї церкви, як Гус до Бетлеємської каплиці і в чорних годинах у вязниці він часто згадував про неї теплими словами. Останні його письма з вязниці звернені до вірних з Бетлеємської каплиці.

Іван Гус интересується важними питаннями. Вже від першої хвилини, коли вступив на університет як студент, Івана Гуса дуже живо стали інтересувати справи, якими опісля так ревно займався, і за які врешті дав своє життя. На університеті в Празі розгорілася боротьба так поміж професорами як і учениками. З одного боку стояли німці, приклонники Риму і його церковної політики, з другого ж боку були чехи — ліберальних поглядів. Перебуваючи в Празі і будучи в тісних взаєминах з університетом, Гус мав велику нагоду добре приглянутися до всього, що діялося в Чехії і сусідних краях в тих бурхливих часах. Він пізнав правдиве положення і деморалізацію римської церкви. Вже від двадцятьох літ ганебна папська Схизма неначе черв точила повагу церкви. Два папи, обстоювали право до Христового наслідництва на землі, кидали на себе найстрашніші проклони і визови. Внаслідок цього церков ослабла. Навіть те, що діялося в Чехії і в Празі застановляло думаючого чоловіка і наповняло його серце невисказаним сумом. Все те дуже живо боліло Івана Гуса. Проповіді Міліча і Матія з Янова порушували його серце і побудили його волю до вищого християнського життя, котре стало йому ціллю. Зіпсута церков стратила силу в його очах, вона не могла відновити духа, не могла одушевляти молодого, жадного праці і самопожертвування серця. Але на її місце відкрилося перед Гусом Св. Письмо, яке захопило його ум і дало

йому ясне розуміння ціли життя. Св. Письмо і писання різних щирих людей були йому джерелом надії. В першій мірі писання Івана Векліфа глибоко його застановили, бо в них пізнав він чоловіка великої відваги і святости, який ясно вказав, що самотнім виходом із того церковного безголов'я є реформа на підставі Св. Письма.

Іван Гус і Іван Векліф. Як попередно сказано, Єронім з Праги був перший, що привіз до Чехії писання Векліфа при кінці чотирнадцятого віку. Перенятий наукою Векліфа, він став її розбирати з професорами і учениками празького університету. Відразу знайшов він чимало прихильників, хоч переважуюча більшість членів університету була рішучо противна цим, новим наукам. Один історик пише, що коли Єронім в 1398 році показав Гусові одну з книжок Векліфа, Гус вважав її єретичною і виступив проти неї. Він радив Єронімові спалити її, або вкинути до Молдави, щоби не попала у руки людей шукаючих новостей. Але в пізніших роках, книжки Векліфа почали ширитися в Празі дуже скоро і звернули на себе увагу університетських властей. Вже в тім часі синод в Лондоні викляв многи писання Векліфа, як єретичні, тож і празький університет був приневолений дати свій осуд про науку англійського єретика. Цєю справою занявся Іван Гибнер. Він зібрав головні науки Векліфа і предложив їх під осуд університетській власті. Дня 28. мая 1403 року скликано університетський збір, щоби провірити і осудити науку Векліфа. В тих нарадах участвував також теологічний факультет. Іван Гус був теж присутний. Нема сумніву, що Іван Гус в тім часі переходив внутрішню боротьбу і був ще нерішений. Він не був приготований боронити наук Векліфа, але також не міг виступити проти них. Гус і горстка його приятелів всіма силами старалися відложити видання осуду про писання Векліфа на пізніше. Вони доказували, що предложені до осуду виписки з писань Векліфа є поперекручені і що надано їм зівсім відмінне значіння ніж цього бажав сам автор. Якраз в тім часі спалено в Празі двох людей, котрі продавали підроблене лікарство. Навязуючи до цього випадку, спитав Гус зібраних: „Чи не заслугоють на більшу кару ці, що перекручують змісл науки і надають їй ложне значіння, як ці, що лише підробляють свій товар?“

Але мимо спротиву Гуса і його приятелів, збір університетський осудив писання Векліфа такими словами: „Нехай знають всі люде, що всі доктори і професори тут зібрані, однодушно, без замітної опозиції, осудили, відкинули і прокляли сорок пять артикулів Векліфа, як єретичні, блудні і огидні. Нехай же всі разом і кожний зокрема член цього народу знає, що не вільно боронити ні учити публично ні приватно, якогонебудь з тих артикулів, під карою вигнання з поміж цього народу“.

Яке б не було становище Гуса до наук Векліфа в тім часі, одно є певне, що від того часу Гус почав більше інтересуватися тими науками, (це, як університетському професорові, було йому дозволене) щоби в догіднішу пору і ліпше їх перетравивши, стати їх оборонцем.

Писання Векліфа поширили погляди Гуса на велике питання церковної реформи. Чим більше він їх пізнавав, тим ясніше бачив, що вони годяться з його власними поглядами. Про це сам Гус говорить в пізніших часах тими словами: „Мене притягає до Векліфа слава, якої він заживає між добрими та не зіпсованими священиками Оксфордського університету і взагалі між людьми. Мене потягають його писання, в яких він всіма силами змагається повести людей до Христового закону, а передовсім взиває духовенство, щоби покинуло блеск і власть світову, а щоби жило згідно з апостолами після Христового закону“.

Гус бачив, що не міг осудити Векліфа як еретика і що в головніших точках він вповні з ним годився.

Писання Векліфа признано в Празі за еретицькі 1403 року, а слідуячого року прибули до Праги два учені англійці, приклонники наук Векліфа, і стали там професорами. Вони, з огляду на власне безпеченство, рідко згадували імя Векліфа, за те публично попірали деякі скрайні його науки. Між іншими вони порушили такі два питання: Чи папа римський має більше власти, чим простий священик, і чи хліб, який він благословить підчас Служби Божої має в собі більшу силу, як коли благословить його який другий священик. Вони сказали, що обговорюючи ці питання, стараються лише поглибити і скріпити свою віру. Але їм заборонено дальших диспут і від того часу вони стали потайно ширити свої погляди. Коли на університеті поволи зеднували собі прихильників, то серед народу наука їх стала вельми популярною. До того причинилася така обставина: Господар, у якого вони мешкали, Лука Веленський, дозволив їм розвісити на стіні в одній кімнаті образ, представляючий противенство між чистим а зіпсованим християнством. Образ цей говорив більш ніж слова. Люде товпами приходили його оглядати і серед тишини робили свої уваги. По однім боці на образі був Христос, входячий скромно до Єрусалима. Сидів на осяти, а нарід і діти окружали його і кидали на дорогу перед ним оливні листочки і галуззя; його апостоли, босі, йшли за ним. По другім боці на образі була представлена процесія папи. Папа сидів на величавім коні, прибралим суто золотом, сріблом і дорогоцінним камінням, довкола него йшло військо з бубнами і трубами, списами і галібардами; по заду їхали кардинали на величавих, золотом прибраних конях.

Була це висловлена проповідь. Іван Гус бачив цей образ і в одній проповіді хвалив його, як вірне зображення Христа і Антихриста.

Так минуло пару літ. Початкове упередження Гуса до науки Вיקліфа перемилося в почитання і наслідування великого англійського реформатора.

Іван Гус народній провідник. Життя Праги проникали три могучі течії. Перша, це моральний рух, що мав на меті моральну поправу духовенства; друга, це реформаційний рух, опираючийся на науці Вיקліфа, що мав на меті переустрійство церковного життя; третя, це патріотичний рух, щоб чеський нарід взяв верх над німцями в Чехії, та сам рішав про всі чеські справи.

За проповідь, про моральне відродження, про релігійну реформацію і патріотизм, Івана Гуса уважано народнім провідником. Він лучив в собі всі прикмети, потрібні народньому провідникові. Його ширі змагання були очевидні, його ревність постійна, його енергія непоборима, його відвага не знала страху, а при тім всім, його життя було чисте як слеза, понад всякі закиди. Його моральна сила і вимова зеднали йому прихильність багатьох визначних людей, не виключаючи короля Вацлава і королевої Софії. Єпископ Праги Збинець також зразу зачислав себе до приятелів Гуса, але опісля став його ворогом. Про Збинецька буде мова пізніше, тут однак можна згадати, що Збинець був рівночасно священником і жовніром, наук він не посідав, ба навіть були поголоски, що він був неписьменний. В 1404 році на чолі королівського війська він побив і взяв до неволі славного розбишаку Миколу Зуля, а два роки опісля брав участь в боротьбах в Баварії. Коли Зуля засуджено на смерть, на сповідника назначено для него Івана Гуса. Гус такий мав вплив на розбишаку, що цей перед смертю покався і просив всіх присутних, щоби молили Бога о прощення.

Змагання Гуса піднести морально духовенство. Оцінивши моральну вартість і спосібности Гуса як проповідника, архієпископ Збинець іменував його синодальним проповідником 1404 року. Ту почесність діставав Гус кілька разів пізніше. Так багато довіря мав Збинець до Гуса, що зробив його своїм довірником. Гус ревно взявся до праці, вважаючи, що уряд його кладе на него велику відвічальність. У своїм письмі до архієпископа він нарікає, що вищий клир жиє в блуді і розпусті і ніхто не робить йому докору, підчас коли низчі чини, що совісно сповняють свої обовязки, вязнисься, або виганяє як би були єретики.

Мимо змагань празького архієпископа піднести мораль клиру, візитаційні звіти з часів Гуса вказують на його занепад. Священники жили в конкубаті, в перелюбі і розпусті, заходили до коршем і брали участь в п'янстві і гулятиці. У всіх чеських проповідях, Гус закидає духовенству не лише блудне життя, але також симонію, жадобу і захланність. Він каже, що священники уживають свого духовного уряду для власної користі і заспокоення власних похотий. Він судить дальше установи і права:

прим. коли хто візьме що від священника, хочби навіть слушно, або коли зловиться священника на перелюбі, чи рабунку, то негайно здержується Богослуження, головно, коли рабівника або перелюбника священника увязнено. Коли священник підчас суперечки в коршмі за дівку або карти дістане поза уха, то той, що поважився підняти свою руку на духовну особу, зараз зістає виклятий. Коли хто вдарить священника так, що кров йому пустить, або мечем скалічить його, то зараз здержуються всі Богослуження, а винovníк особисто має йти до Риму, бо лише папа римський може простити гріх тому, що пустив кров священникові. Але коли священник відрубає чоловікові ногу або руку, або убе невинну особу, то ні священникові нічого злого не станеться, ні не застановляється Богослужень. Чому так? Бо крук круксві не виклює очей. Те, що Гус говорить про привилеї духовенства, нагадує нам висказ Лютра у відозві до німецької шляхти: „Коли убють священника, на цілий край кидають інтердикт. Чому воно не так, як убють мужика?“

В іншій проповіді говорив Гус: „Наші, теперішні єпископи і священники, а передовсім катедральні каноніки і ліноухи, ледви можуть діждатися кінця відправи і біжуть з церкви, одні до коршми а другі сюди й туди на негідні забави, ба навіть танці. Монахи уряджують в публичних домах танці і прийаття в надії зеднати собі людей і здерти їх на Служби Божі, і ті жерці диявола, на хвилину не подумают, що при відправі літургії Христос дає ученикам своє власне тіло і кров. Як Юда, що пішов до архиерея продати Христа, многі наші священники живуть в розпусті мов дикі звірі, утікають від Господнього стола, одні, щоби служили мамоні, другі пустоті, одні грають в гроші, другі танцюють, а то всьо заборонене духовенству. І як раз ті, що повинні бути провідниками в наслідуванні Христа, є його найбільшими ворогами“.

Другий раз говорив Гус: „Коли церква не буде мати маєтку, не буде мати і духовенства. З відки походить симонія і гордування духовенства народом? З відки розпутне життя? З відки війни, прокляття і сварні між папами, єпископами і священниками? Собаки брешуть і кусають оден другого ізза кости. Відберіть їм кість, а вони перестануть кусатися. Все те походить від трійливої любови грошей, мамони, осудженої Христом“.

В першій своїй проповіді перед Синодом, Гус говорив, що правдиві єпископи і священники відзначаються покорою, чистотою і убожеством. „Але“, казав він, „є многі поміж вами, що питтям вина і пиянством є більше опоганені чим світські люде. Як світські люде ідуть з палицями до церкви, так ті священники ідуть з палицями до коршем, а коли вертають з відтам, то не годні вже іти, ще менше годні говорити а вже найменш зі всього вони знають, чоґо вимагається від їх духовного стану. Багатші з них участвуют у прийаттях, уряджених за милостиню, де є ба-

гато їди і напитку і то добірнішого, чим навіть багата шляхта може мати і де Христос зі своїми терпіннями є зовсім виключений. Коли кров розігріється, вони говорять про жінки і ведуть безстидні бесіди, вони не ідуть на вечірню або скорочують її. Навіть в церкві не можуть здержатися від неприличних уваг. Вони повинні бути вигнані як собаки з дому Божого, де дають таке згіршення серцям простих, світських людей“.

Що до убожества, Гус говорив те, що сам переконався. „Між священиками є торговщики і згінники, що продають коні, вино і другі річі за вищу ціну, ніж світські купці продавали, а то через велику захланність. Щоби зібрати гроші на величаві церкви, посвячені святим і на їх прикрашення, уряджується празники і відпусти неначе би це було святковане апостольське торжество. Там випорожнювалося кишені бідних людей, більш при помочи гидкої брехні, ніж покірної просьби. Духовенство повинно знати, що одна брехня більше непоподобається Богові, як подобається Йому величава церква, хочби навіть збудована зі самого золота“.

В останній синодальній проповіді, виголошеній в 1407 р., Гус взивав духовенство, папів, кардиналів, патріархів, архієпископів, єпископів, архидияконів і простих монахів та священиків, щоби всі вони станули на чолі в духовній боротьбі. Тих, що забули на обовязки свого духовного стану, він назвав еретиками. Він грімко осудив всяке здирство через продаж відпустів, фальшивих мощей і чудотворних образків. Найгіршими зі всіх еретиків є ті, що торгують святими річами.

Якраз в тім часі Іван Гус мав нагоду вияснити видумане чудо в Вілснак. Священик у Вілснак (Бранденбургія), на північний захід від Берліна, оголосив, що в пожарищу, яке мало там місце, він знайшов св. Тайни в полум'ї неспалені і скроплені кров'ю Христовою. Ця вістка скоро дісталася по-за границі краю. Незабаром рознеслися оповідання, що на вид того оплатка діялися чуда. Товпи народу стали приходити оглядати чудову річ. Хорі і каліки надіялися помочи з паломництва до Вілснак. Вони приходили зі всіх сторін, навіть з Праги, Угорщини і других частей Європи. Між многими чудами, приписуваними цьому оплаткові, мало бути одно, де лицар станув до двобою зі своїм противником і підчас боротьби жертвував посвятити свою зброю Святій Крови. Зараз сталося чудо і він убив свого противника. Друге чудо сталося одному рабівникові, Петрові, котрого вкинено у тюрму за злочини. Він зробив обіт до Святої Крови в Вілснак і сейчас сталося чудо. Ланцюги, котрими був скований, розпалися і він утік з вязниці. Вкінці ошуканство Вілснацьке вийшло на верх. Один горожанин з Праги, іменем Петро Житко був сухорукий. Чуючи, що у Вілснак діються чуда, казав зробити срібну руку і поніс її до чудотворного місця як дарунок на майбутнє чудо. Але помочи не дізнав жадної. Він побув ще пару днів у Вілснак так, що священик про це не знав, бо був ці-

кавий приглянутися ближче тим чудам. Аж другого дня він побачив, що священик виступив на проповідницю, підніс до гори срібну руку і сказав: „Слухайте діти, яке сталося чудо. Зісохла рука нашого сусіда з Праги зістала уздоровлена через Святу Кров, а ту срібну руку він приніс як жертву благодарення“. Тоді Петро підніс у гору свою зісохлу руку і крикнув: „Священику, ти брешеш, ось тут моя зісохла рука, така, як все була“.

Та справа дуже зацікавила Празан і архієпископ іменував комісію, до якої належав Гус, щоб вона перевірила чудотворну Святу Кров. Комісія, перевівши точне слідство, здала звіт, що Вілснацьке чудо — це нікчемний обман. Тоді архієпископ видав розпорядження, забороняюче паломництво до Вілснак.

Опісля в Празі розвинулася дебата, чи Кров Христова зістала прославлена, чи ні. Тоді Гус написав розвідку під заголовком „Кров Христова“. У цій розвідці писав Гус, що кров Христова зістала прославлена враз з тілом в часі воскресення і була зівсім невідлучна від нього. Тому ніхто не може почитати її на землі, бо нема її тут. Нікчемні, захланні священики не вагалися би своєю власною кровію покропити оплаток, щоби глупі вірили, що це кров Христова. Що до інших чудотворних останків Христа, на котрих мала появитися кров, Гус написав: „хай докажуть нам це; але скорше дається почути труба остаточного суду, ніж покажеться доказ. Що до тих обманів, я не бачу нічого звичайного, бо навіть тут, в Празі, показують кров Христову, змішану з молоком Діви Марії“.

На закид, що чудо може статися через Божу всемогутність, Гус відповідає, що треба розрізнити між тим, що Бог може учинити, а тим, що Бог чинить. Взагалі він каже, що обманець священик і на хвильку не заважається поперти новими брехнями свою брехливу заяву, що сталося чудо.

Професор Давид Шаф в своїй книжці „Іван Гус“, подає таку замітку: „У вересні 1909 року мав я нагоду оглядати найбільший збір мощей, який виставляють на публичний показ що сім літ в Аахен, в тамошній катедрі. Мені сказали, що попереднього дня, як я там прийшов, одинацять тисяч людей заплатило вступ, щоб оглянути ці мощі. Бідних людей впускають даром. На стінах коритаря, через котрий ми переходили, висіли повідомлення: „Стережіться злодіїв“. Мені прийшло на думку, що старинні останки Стефана, кусник губки, поданої Христові на хресті, два зуби апостола Томи і другі не менше цікаві святі річі, що находилися лиш пару стіп віддалені, не були досить сильні охоронити перед тими новочасними грішниками. Найцікавішими предметами на тій виставі були чотири великі пам'ятки: — спідня одіж Марії, яку вона носила, коли породила Ісуса; одяг, який Ісус мав на собі підчас мук; накриття Ісуса доокола бедр на хресті і простирало, на котре покладено відтату голову Івана Хрестителя. Казали, що набедерник і простирало мали на собі сліди крові Ісуса, але я не бачив тих слідів, бо не були розви-

нені. Розпростертий одяг Марії находився під склом. По обох боках того скла сиділи два священики, котрі брали коронки, подавані їм вірними, дотикалися ними святого одягу і віддавали властителям. Кажуть, що та парада в катедрі що сім літ відбувається від 1200 року“.

Іван Гус, як церковний реформатор. Коли університет у Празі заявився 1403. року проти писань Вיקліфа, наслідок того був такий, що так на університеті, як по-за університетом зроста цікавість до наук Вיקліфа. Читанням його книжок зовсім природно збільшився гурт приклонників реформації церкви на спосіб, ним предложений, то є, щоб усе в церкві провірювати на підставі Св. Письма. Але рівночасно збільшалося число противників його науки. 1405 року папа Інокентій VII. завізвав архієпископа Праги Збинека, щоби викоринив блуди Вיקліфа, засіяні в його дієцезії. Слідуючого року на синоді потверджено заяву університету в справі Вיקліфа і загрожено викляттям кожного, хто би перечив, що хліб і вино після благословення священиком не перемінюється в тіло і кров Христа. Багато світських і духовних людей покликано перед суд архієпископа за те, що вони держалися поглядів Вיקліфа. Але на поруку Гуса випущено їх безкарно.

Того самого року університет в Оксфорді прислав празькому університетові урядово потвержене свідоцтво що до характеру Вיקліфа. Там було сказано, що життя Вיקліфа було без плями, що ученість його була незвичайно глибока, і що всі заховали добру пам'ять про нього. Головною його ціллю було добро церкви. Його розговори до самої смерти були такі знамениті і такі чисті, що не лишали і тіни підозріння. В своїх науках, проповідях і розговорах він був сильним оборонцем віри, а в своїх писаннях теологічних, філософічних і практичних, опершися на Святе Письмо, він виступав проти всіх тих, що хулили Христову релігію. Оксфорд не мав рівного йому професора. Ані не був він осуджений за ересь, ані не спалено його тіла.

Це свідоцтво лиш роздуло полум'я непорозуміння в Празі. Чехія вже тоді мала славу, як край, пересичений Вיקліфовою ерессю. Головними приклонниками науки Вיקліфа явилися майже виключно чеські студенти і чеські професори університету. Співчуття до наук Вיקліфа було неначе пробним каменем чеського патріотизму, а сама наука Вיקліфа дала нагоду витворитися свідомій окремішності чеського народу. Ці Вיקліфові прихильники з-поміж чехів урядово устроїли збори 20. травня 1408 року в присутности шістьдесяти чотирох професорів, сто п'ятьдесяти бакалярів і майже тисячі студентів. Поміж професорами були Станислав Знайм, Стефан Палеч і Гус. Гус запротестував проти попередного рішення університету в справі наук Вיקліфа і збори ухвалили, щоби наукам Вיקліфа не надавано еретичного і блудного значіння.

Але папа римський не уставав в своїх змаганнях, щоби цілковито знищити всякий слід викліфізму в Чехії. Новий папа Григорій XII. в травню 1408 року зажадав від архієпископа, щоб зробив докладне слідство, чи Чехія затроєна Викліфовою ерессю, чи ні. В два місяці пізніше архієпископ. відповів, що в цілій його дієцезії нема ні одного еретика, і що Чехія наскрізь вірна католицькій церкві.

Тим часом Іван Гус щораз явніше став попірати реформу церкви на взірцях, поданих Викліфом. Використали це його вороги й у 1408. році внесли на нього скаргу до архієпископа. Згідно з їх обвинуваченням він провинився в тім, що в Бетлеємській каплиці перед великим збором чоловіків і жінок заявив, всупереч навчанню Отців церкви, що гріхом є брати священикам гроші за похорон і за уділювання св. Тайн. Він викликав ненависть проти духовенства перед лицем народа, бо сказав, що бажавби, аби його душа була там, де є душа Викліфа. Одного разу, коли обідав з ректором церкви св. Климентія, він ударив кулаком в стіл і сказав: „Що ж є римська церква? Антихрист поставив в ній свою ногу“. Також закидали Гусові, що він часто у своїх проповідях зневажав духовенство, на що досі ніхто не відважився. Це правда, що Гус не знав границь, витикаючи закиди духовенству, на що воно вповні заслуговувало, але його обвинителі найбільше сподівалися, що стягнуть на нього кару, закидаючи йому Викліфову ересь.

На ці закиди Гус негайно відповів. Він стояв при своїм, що священик не має права домагатися якої заплати за духовні послуги. Це, казав він, противиться канонічному закону. Як що люди давали що священикам, то це мало бути добровільною жертвою. Коли він сказав, що був би рад бути там, де є Викліф, то він виразив лише надію, „бо“, каже він, „кожний чоловік, оскільки я знаю, як що не був осуджений Св. Письмом і об'явленням, буде послідного дня далеко вище, як я. Кого не осудило ні Св. Письмо, ні об'явлення церкви, того і я не можу осудити, бо правда говорить: „Не судіть, щоб не суджено вас“. Що до святих дарів, Гус заявив і опісля перед своєю смертю те саме доказував, що люди бачили при піднесенні Св. Дарів у виді хліба й вина тіло Христове, а те вони бачили тільки завдяки своїй вірі. На закид, що він нагально виступає проти духовенства, Гус відповів, що він лише слідував за наукою Старого й Нового Завіту і навів багато прикладів зі Св. Письма. Христос закидав хиби народові і священикам, а навіть називав їх диявольськими синами.

Відповідь Гуса не вдовoliла його ворогів. Вони дальше стежили за ним на кожнім кроці, ходили слухати його проповідей в Бетлеємській каплиці, щоби тільки зловити його на якімсь слові і знову внести скаргу на нього.

Досі Іван Гус тішився повним довірям архієпископа Збінека. Однак, коли вороги Гуса почали що раз сильніше закидати

йому, що він еретик-викліфієць, Збинець побачив, що доведеться йому вибирати поміж ворогами Гуса і самим Гусом. Він знав, що коли стане по стороні Гуса, то стягне на себе ремствування папи й що нап'януть його тавром еретика. До того однак він не мав великої охоти. Отож рішив поводитися з Гусом строго по звичаю церкви. Але і Гус не остався без прихильників. У першій мірі нарід був майже в цілості за ним, а також і значна частина духовенства. Королева іменувала його своїм сповідником і часто в товаристві жінок зі свого оточення приходила до Бетлеємської каплиці. І король, здавалось, був по стороні Гуса, хоча з політичних оглядів він не бажав стягати на себе гнів у папи, а також старався не допустити до роздвоєння народу ізза релігійного питання.

Тимчасом папська ересь, що тривала вже тридцять літ, наближалася до кінця. Григорій XII, вибраний папою в Римі 1406 року, а Бенедикт XIII, в 1394 році вибраний папою в Авініоні, виявили бажання положити кінець тому роздорові, однак жаден з них не був досить великодушний зрестися престолу в користь другого. Доперва 1409 року тридцять кардиналів, осудивши одного і другого папу, скликали церковний собор до Пізи, щоби там залагодити папську схизму.

Чеський король Вячеслав, ідучи за приміром свого батька Карла IV., узнавав за правдивих папів тих, що підчас схизми перебували в Римі. Але і йому надоїло те папське безголов'я і, коли скликано собор до Пізи, він, щоби залагодити вже той папський спір, заявив свою неутральність, та впевняв, що буде підтримувати рішення собору. Король зажадав, щоби університет і духовенство також заявили свою неутральність. Але університетські власти спротивилися бажанню короля, бо знали, що за королем стануть чеські студенти. Архиепископ Збинець також спротивився бажанню короля й далі узнавав за папу Григорія. Гус станув отверто по стороні короля, через що зєднав собі його прихильність, але зате стягнув на себе ненависть архиепископа.

Собор в Пізі вибрав папою Олександра V., а король Вячеслав негайно узнав його головою церкви. В пару місяців пізніше й архиепископ Збинець перейшов під його владу. При тій нагоді можна сказати, що з вибором Олександра, було трьох папів, бо два другі, хоч скинені собором, далі доказували, що являються законними папами.

Папська боротьба в Чехії відбилася на Гусі в той спосіб, що Збинець відобрав йому право сповняти священні обов'язки й заборонив йому проповідувати. Таким чином розпочалася ворожнеча поміж Гусом і архиепископом Збинеком, про що буде бачити в наступнім розділі.

Іван Гус — чеський патріот. Як згадано вище, празький університет здержався від заявлення своєї неутральности у відношенні до папства підчас собору в Пізі. Це було ознакою, що думка професорів і студентів у тій справі була поділена, а також:

це було останньою причиною зміни статута університету. Боротьба о ту зміну була народньою боротьбою чехів, а їх патріотичний дух вже в тих часах високо розвинувся. На чолі цієї боротьби станув Іван Гус, як перший чеський патріот, і хоч після його побіди ім'я його стало близьке серцю народа, зате зміна статута викликала гірку до нього ненависть серед німецького населення в Празі.

Устрій празького університету заключався в тім, що справами його рядили чотири народності, що їх молодь одержувала в Празі освіту. Кожна народність мала один голос, а саме представники: Чехії, Поляків, Баварії і Саксонії (німців). Коли після 1400 року засновано польський університет у Кракові, поляки опустили Прагу, а голос свій передали німцям. Так отже в заряді університетом німці мали два голоси, а чехи тільки один. Це було причиною великого невдоволення чехів, що зовсім слушно почувалися покривдженими. В самім місті Празі, хотяй чехів було там значно більше, німці мали майже всю власть в своїх руках. Усяке урядування відбувалося в німецькій мові, а на вісімнадцять членів міської ради було лиш двох чехів. Розбуджені патріотичним духом, чехи що раз голосніше стали нарікати й домагатися своїх прав так в місті, як і на університеті. Іван Гус бачив дуже добре покривдження свого народу й на хвилину не завагався підтримати слушні його домагання. Він сказав: „Нас, чехів, німці гнетуть, забираючи всі уряди в державі, а ми мовчимо. По всяким Божим, природнім і людським правам, чехи в чеськім королівстві повинні мати першенство в урядах, так як Французи мають в французькім королівстві, а німці в німецьких краях. З чехами обходяться гірше, як з собаками або вужами, бо пес боронить своєї буди, в котрій лежить, а коли другий пес хоче вигнати його звідти, то він бореться. Але ми дозволяємо німцям давити себе й забирати всі уряди без скарги“.

Невдоволення і протест чехів прибирав що раз грізніший вигляд, а осередком ворожнечі став празький університет. Справа опинилася в руках короля. Вячеслав зразу був прихильний німцям, але, коли довідався, що на університеті в Парижі французи мали три голоси, а чужинці лиш один, він станув по стороні покривджених чехів. Дня 18 січня 1409 року король Вячеслав видав розпорядження, силою котрого статут університету змінено й чехи дістали три голоси, а чужинці один. Це розпорядження до глибини заворушило чужинців. Вони післали грімкі протести до короля і предсказували упадок університету. Але надаремне. Король не змінив свого розпорядження. Тоді чужинці заключили між собою торжественний договір під присягою, що всі заберуться з Праги й не вернуть туди, хиба, що відзискають давні привилеї.

Радість Гуса не мала границь. Він публично славив короля за його доброту до народа і в Бетлеємській каплиці завізвав на рід, щоб подякувати Богові за побіду чехів над німцями.

Король мусів ужити сили, щоби перевести нове розпорядження. Він зажадав резигнації німецького ректора, а на його місце іменував чеха.

Поведінку короля Вячеслава боронили на тій основі, що за п'ятдесят літ, відколи основано університет, чеський нарід значно розрісся і перевищив чужинців у всякій галузі науки. Не було вже причини, чому старий лад мав би панувати. Чеський нарід повинен правити своїм власним краєм. Німці не дали би чехам першенства в Відні або Гайдельбергу. Чеський нарід повинен бути на чолі, а не позаду в своїм власнім університеті.

Хоч як слухні були докази чехів, чужинці, професори і студенти, вірні своїй присязі, опустили Прагу раз на все. Одного дня вийшли їх дві тисячі, а всіх разом опустило празький університет п'ять тисяч. Многі з них удалися до Ляйпціга, де того року, 1409-ого, засновано новий університет. На університеті лишилося тільки пів тисячі чеських студентів. Переміна статута університету відбилася дуже болуче на його розвитку. Празький університет, що разом з Паризьким і Оксфордським творив три світила науки в Європі, від того часу почав клонитися до упадку. Але зміна статута була конечна так, як конечною є операція боляка, що псує здорове тіло. Операція ослаблює тіло і спричинює біль, так само і зміна статута університету була болісна, але рівночасно вона очистила і скріпила народне життя чеського народу.

Душею цього патріотичного руху чехів був Іван Гус. На нього посипалися похвали, а також і докори, що то він прогнав німців з університету. Гус перечив тому. До кінця життя він терпів від німців, а в Констанції найзавзятішими його ворогами показалися деякі з професорів, що опустили Прагу й перенеслися до Ляйпціга.

Першим ректором зреформованого університету вибрано Івана Гуса 15 жовтня 1409 року, в доказ признання його заслуг. Від тої пори університет переймається науками Гуса, так як Оксфорд перейнявся науками Викліфа. Старші професори відсунулися набік, а Гус і його приклонники заволоділи цілковитою провідною думкою університету в Празі.

ІВАН ГУС У БОРОТЬБІ З АРХИЕПІСКОПОМ.

Вплив Івана Гуса ширшає. Відносини поміж Іваном Гусом а римо-католицькою церквою стали дуже напружені. На кожнім кроці стрічали його нові вороги. Старше духовенство, заграничні професори університету і монахи зібралися проти нього. А коли він не перестав дорікати духовенству за його хиби, отверта боротьба з церковними властями мусіла наступити. Вороги Гуса вказували на нього, як на отвертого противника Риму, хочай він сам до кінця свого життя, в невинності свого серця, вважав себе за дійсного і правдивого члена Христової церкви. Одначе замітне те, що, коли діяльність його ставала гостріша й більше звернена проти Риму, вплив його обіймав що раз ширші круги народа. Непевні і бурхливі хвилі в Європі мали великий вплив на Чехію, де релігійні почування, змішані з народніми почуваннями, захопили ум народа. Серед тих переломових часів Іван Гус займає місце, що не осталося без впливу на цілу католицьку Європу.

Корінь лиха. Не трудно було знайти, де лежав корінь лиха тих часів. Церков, котра доказувала, що її влада походить від самого Христа і то власть над душею і тілом чоловіка, котра вважала себе начальною, духовною і світською владою, находилася у страшнім розкладі, поділена й ослаблена папською схизмою. Часи, коли двох, а опісля трох папів рівночасно називали себе правними Петровими наслідниками, належать до найтемніших часів в історії римської церкви. Насильство і безправство панували всюди. Великі політичні й релігійні непорозуміння були безпосереднім наслідком папської схизми. Поділена й зіпсована римська церква не мала ні сили, ні впливу на неспокійних, сварливих князів, а, шукаючи у них підмоги, лише загострювала ворожнечу і непорозуміння. Всюди панували неспокій, злочин і беззаконня. Церковні провідники втратили моральне почуття і хапалися найгідкіших середників, щоб лиш скріпити або продовжити свою владу. Церковні уряди прилюдно продавано за гроші тому, хто дав більше. За прикладом старшини пійшло і нижче духовенство, і його жадності не було краю. А суперницькі папи, забуваючи про свою духовну гідність, не переставали кидати на себе взаємно проклони й визови. Проклони папів і викляття були на деннім порядку й утратили свою давню силу. Ба — що більше, коли прокляття вичерпалися й не робили вже жадного вражіння, папи покладали свою надію на меч, на оружну силу. Вірні люди мусіли з останнього удержувати узброєне військо, потрібне папам до поборювання їх ворогів.

Не дивно отже, що народи стали ворушитися й почав підніматись що раз сильніший голос, що домагався якогось кінця цим зловживанням. Побожні і смирні люди що раз ясніше бачили, в чім лежить корінь лиха, і зростало в їх серцях поняття ідеальної Христової церкви.

Змагання направити лихо. Як сказано вище, корінем лиха була папська схизма. Так бодай думали видніші тогочасні люди, котрі бажали положити кінець цьому лиху. Найперше старалися вони вплинути на одного або другого папу, щоб зрікся свого уряду. Але се показалося безуспішним. Потім сподівалися, що, коли один папа помре, то його кардинали не будуть вибирати наслідника, а прилучаться до збору кардиналів другого папи. Але й тут надії не здійснилися. По смерті Авініонського або Римського папи, кардинали негайно вибирали нового. А оба папи і їх кардинали мали своїх приклонників. Західно-європейські держави і їх володарі попірали будьто римського, будьто авініонського папу. А щоби запевнити собі підтримку, папи давали своїм приятелям ріжні привілеї, які лиш збільшали роздор і замішання. Остаточно виявилося, що одиноким способом закінчити папську схизму буде скликати церковний собор. Цю думку прийнято загально дуже прихильно. Але треба було аж двох церковних соборів, в Пізі 1409 року й у Констанції 1414—1418, заки остаточно папську схизму усунено. З тими двома соборами праця і доля Івана Гуса стоять в тіснім звязку.

Собор в Пізі. Як уже згадано, король чехів, Вячеслав, Іван Гус, чеські професори і студенти університету та взагалі свідоміша чеська суспільність прихильно віднеслася до собору в Пізі, й заявила свою готовість признати правним папою того, котрого вибере цей собор. Але церковна ієрархія в Чехії, з архієпископом Збінеком на чолі, й чужосторонні професори та студенти університету осталися вірними папі Григорієві, котрий перебував у Римі. Безпосередній наслідок того був такий, що відібрано чужинцям спеціальні привілеї на празькім університеті й вони гуртом опустили Прагу. В тім відограв Гус першорядну ролю.

Але церковний собор в Пізі не приніс бажаних результатів, ба — навіть у певній мірі ще погіршив положення. Собор скинув з уряду двох існуючих папів, і вибрав нового, Олександра V. Коли обидва старі папи не покорилися рішенню собора, католицька церква застрягла в ще більшім багні розстрою, величаючися тепер аж трома папами.

В Чехії, король і нарід признали правдивим папу Олександра V., а архієпископ Збінек остався надалі вірним Григорієві XII. Коли нарід ворожо віднісся до Збінека, він кинув клятву на Прагу й опустив місто. Одначе по кількох місяцях, дня 2. вересня 1409 року Збінек дав намовитися і признав своїм папою Олександра V.

Папська булла. Серед того Гус стояв вірно по стороні короля, і у своїх проповідях в Бетлеємській каплиці гостро виступав проти архієпископа, через що обурення народа на архієпископську партію збільшилося. Тоді давні вороги Гуса знову піднесли голову і стали закидати Гусові, що він еретик і ворог католицької церкви. Вони зновили давні закиди і обвинувачували Гуса, що він називає Рим осідком антихриста, а кожного священика, що бере гроші за уділювання св. Тайн, зве еретиком. Також закидали йому, що він не лише хвалить Векліфа, але також заявляє своє привязання до нього.

Архієпископ, котрий тоді вже признав за свого зверхника Олександра V., зібрав всі скарги на Гуса і післяв їх папі з заявою, що ересь Векліфа шириться між чехами. З кінцем грудня 1409 року папа Олександр V. прислав Збинекові буллу, себто інструкції, як має викоринити заразливу ересь, що, неначе боляк, запусає коріння в здорове тіло церкви. Папа казав Збинекові дібрати собі раду, зложену з чотирох докторів теології і двох правників, щоби перешкодити дальшому ширенню поглядів Векліфа на університеті й по других місцях, грозючи непокірним карою, яка установлена на еретиків. Прповідь у церквах була заборонена, окрім катедри, парафіяльних і монастирських церков. Та заборона обіймала всі каплиці, навіть такі, що мали спеціальне папське позволення, як Бетлеємська каплиця. Всі книги й писання Векліфа мали бути віддані архієпископови, щоби в сей спосіб усунути їх з перед очей вірних.

Папська булла мала з нащадком знищити вплив Векліфа і замкнути уста Гусові. Збинек негайно дібрав собі раду і приступив до виконання розпоряджень булли. В червні 1410 року вийшло розпорядження з архієпископської палати, щоби всі писання Векліфа зібрати і спалити і що ніде не вільно проповідувати окрім катедри, парафіяльних і монастирських церков. Всі писання Векліфа в протягу шости днів мали бути знесені до палати архієпископа. Хто відважився би задержати в себе яку книгу того еретика, той мав бути прилюдно виклятий у всіх церквах Праги при звуках дзвонів і при ударенні об землю запалених свічок. З виклятими ніхто не смів зноситися ні при їдженні, ні при питті, ні в розмові, ні при купні, ні при продажі, ні на вулиці, ні на торговиці, ні при огні, ні при купелі. Так мало Гус був свідомий своїх хиб, що поніс свої книжки Векліфа до Збинека і просив його показати йому, які хибки находяться в них.

Але розпорядження Збинека не було так гладко переведене, як він того бажав. Університетські власти отверто не хотіли покоритися його домаганням що до видачі писань Векліфа на тій підставі, що архієпископ не має жадної власти над університетом у справах науки і книжок. Університет підлягає світським, а не духовним властям. Університетські власти віднесли до короля з проханням о допомогу. За впливом короля Збинек відложив своє розпорядження на пізніше.

Дня 22 червня 1410 року Гус мав проповідь до великої товпи народа. Він згадав про розпорядження, щоби попалити писання Викліфа, і заявив, що папа Олександр V. був зле поінформований про релігійні відносини в Чехії. Він сказав: „Папу Олександра переконали, що чехи держаться наук Викліфа, котрі противні вірі, але я дякую Богові, що не знайшов ні одного чеха, котрий був би еретиком“. На це закричали вірні: „Вони брешуть, вони брешуть!“ „Дивіться“, казав далі Гус, „я відкликався проти розпорядження архієпископа і тепер відкликаюся. Чи постоїте ви за мною?“ На це закликав нарід в чеській мові: „Ми стоїмо і тепер за тобою!“ Говорячи далі, Гус заявив, що його обовязком є проповідувати й буде він проповідувати дальше, хиба що виженуть його з краю, або згине в вязниці, бо папи уміють брехати і брехали, лиш один Бог не може говорити неправди. Потім завізвав він присутних до витривалости і щоб не дали налякатися викляттям.

Протест Гуса. В кілька днів пізніше, 25 червня 1410 р., Гус при допомозі кількох професорів і студентів зладив добре оброблений протест проти розпоряджень архієпископа. В тім протесті він осудив домагання Збинека, аби університет віддав йому книжки, котрі відписано або закуплено з великим накладом праці і гроша. Тільки людина, необізнана зі Св. Письмом і канонічним законом, могла подумати про палення книжок, про логіку, філософію і математику, котрі не заключають в собі жадних хиб, але навпаки, є повні здорової думки. Колиж ті книжки учили хибно, то як раз обовязком професорів є мати ті книжки, читати їх і збивати хибну їх науку. Апостол Павло часом покликався на поганські писання. Новий завіт не засудив книжок поганських письменників на спалення. Як що розпорядження Збинека стало би правосильним, тоді треба би попалити писання навіть деяких отців церкви, котрих науки церков відкинула.

Далі протестував Гус проти заборони проповідування Слова Божого в Бетлеємській каплиці. Ту каплицю вибудував князь І в а н М і л ь г а й м за дозволом короля й папи, щоби в ній проповідувати в чеській мові. Заборона проповіді в тій каплиці противна науці Ісуса Христа, а також противорічить письму самого папи, котрий дав дозвіл на цю каплицю. Ісус проповідував на озері й на горі, на вулиці і на дорозі. Архієпископ Збинець своїм розпорядженням відсунув на бік св. Письмо і науку Отців Церкви, коли відбирає священникові право сповняти свій обовязок проповідування Слова Божого. Гус знову закинув, що папа Олександр, зле поінформований, видав свою буллу, а що розпорядження Збинека оперте на папській буллі, тому воно не має жадної вартости. Гус також додав в своїм протесті, що ні він, ні його товариші не мають заміру попірати жадних хиб, які находили би в тих виклятих книгах. В тих справах, що відносяться до спасіння і проповіді Слова Божого, вони мусять скорше покорюватися Богові, як чоловікові. Задля тих наведе-

них причин вони не узнають і не будуть коритися буллі Збінека. Протест цей післали до Івана ХХІІІ., що оголосив себе папою після наглої смерті Олександра V.

Іван Гус знав дуже добре, що береться до великого і небезпечного діла, але він був приготований на все. Його власні слова найкраще на це показують: „Я завіряю вас, що моя ціль — боронити правду, котру Бог дозволив мені пізнати. Перш за все боронитиму правду Св. Письма до самої смерти, бо я знаю, що правда стоїть, є всемогутня і остоїться во віки. А як що страх перед смертю мав би мене налякати, то все таки я надіюся на мого Бога і на поміч Св. Духа, що сам Господь додасть мені витривалости. А коли я знайшов ласку перед Його лицем, Він увінчає мене мученичою смертю. І чи є яка славніша перемога як та? Запрошуючи своїх вірних до цієї перемоги, наш Господь каже: „Не лякайтеся тих, що убивають тіло“.

Ті слова подиктувало йому не пусте бажання слави. Він наперед бачив, до чого боротьба може його довести і в покорі серця він здався на волю Божу.

Архієпископ палить еретичні книги. Збінек назначив день 16 липня 1410 року на спалення еретичних книжок англійського реформатора. На просторім архієпископськім подвір'ї на Градчині зібрано на купу поверх двохсот книжок Векліфа, (деякі з них були в гарній дорогоцінній оправі), подвір'я обложено військом, щоби забезпечитися перед нападом ворожого народу й серед величавого збору церковних достойників і духовенства, сам архієпископ запалив нагромаджену купу. І коли полумін'я обняла невинні книжки, задзвонили усі дзвони в місті, неначе на який похорон, а присутні почали набожно співати: „Тебе Боже хвалим“. Один з присутних, парох церкви св. Егідія, іменем **Петро з Пекла** сказав, що він нарошно зійшов до пекла й бачив там еретика Векліфа. На те відповів йому **Іван Гічін**, що коли нема на те других свідків, то він певно бреше.

Так отже діло доконали. А мало воно великі наслідки, яких архієпископ зовсім не передбачував. Уся надія на мирне переведення реформації церкви в Чехії тут скінчилася. Папа й Збінек думали, що тим закінчиться всякий клопіт, але Боже провидіння доказало, що це був тільки початок великого горя для римської церкви.

Полумін'я на архієпископськім подвір'ї викликала велике обурення значної частини мешканців міста Праги. Студенти висмівали Збінека й уложили пісеньку, котра так звучала в чеській мові:

Zbyněk, biskup Abeceda,
Spálil knihy, nic nevěda,
Co v nich napsáno.

Збінек побачив, що його життя zagrożене й негайно втік з Праги. В два дні після спалення книг Векліфа він кинув клятву

на Гуса і тих професорів та студентів, що вислали протест проти нього до папи. Він назвав їх ворохобниками і неслухняними католицькій вірі. Викляття це мало бути проголошене по церквах серед звичайних церемоній, при звуках дзвонів і киданні запалених свічок об землю.

Але клятва ця, яка часто упокорювала царів і цілі народи, тим разом не принесла бажаного успіху. Люди дивилися на неї як на насильство і надужиття влади. В найближчу неділю священники по церквах оголосили клятву Збинека. В багатьох церквах прийшло до поважних заворушень. В самій катедрі підчас великої літургії священник серед великого гамору мусів вийти з церкви. В церкві св. Стефана, люди з добутиими мечами кинулися на священника й загрозили його життю, коли проголосить викляття. Не менше нагальними показалися приклонники Збинека, котрі в подібний спосіб виступили проти Гусових приятелів. Уми народа були роз'ярені. Королева плакала, а король занепокоївся і кляв.

Тим часом Гус і другі приклонники Викліфа не засипляли справи і в знаменитих та гарячих проповідях понесли її перед загал народа. Вони поділили між себе писання Викліфа й боронили їх в проповідях по різних церквах, до яких мали доступ. С и м о н з Т и с н о в а сказав, що Збинек лише з глупоти і темноти своєї казав попалити книги Викліфа. „Тому“, сказав він, „ощадім його і молімся за нього“. Я к і в з і С т р и б р а говорив, що в писаннях Викліфа знайшов „живу правду і євангельську науку, яку кожний християнин повинен боронити до самої смерти проти сил і властей темряви цього світу, що повстали проти неї“. П р о к о п і й в своїй проповіді назвав Викліфа „Євангельським Доктором“. Він сказав далі: „Лише зажили в багатствах цього світу і розпусники назвали Викліфа еретиком. Чому вони, заки казали спалити писання Викліфа, не пішли за радою Г а м а л і і л а, що в Діяннях Апостолів, голова 5, стих 38, так сказав: „Відступіться від людей цих і оставте їх; бо коли від людей рада ця, або діло це, то обернеться в ніщо; коли ж від Бога, то не здолієте його знівечити, та щоб іще й противниками Божими не зробітись вам“. З д і с л а в у своїй проповіді назвав палення Збинеком книжок Викліфа, глупим видовищем. Він говорив далі: „Писання Викліфа є справді набожні і пожиточні, а якщо вони заслугували на те, щоб їх спалити задля якихсь там здогадних ересей, то чомуж не спалити цілу землю, котра повна всяких ересей, чому не попалити жидів і поганців, котрі отверто не признають Христа яко Господа“.

Гус взяв в оборону книжку Викліфа про „Святу Тройцю“ і заявив, що він є готовий стати проти всіх тих, що були прихильні спаленню книжок. „Спалення книжок“, сказав він, „не знищило гріха в нічиім серці, але знищило багато прегарних і глибоких думок, що находилися в спалених книгах, збільшило

заворушення, ненависти, ба навіть викликало убійства в місті. Подібно, як апостоли, я не можу інакше, але мушу говорити про річі, які я чув і бачив. Моїм обов'язком є проповідувати в Бетлеємській каплиці, хоч папа й архієпископ мені заборонили. Те викляття і спалення принесло багато лиха чеському королівству, а що до заборони проповіді, то вона противна науці Христа, що приказав проповідувати його Євангелію цілому світові. Хоч би навіть писання Векліфа містили в собі ересі, то не треба їх палити, так як не можна палити добрих людей, що стикаються з еретиками, або пшеницю, що змішана є з половою. Чи не обіцяв Бог ошадити Содому, якщо би там знайшлося бодай десять праведних людей?"

Безчисленні товпи народу слухали тих проповідей в обороні спалених писань Векліфа і обурення їх не мало границь. Серце народу переконалося в одній непохитній правді, що „вогнь не в силі знищити правди“.

В короткім часі показалося, що не всі писання Векліфа спалено. Багато людей не віддало своїх книжок на поталу полуміні. Многі знову так зацікавилися тими писаннями, що попит за ними був дуже великий. Друкарська штука, яка так станула у пригоді Мартинови Лютрови сто літ пізніше в ширенні його наук і поглядів, тоді ще не була звісна, тому велике число тих заборонених книжок переписано й розповсюджено в дуже короткім часі. Рівночасно почало ширитися поміж народом Святе Письмо, яке потверджувало науки Векліфа і Гуса.

Король станув отверто по стороні Гуса і зажадав від архієпископа, щоби винагородив власників спалених книжок Векліфа за їх утрату, а коли Збинек відмовив, король Вацлав відобрав прихід духовенства, котре брало участь в тім виклятті.

Протест Гуса в руках папи. Серед того помер папа Олександр V., а на його місце вибрано Івана XXIII. Коли прибули до Праги два післанці того папи, щоби повідомити короля про його вибір, король і королева і многі зі шляхти просили їх, щоб вони вставилися у нового папи і вимогли на нім знесення булли Олександра V.

Але ця справа була дуже трудна. Гус отверто виступив був проти папської влади. Єресь Векліфа була тут уже на другім місці, а на перше місце висунувся непослух Гуса в відношенні до церковних властей. Він був виклятий архієпископом, котрому власть до того дав сам папа. Гусова провина лежала в тім, що він зламав церковний послух і ширив науки, що переходили границі, приписані церквою. Він вже тоді отверто заявив, що не церков, але Святе Письмо має начальну власть. Він також прилюдно сказав в Бетлеємській каплиці, що його бажанням є повинуватися Богові радше, як чоловікові. За такі думки, хоч навіть не висловлені так докладно, папа Григорій XI викляв Векліфа в Англії. А Гус пішов іще далі від нього, і боронив права

приватної думки. Не диво отже, що справа Гуса була дуже трудна, бо він підкопував усю систему католицької церкви, збудовану з таким великим старанням і накладом праці через усе середньовіччя.

Папа Іван XXIII, скоро дістав протест Гуса, віддав його в руки чотиром кардиналам, щоби вони розглянули справу. Кардинали, засягнувши ради вчених з Оксфордського і Париського університету, не могли нічого знайти у книгах Викліфа, за що ті писання треба було спалити; навпаки, вони знайшли там багато добрих річей. Лиш в двох розвідках Викліфа знайшли вони деякі думки, котрих не слід ширити.

Здавалося, що протест Гуса, після такого висказу чотирьох кардиналів, приймуть на увагу. Але партія Збинека не заспала справи і під її впливом папа Іван віддав протест Гуса до полагдження кардиналові Оддо Кольонна. Кардинал Оддо взявся до цієї справи дуже політично й завізвав Гуса, щоби особисто явився в Римі і оправдався з закидів.

Король і королева вставляються за Гусом. Рівночасно король і королева ревно занялися долею Гуса й особисто старалися вплинути на кардиналів, щоби вони рішили в його користь. Вони запротестували проти розпорядження архієпископа, щоби попалити писання Викліфа і проти замкнення Бетлеємської каплиці і других. Король назвав буллу Олександра нерозважною й домагався знесення заборони проповідувати Слово Боже по каплицях. Він сказав, що булла повстала на основі нікчемного підозріння, що серця чехів були заражені ерессю. „Як можна сподіватися“, писав він, „щоби люди могли задержати чисту віру, коли проповідь Слова Божого заборонена?“ В трьох письмах до папи королева теплим словом згадувала про Бетлеємську каплицю і про духову користь, яку звідтіля мала вона і її двір. Вона молила папу о свободу проповіді, щоби не замикати перед нею і перед народом спасіння. Взагалі королева чимало причинилася своїм впливом до поширення поглядів Гуса.

І другі члени королівського двора щиро зацікавилися справою Гуса і вживали своїх впливів в обороні його. Навіть урядовці міста Праги післали прохання до папи Івана XXIII, щоби він зніс буллу свого попередника і позволив Гусові проповідувати в Бетлеємській каплиці.

Гус не йде на послухання до Риму. Хоч Гус запротестував проти рішення Збинека, хоч король Вацлав і королева Софія, університет і міська рада, ба навіть увесь нарід заступався за Гусом, архієпископ Збинека мав більший вплив у Римі. Кардинал Кольонна, приятель Збинека, котрий мав у своїх руках справу Гуса, визначив йому речинець, щоби явився в Римі на послухання. Гус передчував, що в Римі жде його небезпека й рішився не послухати завізвання. Щоби однак непотрібно не стягти на себе ще більшого ворогування Риму, він післав туди трьох

своїх представників, І в а н а з Є с е н і ц, доктора теології і двох молодих теологів, щоби вони боронили його справу. Але вони не могли нічого вдіяти. Король і королева, довідавшись о покликанню Гуса до Риму, знову за ним вставлялися. В своїх листах до папи і кардиналів вони просили, щоб звільнено Гуса від обов'язку їхати до Риму. Вони заявили свою любов і привязання до Гуса. Король домагався, щоб замкнено уста ворогам Гуса, і щоб йому було вільно далі проповідувати. „Це не добре“, писав король, „щоб так пожиточний чоловік, як Гус, був виставлений на суд ворогів, і щоби через те весь нарід був заворушений. Гус усе був готовий відповісти за свої погляди, чи то перед університетом, чи яким другим трибуналом. Ізда до Риму получена з великими небезпеками“. Вкінці свого письма просив король, щоби кардинал Кольонна приїхав до Праги, особисто переконався, які там панують відносини і переслухав Гуса. Королева, прилучаючися до прохань свого чоловіка, писала, що вона часто бачила чуда Гуса в Бетлеємській каплиці, і молила, щоби „в ім'я Боже, в ім'я спасіння, і в ім'я мира народа“, звільнено Гуса від усякого підозріння.

За причину, чому Гус не поїхав до Риму, приятелі його, між ними і король, подали, що подорож є дуже небезпечна. Про ту небезпеку згадував також сам Гус. В своїм письмі до Чеської ради, з грудня 1411 року він згадує, що вздовж цілої дороги заставлено на нього сіти в цілі, щоби він уже більше не вернув до Чехії. В іншим письмі він говорить, що його приятелі відряджували йому їхати, щоби не покидав своєї роботи в Празі, а також коли пустився би в дорогу, то нерозважно виставляв би своє життя на небезпеку. Рівночасно він заявив, що був готовий з Христовою допомогою явитися в Римі, як би через те, або навіть через свою власну смерть міг кому допомогти до спасіння. Також сказав, що кошта подорожі до Риму, віддаленого триста миль, були великі, тому домагався суду в Празі, то є в місці, де ніби допустився провини.

І знову нічого не помогли Гусові ні письма королівської пари, ні впливи других людей. Коли минув речинець, а Гус не явився в Римі, кардинал Кольонна в лютім 1411 року кинув клятву на нього і на визнавців і приклонників його. Гуса виключено з католицької церкви без переслухання і без доказання йому ересі. Викляття Гуса оповіщено по всіх церквах Праги окрім двох.

Всі бачили, що Гуса тяжко покривджено й усі знали, що Збинек не щадив ні грошей, ні дарунків, щоби підкупити кардиналів і поставити на своїм. Тому ненависть народа, почавши від самого короля, звернулася проти архієпископа і його прихильників. Найболісніше відчув Збинек ухвалу міської ради, яка здержала йому всяку виплату данин і десятин. Збинек боронився завзято. Він кинув клятву на світські влади міста Праги

і Вишеграду, а опісля кинув інтердикт на Прагу. В цілім місті не вільно було правити літургії, ані сповняти церковних потреб. Але Гус і другі проповідували далі, а нарід іще більше зневажав духовенство, яке осталося вірним архієпископови. Не зважаючи на королівську заборону, вулиці гомоніли насмішливими піснями, зверненими проти Збинека. Деяких більше неспокійних священників король прогнав з міста і казав забрати з катедри всі скарби і дорогоцінності, щоби часом Збинець, утікаючи з Праги, не забрав їх з собою.

Мировий суд. Архієпископ став безсильний. Світська влада, що досі стояла на услугах церковної влади, відмовила йому помочи. Король заборонив віддавати світську справу перед церковний суд, під карою утрати уряду. Збинець побачив, що боротьба нерівна, і згодився на полагодження того спору в мирний спосіб. Дня 3 липня 1411 року архієпископ і університетські власти підписали угоду, згідно з якою непорозуміння віддано в руки короля і його дорадників до полагоди. Обидві спорючі сторони заявили, що приймуть королівське рішення. Університет вніс прохання до Збинека, щоби здіймив клятву з Гуса й уневажнив інтердикт, кинений на Прагу. Цю угоду підписали в присутності прилюдного нотаря найповажніші люди в Чехії, між ними і Гус.

Король був прихильний тому мировому судові і призначив до нього Єрусалимського патріярха, Оломуцького єпископа, князя Рудольфа Саксонського і других передових людей. Мировий суд узявся ревно до праці і в три дні опісля оголосив своє рішення. Архієпископ мав піддатися власті короля, як свого володітеля і мав повідомити римського папу, що наскільки він знає, ересі в Чехії нема, а непорозуміння, які він мав з урядом міста, залагоджено в мирний спосіб на королівським суді. Він мав також вставитися у папи, щоби той зніс усяку клятву, кинену ним на людей. Архієпископ мав знести клятви й інтердикт, котрі сам кинув. З другого боку, король мав подбати про те, щоби всяку ересь, яка показалася би в краю, в самім почині викоринити, а також мав привернути всяку власть і всі доходи тим священникам, котрі зазнали королівського гніву. Університет мав залевнені давні привілеї і свободи, уділені йому папами, Каролем IV і Вацлавом.

Ісповідання віри Гуса. Гус, котрий був причиною всього клопоту в Празі, написав дня 1 вересня 1411 року до папи Івана XXIII своє ісповідання віри, і того самого дня зладив письмо до кардиналів. У своїм письмі до папи, яке відчитав перед університетським збором, він заявив свою готовість кожного часу зробити повне ісповідання своєї віри. Він вірив в божество Христа, і що кожне Христове слово є правдиве. Він вірив, що Христова церков була збудована на непохитній скалі і не може бути знищена. Папські булі, видані проти нього, опиралися на

ложних інформаціях. Ложним є оскарження, що він учив, не наче то хліб і вино остаються хлібом і вином після благословення священником. Неправдою є, що він учив, що св. Дари, коли піднесені, були тілом Христовим, а коли покладені на столі, були знову лише хлібом. Також неправдою є, щоб він говорив, що священник в смертельнім грісі не може уділяти св. Тайн, або що світські володітелі можуть загарбати маетки духовенства; що відпусти не приносять жадної користі, або що світська власть може вжити меча проти духовенства. Також неправдою є, що він був причиною того, що прогнано німців з пражького університету. А що до того, що він не явився в Римі, то він пішов за порадою багатьох приятелів, а також боявся, що спокусить Бога, виставляючися на смерть.

В письмі до кардиналів Гус заявив готовість стати перед університетським збором, перед чеськими церковними достойниками й перед народом, і висказати перед ними просте і повне ісповідання своєї віри, хочай би навіть підчас того запалено огні на еретиків.

Збинець ломить угоду. Надія, що мировий суд принесе поєднання і спокій в Чехії, не сповнилася. Збинець побачив, що коли прийняв би рішення суду, тим самим зрікся би своїх прав як архієпископ, що їх здобула церков після довгої та завзятої боротьби. Тому він скоро відступив від угоди і звернув свою діяльність в іншим напрямі. Ще по нинішній день заховалося письмо Збінека до папи, котрого однак він ніколи не вислав. У тім письмі він просив папу, щоби „з великого свого милосердя уневажнив клятву і засуд, кинений на поважаного професора, Івана Гуса, і щоби звільнив його від обов'язку явитися в Римі“.

Збинець звернувся тепер до Жигмонта, брата Вацлава, котрого саме тоді вибрано римським королем. Вацлав і Жигмонт не жили в згоді, і Збинець знав це дуже добре. Тому він старався позискати для себе прихильність Жигмонта, і в сей спосіб заховати свою гідність і знайти оборону перед гнівом Вацлава. Заки однак Збинець звернувся до Жигмонта, написав письмом до короля Вацлава, в яким подав причини, чому він ломить угоду. Причин тих багато було. Найперше король не хотів вислухати його, а потім не сповнив того, що рішив мировий суд. Його прихильники все ще були позбавлені десятин, данин, винниць і других законних посіlostей. Священника, котрий через два роки жив з одною монахиною, не віддано під його церковний суд, але світські судді засудили його на в'язницю. Пароха церкви св. Миколи ув'язнено і позбавлено всіх маєтків, хочай за ним не було жадної вини. Багато священників мусіло втікати. Одним словом, власть його є обмежена, і ставлено перешкоди в виконуванні високого уряду. Світські власті зовсім не старалися спинити нарід перед надужиттям і насильством. Він не міг заховати своєї

гідности і свідчити перед папою, що викляті особи не були винні ересі.

Це письмо написав архієпископ Збинець з Літомисля, 5 вересня 1411 року, з дороги на Угорщину, де мав бачитися з королем Жигмонтом. В три тижні опісля, коли вже находився в місті Прешбургу, він нагло захорів і помер.

Смерть архієпископа Збинека не мала жадного впливу на дальший розвиток справи Гуса. Можна навіть припустити, що, хотяй би він і жив, не зайшла би була жадна зміна. Збинець був чоловіком слабого характеру і не був відповідний на важне становище, яке займав. Не був він ані вченим теологом, ані хитрим і енергійним інквізитором. Очевидним було, що він не доріс змиритися з грізною бурею в Чехії, і тому полагодження Гусової справи перейшло з Чехії до Риму і набрало світового значіння.

ІВАН ГУС ПРОТИВИТЬСЯ ПАПІ.

Іван Гус і Іван Стакс. Після смерти архієпископа Збінека на якийсь час запанував в Празі мир. Була се тишина перед близьким вихром. Місце Збінека заняв прихильник короля, німець з Моравії, А ль б і к. Він був зразу надвірним королівським лікарем, і посідав великий маєток. Коли померла йому жінка, він вступив у духовний стан, і при допомозі своїх грошей, котрими щедро сипав так у Празі, як і в Римі, став празьким архієпископом. Але він показався невідповідним на цей уряд і небавом його місце зайняв К о н р а д В е х т а.

Хвилевий спокій у Празі перервало прибуття двох англійських дипломатів, котрі в дорозі на Угорщину задержалися в Празі. Було це в вересні 1411 року. Празький університет, віддаючи честь англійським гостям, запросив їх на бенкет. Але за прошення вони не прийняли, правдоподібно з дипломатичних причин, щоби не мішатися в релігійне непорозуміння, яке тоді захопило всю Прагу. Це однак не зовсім їм удалося. Один з них, І в а н С т а к с, був ворожо настроений до науки В і к л і ф а і при нагоді прилюдно виразився, що хто хоче остати правовірним католиком, не повинен читати книжок В і к л і ф а. Він сказав, що ту пораду дає з любови до Бога і з любови до ближнього, бо з власного досвіду він знає, скільки лиха приносить читання В і к л і ф о в и х п и с а н ь.

Ці слова дуже прикро вразили Івана Гуса. Пропустити їх без відповіді, могло дуже пошкодити тим, що одушевлялися наукою В і к л і ф а. Гус негайно візвав Стакса на прилюдну дебат у університеті. Але Стакс не прийняв вивозу, кажучи, що він є послом свого правительства, отже не може розпоряджати своєю особою в той час — а також в Празі не міг сподіватися знайти безсторонних слухачів. За те він готовий був стати до дебати з Гусом на університеті в Парижі, або в яким другім місці, або навіть в Римі в присутности церковних достойників. Він навіть заявив свою готовість заплатити Гусові кошта подорожі, якщо він сам не може їх покрити. При тім він додав, що в Англії уважають В і к л і ф а за еретика, що книжки його попалено всюди, де їх лише знайдено, і що урядово признано його науку еретицькою.

Справа ця не закінчилася з від'їздом Стакса. Зараз по його виїзді, Гус приготував знамениту відповідь на університеті. Він сказав, що честь празького університету, ба навіть честь короля Вацлава вимагає того, щоби не пропустити мовчки слів Стакса. Він вірить і сподіється, що В і к л і ф а н а х о д и т ь с я п о м і ж с п а с е н и м и.

Пусте говорення, що Векліф є еретиком тому, що многи священники в Англії, Франції і Чехії вважають його за еретика. Так само можна би сказати, що Христос не є Сином Божим тому, бо турки, татари і сарацени не признають Христа за Бога. Спалення чоловіка не робить його книжок еретицькими, так само, як розп'яття не зробило Христа еретиком. Нехай Стакс покаже, чи бодай одна наука Векліфа не годиться з Св. Письмом. Вже тридцять літ студенти Оксфордського університету вчилися писань Векліфа, а прецінь жаден з них не став еретиком. Якже ж можна говорити, що писання Векліфа доводять до ересі?

На тім скінчився спір Гуса зі Стаксом. В два роки опісля, на Соборі в Констанції, Гус іще раз зійшовся око в око зі Стаксом, коли Стакс виступав проти нього як еретика.

Причина ворожнечі поміж Гусом і папою. Після смерти Олександра V., котрого вибрав папою собор в Пізі, наступив Іван XXIII., один з найгірших папів, які коли небудь панували. В історії римських папів читаємо, що були великі підозріння, що то він строїв Олександра V., аби чим скорше засісти на папським престолі. Вже як єпископ він був знаний в цілій Європі зі своєї розпусти й поганого життя, а коли став папою, життя його стало ще поганіше. Він був дуже жорстокий і без вагання карав смертю всіх, що противилися йому, або критикували його.

Скоро лиш Іван XXIII обняв папський престол, забажав здобути собі певну частину Італії, щоб мати над нею світську власть. Але тут знайшов він небезпечного противника в особі Владислава, короля Неаполю, такогуж неспокійного духа, як він сам. Владислав напав зі своїм військом на землю, котру хотів загарбати Іван, і приступив до облоги Риму, де Іван XXIII замешкував. Тоді папа рішив оголосити хрестоносний похід на Владислава.

Імени „хрестоносний похід“ уже від довшого часу надживали папи. Найперше оголошувано хрестоносні походи, то є боротьбу хреста, або святу війну проти турків і сараценів, аби визволити з-під їх власти Святу Землю. Але опісля зіпсуті і здеморалізовані папи оголошували хрестоносні походи проти князів і королів для своїх особистих користей. Ті военні походи називали вони хрестоносними, щоби надати їм вигляд святости.

В вересні і грудні 1411 року папа Іван XXIII двома булями оголосив хрестоносний похід на Владислава, котрий „в святокрадський спосіб назвав себе королем Єрусалиму і Сицилії“. В тих булях папа назвав Владислава зрадником, ворохобником, богохульником, схизматиком, еретиком і приятелем еретиків, заговірщиком на папський престол і церков. Люди всіх клас і становищ, почавши від королів і кардиналів, аж до долу, мали припоясати меч і йти на цього нікчемного князя. „З ласки Божої і на підставі власти, даної мені апостолами Петром і Павлом“, папа обіцяв всім, що возьмуть за зброю в його справі, відпу-

щення гріхів і вічне спасіння. В доброті свого серця не забув папа і про тих, що не годні особисто станути до боротьби, і обіцяв їм також всі ті відпусти, якщо на своє місце поставлять заступників, або причиняться до цього святого підприємства. Ця воєнна виправа мала, як впевняв папа, „хоронити церков, матір і вчительку всіх вірних, і оборонити місто, де Божество бажало перебувати“. Папську булю мало духовенство читати по церквах кожної неділі й заохочувати вірних, щоби взяли участь в цім хрестоноснім поході, котрий так само був милий Богові, як ті хрестоносні походи, що мали освободити Святу Землю.

Гус і продаж відпустів. Папські були привіз до Праги Вацлав Тим, у травні 1412 року. Він мав зайнятися продажем відпустів в цілій Чехії. Вацлав взявся енергійно до праці. Для себе лишив саму Прагу й уставив великі скрині на гроші в трьох найбільших празьких церквах, а продажу відпустів по краю відпустив в винайм різним священикам. Вацлав підозрівав, що Гус спротивиться цій торгівлі Божими справами, тому, щоби з гори забезпечитися перед неудачею, він завізвав Гуса до себе.

„Чи будеш повинуватися апостольським припорученням?“ спитав він Гуса.

Гус незавагався відповісти: „Я готов з цілого серця повинуватися апостольським розпорядженням“.

„Чи не чуєте“, сказав вдоволенний папський легат до тих, що його окружали. „Іван Гус говорить, що є готовий повинуватися апостольським розпорядженням“.

„Мій пане“, відповів Гус, „зрозумійте мене добре. Я сказав, що я готов з цілого серця повинуватися апостольським розпорядженням. Але я називаю апостольськими розпорядженнями науки Христових апостолів, а о скільки папські розпорядження годяться з ними, о стільки я дуже радо буду їм повинуватися. Але коли я знайду в них щось, що не годиться з тим, то я відмовлю всякого послуху, хочай би навіть ти перед мною запалив костир, щоб на нім спалити моє тіло“.

Очевидне було, що Гус не пропустить мовчки продажі відпустів. Гус знав дуже добре, як у подібнім випадку поступив Векліф, коли папа Урбан VI оголосив хрестоносний похід на свого противника з Авініону, папу Кліментія VII. Тоді папську булю проголошував в Англії єпископ Генрік Спенсер з Норвич. Папа Урбан обіцяв всім англійцям, що возьмуть участь в тім хрестоноснім поході, відпуст на один рік. З того відпусту могли користати живі й померші. Векліф пекучими словами нап'ятував той відпуст, як закалу і ганьбу святої справи і написав про це книжечку. Цей учинок Векліфа не остав без впливу на Гуса і в поборюванні відпустів він часто послугувався аргументами Векліфа.

Знайшовши моральну підтримку в писаннях Векліфа, Гус рішився явно виступити проти продажу відпустів. Він аж надто ясно бачив наперед, яка важна боротьба жде його. Він знав, що доведеться йому боротися зі самим папою, що буде мусів оспорювати його владу, і виказати його лож і облуду. Досі він іще ніколи особисто не виступав проти папи. Він узнавав папу як голову церкви, відкликався до нього, писав до нього і відносився до нього з пошаною. Але Гус не міг уже довше видержати на тім становищі. Його душа бунтувалася проти нікчемної торгівлі Божими справами. Його обов'язки в відношенні до Христа й церкви вимагали від нього, щоби він запротестував проти відпустів.

Гус знав що його жде за це. Він знав, що наражає своє життя. Він знав, що многі приятелі налякаються і опустять його. Він знав дуже добре, що виступити проти папства, хочай воно багато втратило зі своєї минушої сили, означало стягнути на себе ненависть кровожадного ворога, котрий не перебирав у засобах, щоби лиш здавити смільчака. Стаючи до боротьби з папою, Гус не міг уже числити на поміч могутніх людей, які охоронили-б його перед гнівом папи. Досі попирав Гуса простий нарід і король Вацлав. Але в боротьбі з папою Гус не міг уже числити на короля, бо король і архієпископ узнали Івана XXIII за правного папу. Отже Гус на все те не зважав. Його опанував геройський дух і він без страху пішов за голосом свого переконання. Послух Христові станув у нього на першім місці, а влади папи він мав повинуватися лише тоді, коли вона годилася з наукою Христа. Папська буля противилася Христовому закону, тому він відкинув папську булю.

Наука про відпусти. Щоби краще зрозуміти боротьбу Гуса з папою, треба знати науку католицької церкви про відпусти. Наука про відпусти витворилася в середніх віках, а її потверджено на соборі в Триденті, 1563 р. Латинське слово на відпуст є „індульгенція“ а його звичайне значіння є — звільнення від кари. В церковнім значінні, слово „індульгенція“ означає відпущення туземної (не вічної) кари за гріх, а не відпущення гріха, коли грішник кається і зложить гроші на церков, або яку другу добродійну ціль. Наука про відпусти взяла свій початок зі старинного звичаю північних і західніх варварів, котрі за яку небудь провину, замість потерпіти кару в'язниці, платили грошеву гривну. Церков приняла цей звичай у світських справах, а опісля ввела його і до релігійних справ. Це значно збільшило її доходи.

В дальшій значінні система відпустів була получена з католицькою наукою про покуту. Покута складається з трьох частей: зі скрухи серця, усної сповіди і надолуження за гріхи добрим вчинками, як: молитвою, постом, милостинею, паломництвом. Лише Бог прощає вічну кару за гріхи, але грішник має понести дочасну кару, чи то в цім житті, чи в чистилищі. Власть

над тими дочасними карами має церков, або духовенство. Звідци то повстала католицька система, де духовенство грає таку визначну роллю. Хоч та теорія цілковито противиться науці Христа, одначе можна би ще її проминути, якби не гидке і прямо злочинне переведення її в життя.

Відпусти мали заступати третю часть покути, це є добрі вчинки. Згідно з теорією, той, хто хотів користати з відпустів, мав мати сокрушене серце і мав відбути усну сповідь перед священником. Але люди, що купували відпусти, платили за них золотом, розуміючи, що купують позволення грішити, або прощення за сповнені провини. А несовісні торговці відпущами поlishали людей під тим вражінням, що вистачить заплатити певну суму грошей за відпуст, а всі гріхи, сповнені в минувшині, і ті, що будуть сповнені в будучині, будуть прощені.

Гус противиться продажі відпустів. Папські булі наробили в Празі великого заколоту. Огидна продаж відпустів за гроші порушила Гуса до живого і викликала обурення серед кращої кляси людей. Гус відразу станув до боротьби проти цієї нікчемної торгівлі. Найперше з проповідниці він почав атакувати відпусти, кажучи, що та торгівля ломить основні закони Євангелії та приносить ганьбу Христовій церкві. Проповіді Гуса на цю тему сміливі і євангельські. В одній з них, він говорить: „Очевидне є, дорогий Християнине, що чоловік може доступити прощення гріхів лише через силу Божу і заслуги Христа. Нехай хто хоче, говорить інакше, нехай папа, єпископ, або священник каже: Прощаю тобі всі гріхи твої, звільняю тебе від кари і від мук пекла, — то все те є пуста бесіда і нічого тобі не допоможе. Лише один, Бог, я повторяю, може простити гріхи через Христа, і Він прощає тільки тим, що каються“.

Окрім проповідей, Гус виготовив письмо дня 3 березня 1412 року, в котрім безпощадно упорався з відпущами. В тім письмі він основно розібрав три питання. Перше питання було, чи треба вірити в папу. Він відповідає, що не можна вірити в папу так, як віряться в Бога, хотяй можна вірити в те, що папа говорить і в те, що є папа. Друге питання було, чи сповідь перед священником є конечно потрібна до спасіння. Він відповідає, що ні. Тут він покликувався на писання П е т р а Л ь о м б а р д а, а також навів приклад з Нового Завіту, де митар не явився перед священником, а однак його оправдано; згадав про патріархів Старого Завіту, про дітей, про німих, про тих, що живуть в пустинях, або перебувають в неволі; всі вони не можуть сповідатися перед священником, а „однак“, сказав він, „була би се чортівська ревність відмовити їм спасіння“.

В третім питанні він розбирає, чи які з воїнів Фараона, що потонули в Червонім Морі, і деякі з тих, що згинули підчас знищення Содоми, були спасені. Гус каже, що можливо деякі

з тих нещасних були спасені. Одночасно він перестерігає, щоби жаден грішний чоловік не важився, без Божого об'явлення, говорити на ближнього, що він є на віки проклятий. Він покликуюється на Христові слова: „Не судіть, щоб вас не суджено“.

Це письмо Гуса викликало велике ворогування до нього всіх професорів празького університету. Вони прилюдно закинули йому, що він назвав папські булі доказом, що антихрист справді прийшов, і що треба поборювати папу, як головного ворога і противника Христа.

Погляди Гуса на відпусти і на дочасну власть папи. Гус бажав прилюдно висловити свої погляди на відпусти і дочасну власть папи і заявив, що о тім буде говорити на університеті. Але часть професорів внесла прохання на руки архієпископа, щоби не позволив на таку дискусію. Мимо ріжних перепон, дискусія відбулася на університеті дня 7 червня 1412 року, при великім здвизі слухачів. Гус виголосив знамениту бесіду, котру многі уважають за найкращий твір. Ось є важніші виїмки з його бесіди:

В перших словах Гус заявив, що після його віри, від того, як він віднесеться до папської булі, залежить честь Бога і добро церкви і його власної совісти. Його бажанням є, не сказати нічого, що було би противне Христовому закону.

Прощати гріхи може тільки один Бог. Справді християнський священник має право звільнити грішника від кари і вини, але лише при помочи спеціального об'явлення. Розумний священник може дати розгрішення лише тоді, коли грішник жалує того, що образив Бога, коли постановляє більше не грішити і коли здається на милосердіє Боже, як сказано в книзі Езекиїла 18 : 20, 21: „Та душа, що грішить, та й умерти мусить. Син за вину батькову не буде відповідати, а батько не буде двигати вини синові. Праведність праведного зостанеться на йому, та й безбожність безбожного на йому буде. Ба й безбожник, як одвернеться од гріхів своїх, які творив, і буде повнити всі мої постанови, й усе чинитиме по закону й по праведності, буде жити, не вмере“. Ніхто не може доступити відпусту, якщо не доступить ласки Божої.

Папа старається роздобути гроші на війну, але духовні власти повинні вживати духовної зброї, а не тілесної; нехай папа заносить молитви, нехай старається переконати серце, а коли потреба, нехай понесе смерть. „Мені відомщення, я віддам, глаголе Господь“. Рим. 12 : 19. О, кобито римський папа прийняв і наслідував в покорі те правило апостола Павла! Ні папа, ні єпископи не мають права воювати тілесним мечем. Їх зброєю повинні бути сльози й молитви. Ані не повинен папа давати дозволу на війну, де розходиться о його власну справу, щоби здобути собі світську власть.

Гус доказував це зі Св. Письма, і з писань Отців церкви й других учених. Гус признавав, що церков має два мечі, духовний і тілесний, але церков, як збір вірних складається з трьох частин: з війська, духовенства й народу. Тілесний меч має спочивати в руках тої частини церкви, що складається з війська. Духовний меч належить до духовенства. Так як військо не може вживати духовного меча в той самий спосіб, як його вживають священники, так само тілесного меча не повинні вживати священники й духовні провідники церкви, бо він належиться воїнам, що їх головним обов'язком являється боронити закони Христа і Його церкви. Різниця поміж військом і духовенством ясна, а також поміж обидвома мечами. Духовний меч — це слово Боже, як се сказано в Посланні до Єфес'ян, голова шоста. Про тілесний меч є мова в Посланні до Римлян: 13 : 4. „Бо не дармо меч носить; Божий бо слуга він, відомститель гніва тому, хто робить лихе“. Хто уживає духовного меча, той не проливає крові грішника.

Нарід в своїй темноті думає, що має повинуватися всім приказам папи. Це — непорозуміння! Папи не треба слухати, коли він скликає хрестоносний похід, щоби знищити своїх ворогів, котрих він перед тим прокляв. Ісус Христос так не вчив. Він дорікав Яковові і Йоанові, коли вони хотіли щоби вогонь зійшов з неба і знищив їх ворогів. Нехай папа спитає себе, чому він взиває християн, щоби нищили не Самар'ян, але других християн. О, коби то духовенство взяло собі за приклад життя Христа й апостолів і в терпеливості й самовідреченні слідували за Агнцем Божим, що бере на себе гріхи світа!

Торгування відпущами противиться св. Письму. Петро не продав Симонові прощення гріхів. Продаж відпущення гріхів папськими представниками — це симонія. Гріхи треба прощати безплатно. Папська буля не згадує молитви, посту й других добрих діл, — лише гроші. Чому ж папа не шукає захисту в молитві, але звертає увагу лише на золото і срібло? Христос молився за Петра, щоби не опустила його віра. Чому ж наслідники Петрові в хвилях потреби більше розчислюють на гроші і збройну силу, як на поміч Божу? О, коби то папа пішов за прикладом Христа і заступався за своїх ворогів! Якби то він сказав в імені церкви: Царство моє не од світа цього, і чинив добре і благословив тих, що зле про нього говорять! Папа береться прощати гріхи у своїм імені, а ми знаємо, що головна власть апостолів була — проповідувати Євангелію. Навіть каяномуся грішникові папа не має права відпускати гріхів. Чи не відмовив Петро того права Симонові Магусові? Чи не казав йому молитися, щоби Бог простив йому те грішне бажання? Коли папа приписує собі власть відпускати гріхи, то тим він ставить себе понад Христа.

Щоби папа міг справедливо уділювати відпустів, він мусів би знати, чи Бог одобрює його вчинок. Але такого знання він не має, ані від об'явлення, ані зі св. Письма. Як може він спродавати те, чого Бог не хоче, аби спродавати? Даючи відпусти, папа приписує собі власть Божу, а тої власти Бог не уділив свому сотворінню. Якщо папа знає кому гріхи відпущені, тоді знає, котрі вибрані Богом. Але він про це так мало знає, як про годину, коли помер Петро, або про день останнього суду. Папа не є ані безгрішний, ані непомильний. Твердження, що папа не може схибити, не тільки неправдиве, але й богохульне; бо якби він не міг помилитися, то був би безгрішний, так як Ісус Христос. Але папи, як і другі люди, можуть пійти у вічну щасливість, а також у вічну загладу.

Коли ближче приглянутися до тих папських відпустів, то можна бачити, що вони не лише противні науці Христа, не лише противні нашому розумові, але й прямо глупі. Возьмім під розвагу таку обставину: Ось живе великий грішник, батько вбийник, злодій, перелюбник. Він довідується про продаж відпустів, дає гроші на цей хрестоносний похід і папа вділяє йому відпусту від вини й кари. А там живе другий чоловік. Він захоче Божі заповіді і смертельні гріхи не тяжать на його совісті. Він кається своїх проступків, сповідається, але відпусту за гроші не купує. Приходить смерть на обох тих людей. Перший, злочинець, з папським відпустом не йде до чистилища, бо викупився від нього за гроші, але йде прямо до неба в той час, коли другий йде на муки до чистилища...

Папа продає відпусти і для померших. Якби він мав ту власть, то міг би знищити й усунути саме чистилище. Він міг би розгрішити всіх, що є в чистилищі й уділити їм вічного відпусту й ласки. З папської ласки, ніхто не мусів би вже йти до чистилища, і тоді не потреба би вже було молитов церкви за померших. При смерті кожний відразу полетів би до неба і не потребував би більш опіки й помочі церкви.

Папська буля дає однаковий відпуст всім, не зважаючи на те, чи це вбійство, чи малі гріхи. Дивне, що папа в своїй булі не означає, які гріхи і скільки їх можна простити, але він вразно зазначає скільки грошей за той відпуст треба заплатити. Коли один чоловік уб'є несправедливо тисячу людей, а другий чоловік сповнить лише малий гріх, то обидва, купивши відпуст, будуть звільнені від кари й вини. А коли би той, з малим гріхом, мав більше грошей, то мусів би більше заплатити за відпуст без жадної другої причини, лиш, щоби вдоволити папську жадобу грошей. Чоловік, що зтягнеться до тої папської війни, може убити священників, ба навіть папських делегатів і може забрати їх гроші, і все таки може покористуватися папським відпустом. Хоч у цьому останньому випадкові Гус сумнівається,

чи папа узнав би важність відпущу, хіба що гроші треба би йому звернути.

Коли папа скликає хрестоносний похід, щоби мордувати християн, котрі остають під владою Владислава, то він поступає проти науки Христа. Христос казав Петрові сховати меч, і робив докори своїм ученикам, коли вони хотіли пімсти на Самаританські оселі. Тому не треба слухати поклику папи. Ми ніде не читаємо в святім Письмі, щоби який святий говорив до грішника: „Я простив твій гріх, я даю тобі розгрішення“. Також не знаходимо в св. Письмі, щоби який святий давав відпуст на кілька років, або кілька днів від кари й вини гріха.

При кінці своєї бесіди Гус порівняв папу до тирана. Ні одного, ні другого не треба слухати. Коли слова і розпорядження папи годяться з Христовим законом, тоді треба їх слухати. Коли ж вони не годяться з ними, тоді ученики Христові повинні стати вірно і відважно з Христом, проти всяких папських буль, і повинні бути готовими, коли зайде потреба, зносити труднощі, ба навіть смерть. Коли папа вживає своєї сили в спосіб, противний св. Письму, тоді противитися йому не є гріхом, але є нашим обов'язком.

Ця розправа Гуса над відпущами дає нам як найкращий приклад його поглядів. Ясно кожному, що з точки погляду церкви того часу, Іван Гус був справді еретиком. За основу своєї віри і релігійних поглядів він не приймав уже середньовічної папської системи. Він кріпко оперся на св. Письмо, як найвищу власть у справах віри й життя. Він учив про свобідну ласку, і що сам Христос прощає грішникам, через що він виступив проти середньовічної догми про покуту й проти потреби посередництва духовенства. Він заперечив, що папи непомильні. Він доказав, що прощення гріхів не можна купити за гроші. Він боронив свободи совісті. Він обстоював за тим, що головний обов'язок духовенства є проповідувати Євангелію.

Давні приятели покидають Гуса. Наслідок цієї дискусії Гуса був такий що давні приятели його на університеті покинули його, ба навіть виступили вороже проти нього. Декотрі з них стали отверто боронити папської булі і стали гостро виступати проти науки Викліфа. Станіслав Знайм і Михайло Палеч, приятели Гуса зі студентських часів, тепер з великою заїлістю стали поборювати Гуса і робили на нього доноси до церковних властей. Палеч зразу виступав проти відпустів, але опісля перейшов він нагду зміну. Його називав Гус своїм „поважним учима Станіслава він називав „мій учитель, від котрого я навчився багато добрих річей“. Однак, коли прийшло вибирати між правдою а приятелями, Гус вибрав правду. Про це він так писав: „Палеч є мій приятель, правда є також мій приятель, а коли обоє зістануть моїми приятелями, то все таки першенство мушу віддати правді“.

Одним з найгірших ворогів Гуса до самого кінця був Михайло Дайчброд, парох з Праги, котрий одержав почеси від папи Івана XXIII. за те, що ревно боронив католицької віри проти Гуса. Він був провідником ворогів Гуса в Римі і підтримуваний празьким духовенством, він домагався примірною покарання Гуса.

Поміж приятелями, що вірно держалися Гуса, на найбільшу увагу заслугоє Єронім з Праги, що в рік після смерти Гуса згинув також мученичою смертю. Після промови Гуса на університеті Єронім теж виголосив палку промову, котра незвичайно припала до серця студентам, так що його уважали за героя дня. Опісля Єроніма виклято як оборонця Векліфа і разом із другими кинено до в'язниці.

Демонстрація проти відпустів. Розуміється, ніхто краще не бачив і не відчував гидкої поведінки папи, що віддав святі речі на безсоромну торгівлю, як Іван Гус. Він ужив всіх своїх способностей і вимови, щоби представити народові у властивім світлі, що це таке папський хрестоносний похід і відпусти. А мимо того він усе поступав з гідністю, спокійно, хоч і твердо. Це умірковання Гуса було ознакою його великої сили. Він ніколи не старався заворушити уми своїх слухачів. За те приятелі і прихильники його не все були умірковані й часто в своїй завеликій ревності поривалися до прилюдних надуживань. Під впливом гарячої бесіди Єроніма, студенти університету під проводом Воква Вальдштайна урядили прилюдну демонстрацію проти відпустів. Посеред крикливої товпи студентів їхав віз, а на нім сидів один студент в убранні безстидної жінки, обвішаний дзвінками. У його ніг лежав папір з багатьома печатками, а цей папір виглядав як папська буля. Довкола воза йшли студенти узброєні патиками а навіть і мечами. Похід цей посувався головними вулицями міста, а вістуні викрикували: „Ми несемо писання еретика на спалення“. На площі Кароля похід зупинився, там виставлено шибеницю, а під нею, серед великої радості товпи, спалено папері, котрі представляли папську булю. У цій демонстрації Єронім брав чинну участь. Ця подія ще більше роздула полум'я прилюдного заворушення.

Перші мученики чеської реформації. Ці прилюдні неспокої закінчилися смертю трьох молодих людей, Мартина, Івана і Сташка. Цей останній походив з Польщі і був шевцем. Мартин крикнув в одній церкві, що папа є антихристом, бо оголосив хрестоносний похід на християн. Іван викинув з монастиря священника, котрий продавав відпусти. Сташек запротестував в церкві проти продажу відпустів. За ті проступки радні міста засудили всіх трьох на смерть, а щоби відстрашити нарід від подібних виступів, урядово оповістили, що дня 11. липня 1412 року ті три люди будуть прилюдно страчені. Скоро лише Гус довідався про той засуд, негайно поспішив до радних міста, щоби

вставитися за засудженими. З ним пішли деякі професори університету і товпа студентів. Гус знав, що тих трьох людей мапо потерпіти смерть за те, що перенялися його наукою і тому заявив урядникам, що він готовий піти на смерть замість них, бо провина, яку вони поповнили, є радше його провиною, як їхньою. Урядовці, побачивши кілька тисяч народа перед міською галею, налякалися і по короткій нараді запевнили Гуса, що засудженим нічого не станеться. Гус прийняв запевнення урядовців з повним довір'ям, оповістив про це зібраному народові і завізав його, щоби розійшовся. Скоро тільки нарід розійшовся, радні міста казали катам відвезти в'язнів на бік і там постинати їм голови. Кати сповнили своє криваве діло, а вістка про це скоро розійшлася між народом. В одній хвилі наплили товпи народа зі всіх сторін і знайшли тіла вбитих. Якась набожна жінка прикрила тіла полотном, а многі з товпи замочили свої хустинки в крові мучеників. Скоро утворилася похоронна процесія і серед співу жалібних гимнів занесено вбитих до Бетлеємської каплиці і похоронено їх. Ця кривава подія пригнобила Гуса. Він в смутку і жалобі усунувся на самоту і не брав участі в похороні. Доперва по кількох днях, коли прийшов до себе, він виголосив похоронну проповідь на пам'ять тих трьох молодих мучеників.

Великість Гуса показалася в тім, що, хоч рада міста віроломно стратила тих трьох людей, він остався уміркований, і в своїх проповідях безпосередньо після того вчинку, і словом не згадав про ганебний учинок уряду. Гус знав, що горячіше слово з його уст було би паливом до розбудженого гнівом народа, і могло би довести легко до кровопролиття. Вороги його казали, що Гус налякався, але він знав, що до міста спроваджено значну військову силу, щоб кровю усмирити всяке прилюдне заворушення. Тому то він мовчав про ті справи, а старався лише укріпити нарід у чистій вірі. Багато Пражан пішло за прикладом Гуса і в короткім часі настав в місті спокій.

Відновлення XIV артикулів проти Вікліфа. Вороги Гуса були того переконання, що причиною всіх заворушень в Празі є наука Викліфа, і що доки не викоринять її з сердець людей, доти не буде спокою в місті. За дозволом короля, дня 10. липня 1412. року зібрався на нараду університет, щоби потвердити своє попереднє рішення з 1410 року, коли то XIV артикулів з писань Викліфа осуджено і заборонено їх признавати, чи то в тайні, чи прилюдно. Вісьмох визначних професорів, між ними давні приятелі Гуса, Палеч, Станіслав і Андрій Брода, гостро осудили ті артикули як повні неправди й ересі. До давних XIV артикулів додано ще шість нових. На підставі їх кождей, хто не признавав св. Тайні і права розгрішення церкви, так як учила католицька церков, мав бути покараний карою, призначеною для еретиків. Ту саму кару стягали на себе всі ті, що не віддавали на-

лежної почити мощам; що говорили, що прийшов уже антихрист, предказаний св. Письмом; що не вірили в ті звичаї церкви, котрі не були ясно означені в св. Письмі; що твердили, що священник при сповіди не має права відпускати гріхів; що папа не має права кликати християн до боротьби з християнами в обороні апостольського престола, і що він не повинен спродавати відпустів, щоби зібрати гроші на ту війну.

Король прийняв рішення університету і видав розпорядження прогнати з краю всіх, що держалися противних наук. Рівночасно однак король бажав залагодити ту трудність в мирний спосіб. В тиждень пізніше відбулися в міській галі збори професорів університету і духовенства, на котрих потверджено рішення університету. Але в тім самім часі зібралися на університеті другі професори і багато студентів і запротестували проти осудження артикулів Векліфа, без совісного обміркування їх. Тут знову виступив Гус в обороні Векліфа і сказав, що не можна осуджувати жадної науки, коли св. Письмо її не осуджує. Він казав далі, що ті, що перестануть проповідувати Слово Боже, або перестануть слухати його через те, що діткнуло їх папське викляття, будуть осуджені як зрадники на посліднім суді; що кожний диякон і священник має право проповідувати без огляду на те, чи папа або єпископ дозволить йому, чи ні; що десятина, складана вірними на церков, не є обов'язком, але милостинею; що ніхто, коли знаходиться в смертельнім грісі, не може правосильно уділяти св. Тайни; і що король може відобрати матеріяльну поміч тим священникам, що не сповняють совісно своїх обов'язків. Гус твердив далі, що ані папа, ані єпископ, ані жаден живий чоловік не має права заборонити священникові або дияконові проповідувати Слово Боже.

Гус опрокидує рішення своїх противників. Відновленням артикулів проти Векліфа прилюдна думка в Празі знову заворушилася. Гус був утверджений в своїх переконаннях і був певний побіди, коли тільки противники дадуть йому нагоду. Ця нагода прийшла, коли Гус і вісьмох професорів, котрі осудили Векліфа, знайшлися разом на послуханні у короля. Там Гус визвав своїх противників, щоб станули з ним до диспути під такою умовою, що, коли вони докажуть своєї правди, тоді він радо піде на смерть як еретик, коли ж він докаже своєї правди, доля еретиків має стрінати їх. Але професори не прийняли визову. Вони чули в своїм серці, що правда не є по їх боці.

Не маючи іншої ради, Гус дав прилюдну відповідь на рішення вісьмох професорів. Головно розходилося тут про те, чи папські булі про відпусти правосильні, як це твердили професори і яку власть має папа. Гус уже попередньо виступив був проти папської власти на підставі науки Нового Завіту. У теперішній своїй відповіді він повторив попередні закиди, а потім узявся опрокидувати твердження кожного профеогра з окрема.

Гус зазначив, що треба зробити різницю поміж рішеннями апостолів, а рішеннями папи. Папські булі треба прийняти лиш тоді, коли вони годяться з Євангелієм Христа і Посланнями Апостолів. Папські булі були часто відкликувані або змінювані, а в разі смерти папи тратили свою силу. Булю папи Івана XXIII., що скликувала хрестоносний похід на Владислава, ані Французи, ані Англійці не дозволили оголосити в себе. Папські делегати не сміли навіть показатися в тих краях. А тим часом Чехи з заячим серцем прийняли ті булі і дозволили на продаж відпустів.

Що папа помильний, доказують досвід і слова апостолів. Коли апостол Павло їхав до Дамаску, об'явлення Боже задержало його, а письма, які він мав від церкви в Єрусалимі, сталися неважними. Подібно і папа видав письма, котрі викликають людей, що вірні чистому закону Христа і віддає їх світським урядам на покарання. Апостоли Петро і Павло, Йоан і Яків посилали поздоровлення і заохоту другим церквам, а не проклони. Петро називав папський осідок не Римом, але Вавилоном. Він писав: „Витає вас вибрана з вами церков у Вавилоні“. Він не писав до них: „Давайте гроші“. Він не проклинав і не виключав з церкви тих, що проповідували Євангелію, але він писав до них: „Благодать вам і покій нехай умножиться“. Христос не переслідував тих, що розпинали Його, але молився за них. А тут папська буля проклинає Владислава і його приклонників, як схизматиків, зрадників, богохульників, еретиків і змовленників проти церкви і домагається їх покарання. Христос учив, щоби люди благословили тих, що їх проклинають і любили своїх ворогів.

Священник може розгрішати і давати відпуст лиш тоді, коли Бог перед тим відпустив. Навіть світський чоловік може відпускати гріхи, як це видно з Господньої молитви. Церков каже, що право відпускати гріхи походить від тайни хрищення, коли то священник увільняє душу від мук пекла і чистилища. Коли дитина умре зараз після хрищення, то йде просто до неба. Але рівночасно вчить церков, що в разі потреби, світський чоловік, ба навіть жінка може уділити тайни хрищення. Чи з того виходилоби, що і світські люди мають право відпускати всі гріхи? Вислів: „Розгрішаю тебе“, властиво належить до самого Бога, а не до папи ані до священника.

Римські папи вбираються в царські вбрання і золотий вінець. Не так робив Христос і його апостоли. Апостол Петро не заборонив похоронити Ананію і Сафиру, а папа відмовляє похорону тим, що не повинуються його булям. Різниця поміж життям папів, кардиналів і духовенства з життям апостолів є така велика, що коли би вони хотіли прогнати бісів даною Христом силою, то біси сказали би: „Ісуса ми знаємо, і Петра і Павла і других апостолів, але хто ви такі?“

Папа і духовенство не мають права вживати тілесного меча. Христос казав Петрові сховати меч. Папа каже, що він хоче покарати смертю тих, що не піддаються його власті. Але Жидів він не карає, хоч вони не признають Христового закона.

А що робити з еретиками? Чи засудити їх всіх на смерть? Чоловік не може вірити, хиба що з власної, свободної волі. І еретиків не можна насилувати, але треба лагідно і з любов'ю довести їх до правдивої віри в Христа і в Його закон.

Звідки має папа право оголошувати війну проти еретиків? Хто дав йому таке право? Коли би папа мав ту саму власть, що апостол Петро, то він почав би війну найперше проти тих, що рабують Христову церкву. Він мусів би вести війну з самим собою і своїм духовенством. Але розуміється, папа не є всевідучий і не знає всього, що могло би принести користь церкві. Він міг би поступати у всіх випадках так, як Петро поступав, коли би він усе був сповнений Духом Божим. Що до смерті Ананія і Сафири, то не Петро, але Бог поразив їх, щоби скріпити віру церкви. Через пророчу силу, Петро відкрив їх облуду і предсказав смерть Сафири. Це вчинив він не для власної користі, але в справі Божій.

Папа повинен уживати такої зброї, яку описує апостол Павло в останній голові свого Послання до Єфес'ян. Там він довідається, що духовним мечем є Слово Боже. До того духовного меча, папа і єпископи повинні додати ще молитву і сльози.

Гусова відповідь на рішення його противників, що станули в обороні папської булі, наглядно показує, що Гус зірвав зі середньовічним розумінням церковної власті. Згідно з наукою Гуса, основи церкви — чисто духовні. Ціль церкви є переконати грішника, поправити його хиби і загоїти його рани, а не вживати сили проти нього. Засуджувати еретиків на смерть церков не має права. Обов'язком церкви є спасти грішника проповіданням Євангелія. Віра тоді правдива, коли походить з добровільного серця.

Ці рішучі слова Гуса у великій мірі причинилися до освіднення народа в науці св. Письма. Хоч приятелі покинули його, зате зискав він нових прихильників посеред шляхти і простого народа. Здавалося, що чиста справа Гуса таки віднесе перемогу.

ІВАН ГУС НА ВИГНАННІ.

Справа Гуса в Римі. Зі зростом популярності Гуса в Чехії, змагалася діяльність його ворогів в Празі і в Римі. Вони вживали всяких способів і кожної нагоди придавити його і його науку, запевнити своє існування і заслужитися перед папою, як вірні оборонці католицької церкви. Найперше посипалися на нього безіменні обвинувачення, що він підкопує повагу духовенства. Гус дав різку відповідь свому, як він каже, „скритому ворогові“ і вияснив, чому він виступає проти хиб духовенства. Гус сказав, що він не підкопує поваги духовенства, але його боротьба є проти несовісних і неморальних священників. У тій боротьбі він ішов за прикладом Ісуса Христа, котрий плакав над Єрусалимом, що його опісля зруйнував Т и т. Христос увійшов до святині, робив докори тим, що продавали голуби і вигнав їх. Чеський король Карло IV. карав ледачих священників. В небі перебуває духовний стан, що складається з тих людей, котрі жертвували себе Господеві. Той священничий стан і духовенство, що сповняє свої обов'язки на землі, поступає по правді, коли дорікає злим і несовісним священникам.

Окрім того в 1412 році, підчас противідпустових заворушень у Празі, місцеве духовенство післало до Риму дві скарги на Гуса. Вони назвали Гуса еретиком, приклонником Викліфа і противником папських відпустів. Вони заявили, що „кождий еретик і схизматик заслугує на місце, де перебуває диявол і його ангели, в полум'ї вічного вогню“. Вони просили папу, щоби віддав Гуса і його прихильників світським властям до покарання, бо інакше годі охоронити невинних людей перед тими вовками.

Дальшим поведенням справи проти Гуса в Римі занявся Михайло Дайчброд, званий також „де Кавзіс“, задля своєї заїлости до Гуса в обороні „правдивої“ віри. Михайло де Кавзіс мав як найгіршу славу. Його знали як людину несовістну, як брехуна, злодія і ошуканця. Обікравши короля Вацлава в однім підприємстві, він удався до Риму і там як раз надався до служби папі Іванови XXIII. Головно він причинився до того, що Гуса за-суджею на смерть.

Завдяки заходам Михайла де Кавзіс справу Гуса відновлено в Римі. Її віддано до порішення кардиналові Петрові Стефанесчі. Двох оборонців Гуса, що поїхали до Риму боронити його справи, вкинуто до в'язниці. Кардинал Стефанесчі після наради з другими, потвердив викляття Гуса, видане попередньо кардиналом Кольонною і зробив його тяжким викляттям.

Викляття Гуса. Це тяжке викляття Гуса було виражене в найострійших словах. Всі вірні мали уникати того „ледачого сина церкви“ у всіх місцях, прилюдних і приватних, при їдженню і питті, при розмові, при купні і при продажі. Мали відмовити йому всякої гостинности, вогню й води. Якби Гус позістав під тим тяжким викляттям через двацять і три дні, тоді по всіх церквах, каплицях і монастирях, у всі дні святочні і неділі мало бути проголошено, серед церемонії гашення свічок і кидання їх об землю, що Гус знаходиться під тяжким викляттям. Кожна місцевість, де він задержався би, негайно підпадала під інтердикт через увесь час його побуту там і через один повний день після його відходу. Тоді служби Божі мали відправлятися при замкнених дверях, а тайни Причастя мали уділювати лише хорим.

Якби Гус помер тоді, коли на нім тяжило це тяжке викляття, то не вільно було його похоронити. А коли би вже його похоронили, як кинено на нього клятву, тоді тіло його мало бути викопане з гробу, бо „через свій заговор і погорду для апостольських розпоряджень, він стався негідний християнського похорону“. На знак вічного прокляття мали кинути три камені на хату, в котрій би він перебував. Вірні Христові були перестережені, щоб не мали нічого спільного з тим нещасним, чи в розмові, чи стоячи, чи вставаючи, підчас ходу або підчас їзди, при поздоровленні або при зносінах, при їдженні і питті, при варенні або при роботі, при купуванні або продажі; не сміли давати йому ні одежі, ні чобіт, ні напиту, води, ані других життєвих потреб; не сміли потішати його ані давати якої небудь помочі. Коли би хто поважився зломити цю заборону, то підпадав під ту саму клятву, що Гус.

Так отже кинено на Гуса клятву Каїна, о скільки це було в людській силі. Його позбавлено середників до життя і всякої людської помочі.

Подібні безмилосердні і навіть страшніші прокляття католицька церков кидала вже попередньо. Римські папи свобідно викликували всі грози цього світа і не вагалися переносити їх у позагробове життя. Так напр. папа Климентій VI. видав 1346 р. булю проти баварського князя ось якого змісту: „Нехай він буде проклятий, коли виходить, або приходить. Нехай Господь поб'є його скажениною, вдарить сліпотою і божевіллям. Нехай небо пішло на нього всі громи. Нехай гнів всемогутнього Бога і апостолів Петра і Павла спалить його в цім і майбутнім житті. Нехай земля розступиться під ним і проковтне його живого. Нехай усі сили світа побють його і всі святі помішають ум його та пімстяться на нім на цім світі“. В тій булі папа прокляв на знищення мешкання князя, а його дітей на затрату. Він сказав далі: „Нехай упаде клятва на батька, щоб власними очима оглядав загибу своїх дітей“.

Такий був дух Риму. Який же відмінний був дух Івана Гуса,

котрий бажав приноровити до щоденного життя слова Божі: „Не судить, щоб вас не суджено“.

Гус відкликається до Ісуса Христа. Гус бачив наглядно, що від церковного суду справедливості не дістане. Відкликуватися до загального собора церкви не було що, бо ніхто ще не знав, коли той собор збереться. Апелювання до папи Івана XXIII. не принесло жадної користі. Тому Гус рішився відкликатися до справедливого судді самого Ісуса Христа. Тяжке викляття, кинене на нього з Риму, відобрало йому всяку змогу до життя, окрім самого життя. Проти того отже викляття заапелював Гус до Найвищого Судді. На початку відклику Гус подав своє ісповідання віри. Він заявив, що вірить в одного Бога в трьох особах; що Ісус Христос потерпів несправедливу і гірку смерть, щоби спасти від заглади тих, що були вибрані від сотворення світу; що Ісус Христос полишив своїм ученикам найкращий приклад самопожертвування і науку. Гус молив о Божу поміч і витривалість посеред ворогів, котрі зле говорили на нього, робили заговори на нього і голосили, що Бог опустив його. Гус навів приклади Івана Золотоустого, Андрія з Праги і Роберта з Лінкольна, котрі апелювали від церковного суду і папи до „найвищого і найсправедливішого судді, котрого не ошукають ложні свідки, ані не дасться налякати“. В своїм апелі Гус згадав про діяльність Михайла де Кавзіс у Римі. Він згадав, що вже через два роки папа Іван XXIII. не хоче дати послухання його оборонцям, ані не звертає уваги на свідоцтво університету в його справі. Також пояснив він, чому не ставився в Римі на поклик папи, бо його життя було би загрожене, коли би був пустився в дорогу. З канонічним законом його повинен був судити безсторонній суд, і то там, де він допустився провини. При кінці свого апелю Гус віддався під опіку „найсправедливішого судді Ісуса Христа, котрий знає, хоронить і судить зовсім слухну справу кожного чоловіка і винадгороджує своїх слуг“.

Друга папська буля. Першу папську булю, котру привезено до Праги в серпні 1412 року, негайно переведено в життя. Її тяжкі наслідки скоро відчули в місті. Духовенство перестало уділяти св. Тайн, навіть хрищення, а мерців ховано без похорону. Кажуть, що деякі з королівського двору помагали хоронити померших. Всі звернули увагу на Гуса, а давні його приятелі, як Палеч і Станіслав, почали нападати на нього в проповідях. Станіслав закидував Гусові, що він боронить науки Вיקліфа, а Палеч назвав його ще більшим еретиком, як Савелій і Арій, бо мав смілість заступатися св. Письмом. Він говорив далі: „Ми з нашою вірою можемо йти, куди нам сподобається, а Гус і його приклонники не зможуть показатися за границю, бо в Німеччині, або в Римі, коли вони не відречуться своєї віри, сплять їх на кострі“.

Але перша буля не вдоволила ворогів Гуса. Їх перша перемога в Римі не була ще повна. Знову за посередництвом Михайла де

Кавзіс дістали від папи Івана XXIII. другу булю, котра була спеціально звернена проти Гуса. В тій булі папа видав вірним приказ зловити Гуса, віддати його в руки архієпископа Праги або єпископа з Літомишля, засудити його і віддати на смерть. Також папа зажадав в тій булі, щоби Бетлеємську каплицю, „це гніздо еретиків“, зруйнувати і знищити до основи. Окрім того папа ще раз кинув інтердикт на місто Прагу.

Негайно після проголошення були зібралося багато Німців і Чехів, що були противні Гусові і під проводом Хотека хотіли виконати папський приказ і зруйнувати Бетлеємську каплицю. Але їх замір не удався, бо не допустили до того вірні, що зібралися в каплиці на Богослуження. Тоді на зборах в міській салі вороги Гуса домагалися виконання папського розпорядження, але більшість присутних Чехів заявила проти цього. Ще раз пробувала сфанатизована товпа зруйнувати каплицю і піймати Гуса, але Гусові приклонники відперли їх. Партія Гуса, або Гусити, не дали себе так довго побороти й були приготовані на всякий випадок. Тепер настали такі обставини, що кожний мусів стати або по стороні Гуса, або проти нього. Число Гуситів незвичайно зросло. В тім часі прийшло до вибору ректора університету і Гусити віднесли світлу перемогу, вибравши П р а х а т и ч а, котрий був ширим приятелем Гуса й позостав таким до самого кінця. Королева С о ф і я осталася вірною Гусові і далше ходила на Богослуження до його каплиці. І в а н Є с е н и ч, один із оборонців Гуса, що їздив в його справі до Риму, де його ув'язнено, утік з римської в'язниці до Праги і тут у прилюдній диспуті доказував, що засуд Гуса є безправний. Гус сказав, що папу Івана XXIII. і його кардиналів підкупили його вороги. Вони підставляли в дарунку коні, срібне начиння і другі дорогоцінні речі й тому рішили на його некористь. Одною з причин, чому Гус програв у Римі, було те, що Єсенич не хотів підкупити папського суду.

Гус іде на добровільне вигнання. Папський інтердикт, кинений на Прагу, точно й без милосердя переведено і мешканці міста почали болісно його відчувати. Нічого не могло спасти міста від тої церковної кари, лише смерть або виїзд Гуса. Гус знав про це дуже добре і багато через це терпів. Король В а ц л а в, хоч у дійсності був прихильний Гусові, однак не мав досить відваги задиратися з римським папою. Він знав, що в минувшині папи нераз скидали непослушних королів і на їх місце ставили нових. Він боявся, щоби папа не зробив того з ним і не іменував Жигмонта чеським королем. Тому Вацлав порадив Гусові, щоби виїхав з міста і освободив Прагу від інтердикту. Гус по глибокій застанові згодився на це. Він не мав сумніву, що справа, котрій він так ревно віддався, знайде і без нього гідних оборонців. Так отже в жовтні 1412 року Гус удався на добровільне вигнання і замешкав у замку Козі Градек, власності Івана з Усті, в полудневій

Чехії. Там перебував Гус аж до свого виїзду на собор в Констанції, 1414 року, хоч між тим кілька разів приїздив до Праги.

Коли не стало Гуса, нарід питався, де він є, хоч ніхто не думав, що він не живе.

Виїхавши з Праги, Гус спас місто від папського інтердикту. За те вороги його використали ту обставину і стали ширити погоски, що король вигнав Гуса з міста. Деякі навіть казали, що він утік з Праги зі страху. Навіть на суді в Констанції, 1414 року, закидали Гусові, що „його прогнано з Праги задля ворохобні і неслухняности“. А тим часом добровільний виїзд Гуса з Праги був причиною великої його журби, чи добре він учинив, чи ні, коли опустив місто. Пишучи до своїх приятелів при кінці 1412 року, він заявив, що добровільно виїхав з Праги, наслідуючи Христовий приклад. На оправдання свого вчинку він наводив цитати зі святого Письма: „Шукали знов тоді його схопити, та вхилився од рук їх“. Йоана 10:39, і „Ісус же більш не ходив явно по Юдеї, а пішов з відтіля в землю близько пустині“. Йоана 11:54.

Синод в Празі. Як раз в тім часі, зараз після виїзду Гуса з Праги, іменовано на місце Альбіка нового архієпископа для Праги, К о н р а д а В е х т у, котрий опісля станув по стороні Гуситів. У порозумінні з ним і з двома другими єпископами з О л с м у ц я і Л і т о м и ш л я, король Вацлав скликав до Праги надзвичайний народній синод, що зібрався 6 лютого 1413 року, щоби вже раз залагодити „ту заразливу релігійну суперечку поміж духовенством“. Тому синодові предложено меморіяли теологічного факультету і Гуса, в котрих означено умовини, під якими релігійний мир може бути привернений до життя. Гус не міг явитися на синоді, бо на нім тяжіла папська клятва, тому його справу піднялося боронити двох людей, Є с е н и ч і Я к о б е л ю с, про котрих іще раз будемо чути.

Меморіял теологічного факультету виготовили Станіслав Знайм і Палеч. Вони заявили, що не можна противитися урядовим рішенням церкви. Празьке духовенство не має права судити, чи папське розпорядження є справедливе, чи ні. Чехи все держалися католицької науки про Сім Тайн, про почитання мощів і про відпусти. Чехія все придержувалася лише римо-католицької науки й ту добру славу треба заховати, хотяй би навіть прийшлося вжити як найостріших способів.

Вони також заявили, що папа є головою, а кардинали є живим тілом римської церкви. Вони є наслідниками Петра і других апостолів. До них належить означати віру католицької церкви для цілого світу та очистити її від усяких хиб.

Дальше вони вказали три причини непорозумінь у Празі. Перша причина була та, що в Празі не прийнято викляття наук Викліфа, зібраних в XIV параграфах і його поглядів на Сім Тайн.

Друга причина була та, що деякі неправдиво вчили, що не римський папа, але святе Письмо є джерелом влади й авторитетом у справах віри.

Третя причина непорозуміння була та, що деякі твердили, що рішення папи є останні, але що можна від них відкликатися.

При кінці свого меморіялу вони предложили умовини, під якими можна заключити релігійний мир. Ті умовини ось які: 1. Щоби всі доктори і професори університету зложили присягу в присутності архієпископа і других достойників церкви, що вони не признають наук Векліфа, зібраних в XIV параграфах. 2. Що вони прийняли Сім Тайн і почитання відпустів і мощей так, як учить римська церков, котрої головою є папа, а тілом кардинали. 3. Що вони піддаються всім рішенням папи й достойників церкви в яких небудь справах. 4. Що наука Векліфа про Сім Тайн буде оголошена як противна католицькій науці й фалшива. Окрім того вони домагалися, щоби всіх тих професорів, духовних і світських, що відмовлять присяги, виклято і прогнано з краю як еретиків. Ріжні пісні, що їх студенти співали по вулицях, висміваючи противників Гуса, мали бути строго заборонені. Мала вийти строга заборона Гусові де небудь проповідувати, як довго тяжіла на нім клятьба. Однак вони готові вставитися за Гусом у Римі, якщо він і його приятелі приймуть вище наведені чотири умовини згоди.

Гус у своїм меморіялі заперечив, що в Чехії є „еретики“; цього ніхто не доказав. Його самого викляв Рим на основі фалшивого донесення. Він згадав, що недавно тому Станіслав і Палеч боронили багато артикулів Векліфа, що їх тепер осуджують. Він покликався на святочну угоду поміж архієпископом Збиньком, університетом і ним, підписану 6. липня 1411 року, що її зламав архієпископ. Він домагався, щоб йому було вільно стати перед народнім синодом і відповісти на закиди. А коли не докажуть йому вини, тоді Рим повинен бути повідомлений, що в Чехії нема еретиків. Також інтердикт повинен бути знятий, а папська заборона проповіді Євангелії повинна бути усунена.

На нашу думку домагання Гуса, щоб поставили його перед синодальний суд, видається зовсім справедливим. Однак інакше розуміла справедливість католицька церков в XV віці. Чоловік не мав права обмірковувати, чи папа рішив по справедливості, чи ні. Рішення папи було найвище й не було від нього відклику. В католицьких судах придержувалися інквізиційної засади: вважати винуватим кожного, на кого паде підозріння і кладено на нього обов'язок доказати, що він не є винуватий. Тепер ми розуміємо ту справу зовсім відворотно; кожного чоловіка уважається невинним, доки йому не докажеться вини. Так отже папа був з гори запевнений, що суд його мусить бути прийнятий, хоч би навіть такий несправедливий, як у справі Гуса. А хто поважився би не прийняти в покорі засуду папи, на того мав він дво-

який меч, меч духовний, що відбирав йому спасіння душі, і меч тілесний, що відбирав йому життя.

В обороні меморіялу Гуса станув Якоб Бельюс. Він домагався переслухання Гуса згідно з правилами Христового закону. Він також домагався слідства і покарання тих священників, що поповнили симонію, перелюб і другі тяжкі гріхи. Вони мали відректися світових посілостей і власти. Іван Гус і його сторонники старалися своїми проповідями привернути нарід до слухняности Христовому закону. А коли хто кинув на Чехію п'ятно, що це край еретицький, то п'ятно Чехії не пошкодить, так само як воно не пошкодить вірній Божій дитині.

Вкінці предложили свій меморіал професори університету. В головних точках вони спротивилися пропозиціям Палеча і Станіслава. На самім початку вони заперечили те, що папа є головою церкви, а колегія кардиналів є тілом церкви. Не папа, але Христос є головою церкви, а всі вірні християни є тілом. Неправда також, що папа і кардинали являються самотніми наслідниками Петра і апостолів. Всі єпископи і священники є їх наслідниками. Також ложне твердження, що папі належить послух у всіх справах. Папи були еретиками, вони часто відкликували свої булі, часто провинялися і робили помилки. Чеське духовенство не мусить коритися викляттю Гуса тому, що воно вийшло з Риму, так само, як не мусить коритися самому дияволу тому, що наші прародичі підкорялися йому. Пилаф засудив Ісуса тому, що духовенство і нарід його засудили. Чи на основі такого міркування належить засудити Гуса тому, що папа його засудив?

Усі ті меморіяли предложено єпископови з Літомишля, котрий не був присутній на синоді. Він видав своє рішення 10 лютого 1413 року. Його рішення було неприхильне Гусовій справі. Він наказав строго стежити за тим, чи нема на університеті яких еретиків. Гусові заборонено проповідувати й писати листи в чеській мові. Він сказав, що угода Збінека з Гусом була неважна, бо папа її не потвердив. Справа Гуса мала бути рішена в Римі, так як справа апостола Павла була там порішена. Окрім того він представив Гуса як хитрого лиса, еретика і брехуна.

Єпископом Літомишля був тоді Іван Бука, котрого також звали „Залізним Єпископом“. Гус не мав більш завзятого ворога від нього. На Соборі в Констанції він постійно домагався кар'єрної смерті для Гуса. Коли Гуса спалено, Собор приказав йому здавити ворохобню Гуситів в Чехії.

Листи Івана Гуса. Тим часом Гус перебував на вигнанні далеко від Праги і від релігійної боротьби, хоч він усе був докладно поінформований про те, що там діялося. Про стан його ума і почувань на вигнанні ми довідуємося з його сімнадцяти листів, що заховалися по нинішній день.

У тих листах він пише про свою велику внутрішню боротьбу і непевність, чи добре він зробив, що опустив Прагу і удався на

добровільне вигнання. Святе Письмо вказувало дві дороги. В однім місці Святе Письмо каже: „Пастир добрий душу свою кладе за вівці. Наймит же і, хто не пастир, що не його вівці, бачить, як вовк іде та й кидає вівці й утікає; а вовк хапа їх, і розсипає вівці“. Єв. Йоана 10:11, 12. В другім місці Святе Письмо каже: „Коли ж вас гонитимуть у тому городі, втікайте в інший“. Єв. Мат. 10:23. Гус роздумував над тими місцями з Євангелії й не був певний, котре має вибрати.

Гус писав в однім листі, що він не є певний, чи не паде на нього вина за те, що виїхав з Праги і через те здержує Слово Боже від свого народа. Якби справді упала на нього вина, що він втік перед правдою, тоді він молить Бога, щоби дав йому нагоду умерти за ту правду. „Інтердикт і папська клятьба“, писав він, „заборонили христити дітей і хоронити померших“. Через те повстало серед народа велике заворушення. Якби він тепер вернувся до Праги, то ремствування, певне зросло би дуже скоро. „Чи я добре зробив, що виїхав, чи зле, я не знаю“.

Не зважаючи на те, Гус підчас свого вигнання кілька разів відвідував Прагу, а перший раз був там на Різдво Христове, 1412 року.

В іншій листі, написаній до своїх приятелів з Бетлеємської каплиці, Гус каже, що вже від кількох літ диявол не дає йому спокою, а однак і одного волоска не струтив йому з голови. Навпаки, його радість і душевне щастя збільшилися. Христос терпів від священників і фарисеїв, так само і слуги Божі не повинні дивуватися, коли їх переслідують слуги антихриста, котрі є о много гірші від фарисеїв. Христос сказав: „Оце я посилаю вас, як овечок між вовки; будьте мудрі, як вужі, та тихі, як голуби. Та й стережіться людей, бо вони видаватимуть вас у судові зборища“. Мат. 10:16, 17. Він писав далше, що чув, що вороги мають зруйнувати Бетлеємську каплицю і мають заборонити проповідувати Євангелію по других церквах. Але він надіється на Бога. Вони нічого не докажуть. „Гуска, освоєна, подвірня птиця, передреться через наставлені на неї сіти, коли другі птиці, багато сильніші від неї, зловляться у наставлені пуга. Коли правдивий Бог з нами, то хто в силі відділити нас від Нього? Головні священники, письменники і фарисеї, Ірод і Пилат і другі в Єрусалимі осудили правду і наложили кару смерти на Христа. Вони назвали Ісуса „еретиком“, вони викляли його і поза мурами міста розп'яли як злочинця. Але Христос воскрес, став як побідник і на своє місце післав дванадцять проповідників. Коли правдивий Бог, наш могутній і праведний Оборонець буде з нами, то затіви наших ворогів не пошкодять нам“.

До своїх приятелів в Празі він писав, щоби пам'ятали, що Христос прийшов відділити чоловіка від чоловіка і що було сказано наперед, що появляться многі неправдиві пророки, які будуть зводити людей. Але нехай вони також не забувають на

обітницю, що й волос не спаде їм з їх голови і нехай остануться вірними науці Христа.

В однім листі він писав: „І щож вкінці ми втратимо, коли задля Христа ми втратимо маетки, приятелів, почести цього світу, а навіть наше нужденне життя? Тоді справді будемо визволені з нужди теперішнього світу, а одержавши сто раз більше добра і приятелів і більш досконалу щасливість, смерть уже не відбере від нас тих річей. Бо хто вмирає задля Христа, той побіджає. Той увільняється від усякої нужди й зискує вічну щасливість, до котрої Спаситель хоче нас всіх привести“. При кінці цього листа він просить своїх приятелів, щоби молилися за тих, що проповідують Слово Боже і за нього, щоби він ще міг голосити Христову Євангелію й писати проти злоби антихриста. Людське прокляття не має значіння, лише Боже прокляття приносить шкоду“. „Хоч мене ще не вкинено до в'язниці“, писав він, „однак я є готовий померти задля Христа“.

Пять листів написав Гус з вигнання до свого приятеля Христіяна Прахатича, ректора університету. Він нагадує йому і товаришам, щоби були готові на велику боротьбу, яка незадовго наступить. На пропозицію в меморіялі Палеча і Станіслава він ніколи не згодиться, хочби навіть приготовано вогонь, щоби його на нім спалити. Він писав далі: „Краще добре вмерти, як погано жити. Людина не повинна жахатися кари смерті. Скінчити теперішнє життя в ласці Божій — значить стільки, що увільнитися від муки й нужди. Той, що боїться смерті, тратить радість життя. Понад усе побіджає правда“.

В іншій листі до Прахатича він каже, що „не може погодитися з наукою, що папа є головою римської святої церкви, а кардинали є її тілом, бо тоді мусів би прийняти святі науки і рішення тоїж церкви“. Тоді всі постанови папів були би правосильні, а хто не покоровся би їм, бувби упертим еретиком, гідним спалення. Папа Боніфатій сказав, що Вацлав не має бути римським королем, а Жигмонт не має бути королем Угорщини: виходило би, що жаден з них не є тепер королем. Всі знають, що Ліберій і другі папи були еретиками. Коли папа живе згідно з Христовим законом, тоді можна вважати його головою католицької церкви, о скільки він править нею. Коли ж життя його противне Христові, тоді він є рабівник, злодій і головний антихрист“.

Королівська комісія. Тим часом король не уставав у своїх змаганнях завести релігійний мир у Празі. Коли Синод не приніс бажаного успіху, король Вацлав іменував комісію, зложену з архієпископа Альбіка, з ректора пражького університету Прахатича й двох інших людей і припоручив їм погодити обидві незгідливі партії. Комісія зібралася на нараду зараз після Великодня 1413 року й покликала на переслухання сторонників і ворогів Гуса. Обидві сторони згодилися прийняти рішення комісії, а якби

хто зломив угоду, мав заплатити за кару значну суму грошей і мав бути прогнаний з держави.

Що до святих Тайн, обидві сторони згодилися прийняти науку католицької церкви. Коли прийшло означити, що то є церков, Палеч і другі противники Гуса доказували, що церков — це папа й кардинали. Сторонники Гуса казали, що церков — це збір всіх вірних з Христом, як головою, і папою, Його заступником. Комісія взяла під розвагу ці питання й рішила між іншим, що Палеч і його прихильники мають написати до папи, що в Чехії нема жадних еретиків. На це противники Гуса не згодилися і на підставі угоди, силою королівського розпорядження, прогнано їх із Чехії раз на все. Їх уряди віддано прихильникам Гуса.

Була це велика перемога партії Гуса, котра майже цілковито запанувала тепер в Празі. Ще один удар упав на ворогів Гуса, коли король видав розпорядження, що відтепер міська рада має складатися з дев'ятиох Німців і дев'ятиох Чехів. До того часу Німці мали значну перевагу в управі міста і до Гуса все вороже відносилися.

Ті події в Чехії ясно доказують, що місто Прага і королівський двір явно і рішуче станули по стороні Гуса. Як відносився до Гуса весь край, а передовсім чеська шляхта, про це говорив Гус на суді в Констанції такими словами: „По правді говорю вам, що сюди я прийшов з власної волі. Так багато і так сильних маю приятелів між чеською шляхтою, котрі люблять мене, що легко було мені знайти захист і притулок у мурах їх замків; і якби я не хотів був іти сюди, то ані король Вацлав, ані цей тут присутній король Жигмонт не могли би були силою мене сюди привести“

Життя й писання Гуса на вигнанні. Гус перебував на дворі Козі Градек до цвітня 1414 року. В тім часі власник цього замку, що був великим приятелем Гуса, помер, а новий пан не був прихильний до Гуса. Тоді Гус перенісся до замку Краковець, що належав до Генрика Леф з Лазан, людини з великими впливами на королівським дворі.

Життя Гуса на вигнанні не багато різнилося від його життя в Празі. Там він продовжував роботу, котрій посвятив своє життя і проповідував Євангелію на одвертій полі, в лісах, при дорогах, на прилюдних площах; ходив зі села до села, з містечка до містечка і з замку до замку, а скрізь слідувала за ним велика громада людей. Гус згадує одну велику липу в Козі Градек. У тіні того дерева він часто проповідував. В одній проповіді він сказав: „Ісус ходив пішки і проповідував, а не возився в блискучих каритах, як се нині роблять многі священники. Але й мене возять в кариті і я обвинувачую себе за той вчинок, що не ходжу пішки проповідувати, як це чинив мій Спаситель. Не знаю, чи в майбутньому прийме Бог моє оправдання, що не можу пішки так скоро дістатися з місця на місце“.

Окрім проповіді, Іван Гус на вигнанні посвячував багато

часу писанню різних релігійних творів. Тоді то він написав свій найзнаменитший твір „Розправа про Церкву“. Він писав також менші розвідки і відповідь на закиди Станіслава і Палеча. На увагу заслугує мала його розвідка: „Шість хиб, що їх належить берегтися“. Ось ті хиби:

1. Про Сотворення. Неправдою є, що священник, як це люди хибно вірять, творить підчас Служби Божої тіло Христа. З того виходило би, що сотворення є творцем свого Творця.

2. Про Віру. Правдива віра є тільки віра в Бога, а не в Діву Марію, або в папу, або в святих.

3. Про Відпущення. Священники не можуть відпущати гріхів і звільняти від кари й вини.

4. Про Послух. Підчинені не мають у всіх справах коритися своїм старшим.

5. Про Викляття. Якщо викляття несправедливе, то воно не відділяєть з громади вірних, ані не відбирає права приймати св. Тайни церкви.

6. Симонія. Це є гріх, що плямить більшу часть духовенства і має бути викорінений.

Обмірковуючи ті важні питання, Гус доказував, що ні добрі, ні злі ангели, а ще менше люди не можуть нічого створити і ми повинні коритися Богові радше, як людям.

Дальший оборот Гусової справи. Досі справа Гуса велася між Прагою і Римом. Цікавилися нею римські церковні достойники в Римі і Празі та чеський нарід. Поза тим другі народи відносно мало знали про Гусову науку. Аж у другій половині 1414 року писання Гуса урядово віддано паризькому університетові до розглянення і оцінення.

У тих часах католицька церков, заки рішила якусь важну справу в відношенні церкви до різних народів, засягала поради окрім учених римських, котрі все були на услугах папи, також у вчених європейських університетів, а передовсім паризького університету. Кождий університет того часу був у руках духовенства і під контролею папи. Рідко коли трафилося, щоби рішення якого університету противилося рішенню папи й Риму. А згода університетів з рішеннями Риму надавала поваги католицькій церкві.

Так отже кардинали з Пізи і Реймс звернули увагу паризького університету на писання Івана Гуса і зажадали осуду його творів і науки.

Ректором університету в Парижі був тоді славний на весь християнський світ учений теолог, Іван Герсон. Він дуже ревно працював над тим, щоби положити кінець палській схизмі і доказував, що загальний Собор церкви старший від папи і може скидати папів з їх уряду. Він почасти виступав проти різних забобонів у церкві і звертав увагу на вагу св. Письма, але був далекий від того, щоби попірати реформацію церкви на

основі науки Євангелії. Він був того переконання, що організація церкви може усунути всяке лихо, яке в ній закорінилося.

Наука Гуса Герсонові не подобалася. Він осудив ту науку, виступав проти неї і голосував на Соборі в Констанції проти Гуса. В писаннях Гуса він знайшов двадцять хиб і післав їх празькому архієпископові Конрадові. Найбільшою хибою він уважав ту науку Гуса, де сказано, що папа, або достойник церкви, коли знаходиться в смертельнім грісі, не має жадної влади над христіянами. „Таку науку“, писав Герсон, „треба знищити огнем і мечем“.

Також не подобалося Герсонові навчання Гуса, що „не належить кликати папу найсвятішим отцем; що не слід цілувати папських ніг, що тільки Христос, а не папа є головою церкви; що десятина і дари для церкви і духовенства не є обов'язком, але милостинею; що світські люди можуть карати хиби духовенства, відмовивши платити десятину; що належить пощадити викляту особу, коли вона відкличеться до Христа, і що всі людські діла, коли вони зроблені без любови, є грішні“.

Такий осуд Герсона додав сили Римові й ворогам Гуса і вони тим сильніше стали напирати на Конрада, празького архієпископа, щоби він сповнив свій обов'язок і виконав приписи церкви в відношенні до Гуса і других еретиків в Чехії.

Архієпископ заявив свою охоту викорінити хиби „архієретика“ Івана Векліфа, але не показував великої ревности в справі переслідування Гуса.

Справа Гуса скорим ходом добігала до кінця. Рим, підтримуваний паризьким університетом, кинув на Гуса страшне пятно еретика і домагався на нього кари, призначеної для еретиків. Гус добре знав, що то значило бути еретиком. В цвітні 1413 року він писав до Прахатича: „Вони назвали мене еретиком. Виходить, що всяке рішення папи і кардиналів треба уважати за предмет віри. Папи й кардинали кажуть, що відпусти, що випорожнюють кишені вірних, є правні, тому треба в них вірити. Але ти, Гусе, проповідував проти відпустів, тому відречися своєї ересі, або будь спалений“.

Серед того наближалася хвиля скликання церковного собору до Констанції, де доля Гуса була остаточно вирішена.

ІВАН ГУС НА КОНСТАНЦЬКІМ СОБОРІ.

Собор в Констанції. Констанцький собор скликано не на те, щоб залагодити справу Гуса, але на те, щоб остаточно усунути папську схизму і зреформувати церков у голові і членах.

З усіх церковних зборів в середніх віках Собор в Констанції був найбільше блискучий і поважний. Зібралися на нім найвищі люди західньої Європи, щоби взяти участь в нарадах над справами, що нуртували католицьку церков.

Найбільше цікавила всіх справа папської схизми. Це вже другий раз католицька церков мала зробити лад з папами. 1046 року, за почином Генрика III, синод у Сутрі скинув трьох папів, що жили всі в Римі, і вибрав четвертого папу. Подібно і в Констанції собор скинув трьох папів і вибрав четвертого. Це сталося тому, що Собор уважано за найвищу власть церкви на землі. Папу Григорія XII. з римської лінії приневолено уступити, папу Бенедикта XIII. з авініонської лінії й Івана XXIII. з пізької лінії скинено з папського престолу. Новим папою вибрано Мартина V. і його прийняла вся католицька церква, з виїмком малої еспанської країни, де кілька тисяч вірних усе ще узнавало своїм папою Бенедикта XIII. аж до його смерті 1424 року.

Скликання констанцького собору домагалися всі видніші люди в Європі. Папа Іван XXIII. боявся того собора й не був прихильний його скликанню. Але паризький університет зі своїм ректором Герсоном старався вплинути на нього, а з другого боку король Жигмонт приневолив папу до скликання того собора. Король Жигмонт був за тим, щоби скликати собор не задля того, що він бажав перевести реформу в церкві, як радше тому, щоби мав нагоду на таким соборі відограти перворядну ролю на очах цілого світу. Король Жигмонт мав досить гарну освіту, говорив кількома мовами, але побіч того був він чоловік пустий, слабого характеру, змисловий та любив вино й жінок.

Жигмонт і Іван XXIII. після довгих переговорів остаточно рішили скликати собор до Констанції. Коли кор. Жигмонт дорікав Іванові XXIII. за його неморальне життя, папа дав королеві п'ятдесят тисяч золотих гульденів, щоби він боронив його, якби собор хотів його скинути з папського престолу. Так отже порозумілися два великі світочі цієї земної кулі, папа і король, один володар душ, а другий володар світських справ світу.

Гус вибирається на собор до Констанції. На весну 1414 року король Жигмонт предложив Гусові, щоби він віддав свою справу соборові до полагодження. Він також обіцяв дати Гусові лист

безпе́чності на подорож до Констанції і на поворот до Чехії. Гус відразу на це згодився і став приготувлятися до подорожі. Найперше він робив старання, щоби дістати рекомендаційні свідо́цтва від церкви в Чехії. Синод чеської церкви мав зібратися на нараду 27. серпня. День перед тим Гус був у Празі й на всіх видніших місцях порозліплював оголошення в латинській, німецькій і чеській мові, що він є готов боронити себе перед закидами ересі на синоді. Але на збори Синоду його не допустили. Тоді Гус, уважаючи мовчанку синоду за знак, що ніхто йому не закидає ересі, знову розліпив оповістки, що ніхто в цілім чеськім королівстві не станув проти нього. Він готов тепер явитися перед папою і собором, запевнений, що якби його обвинувачували в ересі, то він не лякався би карі, призначеної для еретиків.

Від папського інквізитор *Николая*, єпископа Назарету, дістав Гус посвідку з печаткою нотаря з датою 30 серпня 1414 р., що його становище в церкві є добре. Той папський інквізитор також прилюдно заявив, що він знає Гуса як доброго католика, на котрім нема і тіни ересі.

На другім синоді, що відбувся в місяці жовтні, архієпископ *Конрад* з Праги посвідчив в присутності приятелів Гуса, що він не знає про жадну ересь ані вину, яку совістно можна би закинути Гусові.

В вересні 1414 р. Гус написав лист до короля Жигмонта, в котрім повідомляє його, що вибирається до Констанції і жде письма безпе́чності від короля. Він також просив короля, щоби виеднав йому прилюдне послухання на соборі, а коли докажуть йому ересь, він готов умерти, коли треба, за Христа і його закон. Потайки він нічого не вчив. Він лише говорив на прилюдних місцях, де збиралися професори і студенти університету, священники, шляхта і другі люди.

Тим часом вороги Гуса не засипляли справи. Вони збирали зізнання від *Івана з Противи*, бувшого проповідника Бетлемської каплиці, і *Андрія Броди*, завзятого ворога Гуса. Ті зізнання мали бути вжиті проти Гуса на соборі. Їх зізнання опиралися на уривках з проповідей Гуса і балачках, що їх чули на вулицях. Між іншим вони зізнали, що Гус учив, що хліб в Тайні Вечері остає хлібом після проголошення священником форми зі Святого Письма і, що священники, що знаходяться в смертельнім грісі, не мають права розгрішати грішників.

Гус вибирається в подорож. 11 жовтня 1414 р. почалася подорож Гуса до Констанції. Королі Жигмонт і Вацлав віддали його під опіку трьох чеських шляхтичів, *Івана Хлюма*, *Генрика Хлюма*, його вуйка, і *Вацлава Дуби*. На видатки подорожі зложилися приятелі Гуса. Один подарував йому гарного коня й візок, а другий дав йому другого коня.

Перед виїздом Гус написав письмо до своїх чеських приятелів, котрих називає братами й сестрами. В тім письмі він ви-

скаже свою непевність, чи побачить їх коли за життя. Він покликає їх на свідокство, що він усе прилюдно проповідував слово Боже без ересі. Він запевняє їх, що не був еретиком. Далі він говорив про великі небезпеченства, які стоять перед ним, а також правдоподібно і смерть. Але коли його смерть причиниться до слави Божої, то він молить Бога, щоби дав йому відвагу прийняти смерть без грішного страху. Він також просив їх о молитви, щоби Бог заховав його серед многих і впливових ворогів у Констанції.

На всякий випадок Гус віддав своєму улюбленому ученикові Мартинові з Праги запечатану останню волю з тим, щоби її отворити щойно після його смерті. Гус дуже любив цього юнака і взивав його, щоби позістав вірним присязі чистоти, щоби берігся всяких покус і щоби поступав як вірний слуга Христовий. Він перестерігав Мартина перед захланністю і неморальним життям тодішнього духовенства, просив його о прощення, коли в чім провинився проти нього, і записав йому свій сивий одяг.

Партія Гуса складалася з тридцяти осіб. Подорож відбувалася на конях. З Праги удалися вони до Бірнау, Найштадту, Сульцбаху, Геррсбуку, Лявфу, а вкінці Нірнбергу, де прибули 19 жовтня. З Нірнбергу удалися до Вібераху, Віртенбергу і Равенсбургу над озером Констанція. Вкінці взяли човен, котрий завіз їх через озеро до міста Констанції. Цілу ту подорож Гус відбув одверто, не закриваючи свого імени. Щоби утруднити подорож Гуса й настроїти населення проти нього, один старий священник з Праги їхав тою самою дорогою на день перед партією Гуса й розсівав поголоски, що Гус є чарівник. Не зважаючи на те, люди підчас цілої подорожі всюди вітали Гуса дуже радо. На папський інтердикт ніде не звертали уваги. Німці, Французи, Італійці й наряд усіх кляс виходив йому назустріч. Священники й урядовці приймали його у своїх домах. У Бірнав тамошній парох прийняв Гуса в своїй хаті й поставив перед ним збанок вина. В Нірнбергу Гус мав диспуту з тамошніми священниками, а опісля всі дуже сердечно його приймали.

З Нірнбергу один з приятелів Гуса, Вацлав Дуб, удався до Спіри, щоб відобрати залізний лист від короля, а партія Гуса пустилася далше в напрямі до Констанції.

До Констанції прибули 3 листопада, в суботу. Напротив них вийшла товпа народу й відвела Гуса до дому вдовиці Фіді, де він замешкав. Цей дім стоїть по нинішній день. На нім видніє напис у німецькій і чеській мовах: „Мешкання чеського реформатора Івана Гуса 1414“. Скоро Гус знайшовся на місці призначення, Іван Хлюмі Ляцебок удалися до папи, котрий уже був на місці, і предложили йому справу Гуса. Папа дав їм запевнення, що Гусові нічого злого не станеться, „навіть якби він убив мого рідного брата“. В оцей спосіб запевнені опікуни

Гуса вернули до своїх господ. Але папська обiтниця була пуста й нещира, бо вже на другий день після прибуття Гуса Михайло де Кавзіс порозліплював по місті оповістки, що він і його прихильники почали справу проти Івана Гуса, упертого, виклятого й підозрілого в ересі.

Місто Констанція. Констанція, тепер місто в Баден, в часі собору було осередком, на котрий звернула увагу вся західня Європа. Місто мало гарне положення й здорове підсоння. Перед містом на острові находився домініканський монастир, у котрiм опісля ув'язнено Гуса. Саме місто було окружене мурами, а широка вулиця ділила його на дві частини. На північ від міста пливе ріка Рен.

На тиждень перед приїздом Гуса прибув до Констанції папа Іван XXIII серед великого блиску. Папа їхав на білім коні, покритім червоним покривалом. В його товаристві було дев'ять кардиналів і шістнадцять сотень їздців. Ціле місто вирушило на зустріч папі і провели його до єпископської палати, де він замешкав. Горожани Констанції принесли папі в дарунку чотири великі бочки французького вина, чотири альзацького, а вісім бочок місцевого вина й вручили йому велику срібну чарку до пиття. До Констанції з'їхалися люди різних кляс з різних місцевостей Європи. Була це найбільша подія в середніх віках, повна блиску й гордості. Місто числило лише шість тисяч мешканців. Однак на час собора, як про це пишуть очевидці, було там около сто тисяч людей. Було там тридцять тисяч ліжок для чужинців. П'ятьсот осіб утопилося в озері підчас собору. Зі всіх усюдів з'їхалися там пекарі, слуги, золотарі, писарі, мінняйли грошей, купці, малярі, різьбарі, ба навіть торговельники зі сходу. Все те зібралось разом у Констанції, шукаючи зарібку, пригод, або слави. В тім соборі взяло участь 33 кардиналів, 5 патріархів, 47 архієпископів, 141 єпископів, 93 суфраганів-єпископів, 217 докторів теології, 361 докторів прав і 161 докторів медицини. 37 університетів мали там своїх представників. Було там 83 представників королів і пануючих князів, 38 князів, 173 графів, 718 баронів і поверх півтори тисячі шляхтичів. Самих музикантів було там 1.700. Окрім того, як тогочасний історик подає, було там 700 безстидних жінок, котрі явно віддавалися своїм безстидним ділам у найнятих кімнатах. А таких, що в тайні вели своє безстидне ремесло, годі було почислити.

З приїздом нових учасників собору ширшали в місті життя, радість, забави й розпуста. Відбувалися там турнії, танці, гімнастичні представлення, процесії й концерти. Щоби забезпечити прилюдний спокій, поліція видала строгі приписи. Крики по ночах були заборонені. Щоби забезпечитися перед здирством, означено з гори ціни поживи.

Перші дні Гуса в Констанції. Про життя Гуса в перших днях його прибуття до Констанції довідуємося з його листів до

приятелів у Празі. В однім листі він пише, що рознеслася пого- лоска, що другий папа, Бенедикт XIII, приїжджає до Констанції. Ця поголоска показалася потім неправдивою. Другим разом він звертається до своїх приятелів у Празі з проханням о поміч для многих Чехів, котрі опинилися в Констанції без грошей. Він вихвалює свого опікуна Івана Хлюма, котрий відважно і по ли- царськи боронить його перед ворогами і проповідує більше, як він сам. Він пише також про велику розпусту і неморальність у місті й повторяє висказ Швабів, що не вистачить і цілого по- коління, щоби очистити Констанцію від гріхів і зіпсуття, яке наніс до міста церковний собор.

В іншій письмі згадує Гус про своїх ворогів, котрі без- впинно стараються збудити неприхильність собору до нього й домагаються, щоб його вважали за еретика. Михайло де Кав- зіс, Петро Палеч і єпископ Літомишл готувлять скарги на нього і при допомозі домініканів відвідують кардиналів, архиеписко- пів і других церковних достойників, щоби збудити серед них упередження до справи Гуса. Гус покладав одну надію на короля Ж и г м о н т а, котрий ще не прибув на собор.

Дня 9 листопада, в тиждень після прибуття Гуса, папа Іван XXIII на прохання приятелів Гуса подав їм до відома, що інтер- дикт, кинений на Гуса, часово завішено й що Гус може безпечно вийти на місто й ходити до церков, лише мав вистерігатися брати участь у службі Божій і мав уникати зносин з людьми. Це було добрим знаком для Гуса.

Всеж-таки Гуса уважали за еретика й на ньому тяжіла пап- ська клятьба. Присутність Гуса в Констанції викликала певного роду непевність серед учасників собору. Його свобода неначе колола його противників, котрі при кожній нагоді звертали увагу людей на те, що він таки є еретиком.

Ув'язнення Гуса. Майже в місяць після приїзду Гуса до Констанції, дня 28 листопада, до мешкання Гуса зайшов посад- ник міста Г а н с з Бадену і єпископи Тренту і Авгсбурга і пові- домили його, що папа і кардинали є готові переслухати його, та що вони прийшли по нього. Іван Хлюм зараз пізнав у цьому під- ступ і, зірвавшись на ноги, покликався на королівський „лист безпечности“ й на заяву короля, що з Гусом не сміють нічого робити, аж до приїзду короля. Він закинув прибувшим, що вони нарушають королівську честь. Потім, звернувшись до посад- ника, Хлюм сказав по німецьки: „Якби сам чорт мав мати роз- праву, то повинен дістати безсторонне й чесне переслухання“.

Коли єпископ Тренту заявив, що вони прийшли в інтересі мира й щоби запобігти заворушенню, Гус піднісся і сказав, що він прибув до Констанції, щоби предложити свою справу перед цілим собором, а не перед папою й кардиналами. Всеж-таки він був готовий іти на поклик папи. Серед того військо окружило мешкання Гуса. Гус віддався в руки прибувших і поблагословив

свою господиню, котра із сльозами в очах прашалася з ним. Потім посадили його на малого коня й повели його серед цікавої товпи до єпископської палати.

Товариш Гуса В л а д и н о в и ч пише, що ув'язнення Гуса наступило за впливом Палеча і Михайла де Кавзіс. У тім часі розпущено поголоску, що Іван Гус наміряв утікати на возі з сіном й тому церковні власти були приневолені його ув'язнити. Але та поголоска є неправдива, її видумали вороги Гуса, щоби прискорити його ув'язнення.

Від тепер доля Гуса була з а п е ч а т а н а. З ним обходилися, як зі злочинцем і пропала всяка надія, щоби справу його міг собор судити безсторонньо. Вправді були деякі одиниці, котрі бажали дати йому безсторонне переслухання, але загал був проти Гуса. Гусові лишилися тільки два виходи: або відкликати свою науку, або потерпіти смерть. Але, розуміється, Гус рішився на той другий вихід, бо сказав до єпископа Тренту ось які слова: „Я радше вибрав би смерть, як мав би відректись тої правди, котру пізнав я зі Св. Письма“.

Гус на папськім переслуханні. Коли Гуса привели перед папу й кардиналів, сказали йому, що дійшли до них вісті з різних сторін, що він засіяв в Чехії багато помилок. На те відповів їм Гус, що він волів би радше вмерти, як держатися помилок. Він із власної волі прибув на собор і був готовий відректись хибної науки, якби йому її доказали. Кардиналам подобалася та відповідь і вони пішли на нараду. Коли Гус чекав їх повороту, запустився з ним у розмову один хитрий теолог, котрий, удаючи малообразованого ченця, старався зловити Гуса за слова. Гус, не підозріваючи нічого, говорив з ним досить свobodно. Коли опісля Гус довідався, що з ним говорив славний льомбардський теолог Д і д а х у с, жалів, що не знав про те, бо тоді інакше був би з ним говорив. Увечері того дня повідомлено Гуса, що від цієї пори перебуватиме під доглядом. Іван Хлюм мерщій поспішив до папи, котрий іще нараджувався з кардиналами й запротестував проти насильства над Гусом. Папа покликав кардиналів за свідків, що то не він казав ув'язнити Гуса, а відтягнувши Хлюма на бік, сказав потиху: „Ти знаєш про мої відносини з кардиналами. Вони віддали Гуса мені, я мусів прийняти його як в'язня“.

Того вечора відвели Гуса до мешкання Констанцького крилошанина, де перебував один кардинал. Там перебув Гус один тиждень. Дня 6 грудня 1414 р. завели його до Домініканського монастира, де перетримувано його в строгій в'язниці до кінця березня 1415 р.

Гус у в'язниці. Домініканська в'язниця, до котрої вкинено Гуса, була дуже нездорова, вогка й повна нечистоти й через те Гус, котрий був і так слабого здоров'я, попав у тяжку недугу, так, що смерть була вже близька. Його почала мучити гарячка

і щойно папський лікар спинив дальший розвиток його хвороби. 8 січня 1415 року, на приказ папи, поміщено Гуса в здоровішій частині в'язниці. В два тижні пізніше Гус на стільки подужав, що міг знову писати до своїх приятелів. Гуса нарочно умістили в такій тяжкій в'язниці, щоби цілковито відтягти його від світу й в цей спосіб приневолити його до упокорення перед церковною владою. Йому не дозволили мати жадних книжок, навіть латинську Біблію відобрали від нього. Щойно по кількох тижнях Гус з'єднав собі прихильність свого сторожа Роберта й деяких папських урядників і при їх допомозі дістав до в'язниці Біблію і міг порозуміватися з деякими своїми приятелями, що були на волі.

Гус не міг знайти вірніших приятелів від Івана Хлюма і Младеновича. Вони робили всякі заходи, щоби визволити Гуса з в'язниці, або бодай облегшити йому побут у замкненні. Найбільше побивався за Гусом І в а н Х л ю м. У половині грудня він розліпив на видних місцях відозву в латинській і німецькій мовах, в котрій протестував проти зламання королівського листа безпечности. Кажуть, що коли король Жигмонт довідався про ув'язнення Гуса, то попав у таку лють, що клявся, що виломить двері в в'язниці Гуса, коли його не випустять перед його приїздом до Констанції. Але церковні власти не звертали ніякої уваги на погрози короля.

Письма Гуса з в'язниці. Іван Гус перебував у в'язниці вісім місяців. Про його побут у в'язниці, його почування, смутки й радощі, його здоров'я й терпіння довідуємося з листів, котрі він писав з в'язниці до своїх приятелів і оборонців у Констанції і в Чехії. Заховалося п'ятдесят листів, котрі Гус передав через своїх сторожів, а передовсім одного, Роберта, котрий був дуже прихильний до Гуса. Ті листи починаються 19 січня 1415 року, а останні були написані на тиждень перед його смертю, 29 червня 1415 року до Івана Хлюма, Вацлава Дуди і приятелів у Чехії. З листів тих пробивається лагідність і правдива набожність. В однім листі він просить Івана Хлюму о сорочку, в другім просить о більше паперу до писання, то знову довідується про долю Єроніма.

Гус терпів на безсонність і не раз по цілих ночах списував свої думки прозою і стихом і відповідав на закиди Палеча і других. Єдиною розрадою йому були сни. Одної ночі в березні йому снилося, що був у Бетлеємській каплиці й там побачив на місці старих образів Христа — нові, прегарні образи, намальовані славними малярями. Потім він почув визов людей: „Нехай єпископ і священники прийдуть сюди й знищать ті образи, коли годні це зробити“.

Але понад усе, письма Гуса представляли релігійні почування його душі. Він пише, що за час його пересиджування у в'язниці найбільшою душевною насолодою були йому Псалми Да-

видовi. „Там у в'язниці“, пише він, „проходжувався з Добрим Пастирем, котрий відсвіжує душу й заосмотрює всі потреби свого народа“.

Іван Гус на допитах. Урядові допити ведено приватно людьми, призначеними собором, а вкінці перед цілим собором у францішканськiм монастирi. Лиш один раз завели Гуса до катедри, а було це рано, 6 липня 1415 року, коли проголошено йому засуд смерти. В тiм часi, коли відбувалися тi допити, Палеч і Михайло де Кавзіс трудилися збиранням скарг і доносiв на Гуса. Зразу Гус протестував, що прибув до Констанції з запевненням короля, що матиме нагоду прилюдно предложити свою справу, без перешкоди від своїх чеських і других ворогiв. Він твердив до кінця, що зламано з ним віру. Собор зовсім не зважав на свiдоцтва з Чехії, що Гус був правовірний, але від разу почав обходитися з ним, як з еретиком. Гус побачив, що дуже трудно, майже неможливо, щоби він міг одержати безсторонній засуд.

Перший допит відбувся дня 4 грудня 1414 року, а вели його патріарх Константинополя і два єпископи, призначені папою Іваном ХХІІІ. Покликано також багатьох свiдкiв, котрі зізнавали проти Гуса. Поміж свiдками були бувші професори празького університету, котрі опісля перенеслися до Ляйпцігу. Одного разу покликано на свiдка якогось свiтського чоловіка. Коли казали йому зізнавати, він заявив, що нічого не знає. Коли це почув Михайло де Кавзіс, сказав, що він свiдчив би навіть про т и р і дного батька, якби його батько держався чогось противного вірi.

Звичайно, коли судили чоловіка за ересь, давали йому оборонця. Але Гусові оборонця не дали, хоч він просив о нього. Гусові закинули, що він учив ХІV артикулів Викліфа і сорок два артикули, які витягнуто з його книжки про церков і з других писань. Гусові дали нагоду відповісти на тi закиди. Гус сказав, що багато з тих закидiв перекручено, а інші, виняті без зв'язку, мають зовсім відмінне значіння. Деякі закиди прямо видумано Палечом і другими. З другого боку він признав, що деякі закиди були правдиві. І так, він обстоював за тим, що хто був сплямлений смертельним гріхом, не міг бути членом правдивої церкви; що князі мали владу відобрати церковні маєтки й прогнати негідних священників і м. і. Гусові предложили, щоби його справу судило дванадцять докторiв теології, але він не згодився на те.

Крім тих піднесено проти Гуса багато других закидiв, між ними закиди паризького теолога Г е р с о н а. Але Гус бачив, що найголовнішим закидом проти нього було те, що він виступав проти папської буллі в справі хрестоносного походу; що уділяв св. Тайн, коли на нім тяжіло прокляття й що відкликався від засуду папи до самого Х р и с т а. І справді тi три тяжкі закиди відчитано йому на засiданні. Також чимало пошкодив Гусові його

лист до Праги, в котрім він говорить, що в Констанції жде його ціла зграя ворогів і що він був готовий потерпіти смерть, як-що своєю смертю прославить Бога; та що тільки сам Бог може охоронити його перед карою смерті.

Приїзд короля Жигмонта. Серед того прибув до Констанції король Жигмонт, найвизначніша особа на соборі. Саме тоді, дня 8 листопада 1414 року короновано його в Аквісґрані, а в 4 дні опісля пустився він у дорогу на полудне. До Констанції прибув він на святий Вечір, пізно в ночі разом зі своєю жінкою Варварою і її батьком. Мороз на дворі був дуже великий. Огрівшися трохи й прибравши святоче одіння, королівська пара перейшла святочно прибраними і освітленими вулицями до катедральної церкви на ранішню відправу. Там приймив їх папа серед великого блиску. Король з вінцем на голові відчитав уступ зі Св. Письма про Христове Різдво й у цей спосіб розпочав відправу. Почали правити Служби Божі, одну за другою, аж відправили їх, одні кажуть дев'ять, а другі кажуть одинадцять. Вкінці папа віддав королеві меч, наминаючи його, щоби боронив церков.

Гус і його приятелі багато покладали надій на короля Жигмонта. Його порівнювали до Даниїла, що визволив Сузанну, та до царя Давида. Але король Жигмонт, хоч він був першим князем у цілім християнським світі, не мав досить сили опертися церкві, так само, як і папа римський не міг опертися своїм кардиналам у часі ув'язнення Гуса.

Ще перед приїздом короля церковна старшина довго радила над тим, чи має вартість королівський лист безпечности, виданий чоловікови підозрілому в ересі, й чи увільняє він його від суду і в'язниці. Вони прийшли до висновку, що з еретиком треба поступати згідно з законами церкви, а світський лист безпечности не може в'язати церкви.

Це становище церкви не подобалося королеві. Він кілька разів у гніві вийшов зі зборів і грозив, що виїде з Констанції, коли собор не ушанує його листа безпечности. Але вкінці, коли побачив, що собор може розбитися, король уступив. Він не хотів стягати на себе вини розбиття собору. Порішено отже вести дальші переслухання Гуса без усяких перепон зі сторони короля.

Хоч суд Гуса відбувався згідно з церковними законами, всеж-таки приятелі Гуса не перестали дивитися на короля, як на відповідального за безпечність Гуса. Жигмонт дав Гусові своє королівське слово, дав йому лист безпечности, він отже був відповідальний за те, якби Гусові що злого заподіяли на соборі. З початком 1415 року моравські барони і шляхта післали до короля протести проти ув'язнення Гуса. Вони пригадали королеві його лист безпечности, про котрий знали в цілій Моравії й Чехії. Гус виїхав з Праги відповісти на пороблені йому закиди, і він заслгував на явний і справедливий суд.

Коли приятелі Гуса дорікали королеві за зломання королівського слова даного Гусові, вороги Гуса не менше налягали на короля, щоби коротко покінчив з ним. Арагонський король Фердинанд звизав короля Жигмонта, щоби негайно засудив на смерть неправедного Гуса, котрого сам Бог прокляв. Він казав: „Чи не засудив би король на смерть навіть свою жінку, матір або дитину, якби вони наклоняли його почитати ложних богів? Чи не написано, що належить уникати еретика після другого упімення?“

Безнадійне положення Гуса. Іван Гус, котрий такі великі надії покладав на приїзд короля, тепер майже попав у розпуку. Він мусів чути в своїм серці, що надіється проти надії. Він бажав бачитися з королем лицем у лице й просив його о послухання, але не дістав жадної відповіді. Розчарування Гуса було дуже болісне. Розуміється, король забув про нього. Гус лише бажав, щоби король був присутній на його переслуханні, щоби він міг почути і зрозуміти справу Гуса. Була це остання надія Гуса, вона й сповнилася. Але король показався негідним оборонцем Гуса.

Гус також молив Хлюма, щоб вставився за ним у короля, щоби випустили його з в'язниці й дали йому нагоду порадитися з приятелями. Він мав надію, що дозволить йому мати проповідь перед собором. Він навіть приготував три проповіді на ту ціль, але надія завела його. Йому сказали, що може дістати послухання лише за заплаатою двох тисяч дукатів. Такий тоді був звичай. Вороги Гуса ширили вісті, що він має великий маєток, котрий дав до переховання чеській шляхті. Але в дійсності Гус був дуже бідний і жив з гроша, позиченого від бідних і багатих. Ще перед самою смертю він журився тим, що не може віддати свого довгу.

В березні нова хвороба положила його на постіль, а сплетні і ложні вісті, які про нього ширили Палеч і Михайло де Кавзіс, зовсім не причинювалися до видужання. Палеч навіть почав домагатися, щоби всіх приятелів Гуса в Чехії покликати до Констанції і зажадати від них, щоби відреклися від хибної науки Гуса.

Єдина потіха Гуса. В очах собору Гус був небезпечним еретиком, а ересь була найбільшим злочином, якої людина в тих часах могла допуститися. Єдина лишилася Гусові потіха, а це був Бог, і до Нього звернувся Гус з повною покорою і вірою. Так як Бог визволив Йону з нутра кита і Даниїла в ямі львів і трьох юнаків з горючої печі й Сузанну від ложних свідків, так само Він може і його визволити, коли це мало вийти на Його славу. В своїм милосерді він може визволити Гуса, що був замкнений у страшній в'язниці. Підчас безсонних ночей Гус співав літанії і молився, а коди терпіння його були великі, він думав про Христові муки. Йому жалко було на серці, коли поду-

мав, що не буде міг прийняти св. Причастя на Великдень. Він писав до своїх приятелів у Чехії, щоб гідно приймали св. Причастя.

Велика була радість Гуса, коли в березні приїхав відвідати його ректор празького університету і приятель його, Прахатиц. Побачивши свого вірного друга і добродія, Гус розплакався. Заходами Михайла де Кавзіс Прахатича опісля ув'язнено, але на приказ короля його скоро випустили.

Доля Ероніма. Гус знав, яка небезпека грозить його приятелям у Констанції, й тому перестерігав їх, а передовсім Єсенича і Ероніма з Праги, щоби не відважилися приїжджати до Констанції. Мимо тої перестороги дня 4 квітня Еронім прибув до Констанції й негайно на брамах міста порозліплював оповіщення, в котрих боронив правовірности Гуса. Після кількох днів Еронім знову повернув до міста і прилюдними відозвами завізвав короля, щоби дав йому лист безпечности, бо він хоче явитися перед собором і боронити Івана Гуса. Потім Еронім усунувся в затишшя, ждучи відповіді. Дня 17 квітня собор обіцяв Еронімові безпечність перед насильством, але він не довіряючи тій обітниці, хотів утекти до Чехії. По дорозі його пізнали, негайно ув'язнили і відіслали до Констанції. Еронім не бачив Гуса. Гус, почувши про його ув'язнення, сказав, що Еронім так само, як він сам, потерпить смерть. Ероніма всадили до підземної в'язниці на кладовищі св. Павла й скували йому руки й ноги. Еронім попав у тяжку хворобу, але будучи кріпкого здоров'я, скоро видужав.

СУД НАД ГУСОМ.

Папа Іван XXIII. На короткий час справа папи Івана XXIII відвернула увагу собору від Гуса й заставила собор полагодити вперед папську схизму. Папа Іван неохоче їхав на собор до Констанції. Ще коли був у Фльоренції, він довідався про смерть свого політичного противника Владислава й хотів їхати до Риму. Але кардинали не допустили до того. Проти своєї волі він поїхав на собор.

Не дивно, що він боявся собору, бо на його сумлінні тяжіли страшні провини. Йому закидали, що він подав отрую своєму попередникові, папі Олександрові V.

Папа Іван XXIII був спосібний чоловік, але був злочинцем найнижчого сорту. Він із папою Олександром VI і „папами розпусти“, що панували від 904 до 931 року, належить до найгидкіших злочинців людського роду. Життя своє почав як розбишака і не було на світі злочину, якого він не сповнив би. На його суді собор закинув йому сімдесят злочинів, а чотирнадцят з них були такі гидкі, що собор не дозволив їх прилюдно відчитувати з огляду на публичне згіршення. Він спродавав ті самі церковні достоїнства по кілька разів, продавав їх навіть дітям. Він продав голову Йоана Хрестителя за п'ятдесят тисяч дукатів. Продавав підроблені булли; жив у перелюбі з жінкою свого брата й насилував черниць й невинних дівчат. Він не був вільний навіть від содомського гріха. Також закидували йому, що не вірив у будуче життя.

Резигнація й утеча папи. Згодом собор прийшов до висновку, аби завести лад і порядок у церкві, потреба не лише усунути з папського престолу Григорія XII і Бенедикта XIII, але також потреба позбутися й Івана, котрий скликав цей собор. У тім часі розкинено по місті відозву в італійській мові, повну обвинувачень на папу Івана, де представлено його як виродка людськості. Прилюдна думка звернулася проти Івана і король Жигмонт не міг їй опертися. Щоби уникнути гіршої долі, папа Іван згодився уступити з папського престолу. Урядове оповіщення його рішення наступило дня 2 березня 1415 року. Підчас цього оповіщення папа Іван клячав при престолі, на око глибоко зворушений, а король Жигмонт з великої радості на вид папської покорі похилився і поцілував його ноги.

Заява Івана XXIII, що він зрікається папського престолу, так звучала: „Я, Іван, папа XXIII, задля мира християнства, визнаю, голошу, годжуся, присягаю й обітую Богові, церкві і святому соборові, що добровільно зрікаюся престолу, щоб внести

мир у Христову церкву своїм уступленням під тою умовою, що Петро Люна, що ложно називає себе Бенедиктом XII і Ангел Корер, що прийняв неправдиву назву Григорія XII, особисто або через своїх заступників відречуться папського престолу, котрий собі ложно присвоїли.

Два рази передтим в історії церкви папи зрікалися престолу; раз на синоді в Сутрі, 1046 року, а другий раз 1294 року, коли папа Целестин V після піврічного правління зложив свій уряд, подаючи за причину недугу свого тіла й зіпсуття людей.

Уступлення Івана XXIII наповнило місто Констанцію великою радістю. Провідники церкви бачили в тім близьку побіду з'єданого християнства під одним папою. Але не багато можна було числити на заяву папи Івана. Поміж людьми почали ширитися вісті, що він хоче розбити собор і втікати з Констанції. Папа нарікав перед королем, що констанцьке повітря йому не служить, але король виміг на нім, що не утече з Констанції перед замкненням собору. Але і король не довіряв папі і поставив сторожу при брамах міста й на озері.

В короткім часі після того, не зважаючи на чуйну сторожу, папа Іван, користаючи з замішання підчас рицарських турніїв, утік у перебранні до Шафгаузена, посілості австрійського князя Фердинанда. Папа іменував Фердинанда церковним урядовцем із річною платнею шести тисяч дукатів. Перебуваючи в безпечнім місці, здалека від Констанції, папа Іван написав письмо, в котрім заявив, що в Констанції воля його була обмежена королем і запротестував проти ухваленого собором рішення голосувати залежно від народів. Він був за тим, щоби єпископи голосували незалежно від того, до якого народу належать, так, як це практикувано на соборі в Нікеї й на других соборах церкви.

Коли рознеслася вість по місті про втечу папи, настав великий переполох. Купці почали пакувати свій крам, люди почали готувитися до виїзду з міста. Тоді король Жигмонт узяв справу в свої руки і особисто почав успокоювати людей, обіцяючи удержати лад і порядок.

Доля Івана Гуса. Утеча папи Івана XXIII немало вплинула на долю Гуса. Гус у своїх письмах з того часу пише про велике замішання в соборі та про небезпеку голоднечі в місті. На удержання Гуса в в'язниці папа був призначив невеличку суму грошей, котру виплачувано йому кожного тижня. Тепер тої допомоги він не діставав і нарікав, що не має що їсти. Папська сторожа в в'язниці Гуса також почала втікати з міста і Гус боявся, що і його заберуть зі собою в ночі.

Але сторожі Гуса віддали ключі в'язниці королеві, а той, порозумівшись з членами собору, віддав Гуса під опіку єпископа Констанції. В ночі дня 24 березня констанцький єпископ казав

завести скованого Гуса і під сильною сторожею до свого замку в Готлібен над Реном, поза мурами міста. Замок цей знаходиться дві милі від катедрі, а одну милю від місця, де Гуса спалено. Кімната, в котрій уміщено Гуса, знаходилася на вершку вежі, котрої мури були п'ять стіп грубі. Кімната мала двадцять п'ять квадратних стіп. Через невеличкий отвір у мурі Гус мав прекрасний вигляд на озеро й довколишні гори.

В тій вежі перебував Гус два місяці — до 5 червня 1415 р. У день він міг проходжуватися в своїй невеличкій в'язниці зі скованими ногами, а вночі закладали йому ланцюги на руки й приковували до стіни коло ліжка. Така була строга сторожа тут над Гусом, що за тих два місяці Гус не міг і слова переказати на світ.

Протести в справі Гуса. Дня 6 квітня собор віддав справу Гуса в руки комісії, котра мала розслідувати науку Вיקліфа й Гуса. В два тижні пізніше іменував собор нову комісію, зложену з представників чотирьох народів: Англійців, Німців, Французів і Італійців. Хоч справа Гуса знаходилася в руках комісії, то протести Чехів і Поляків, котрі знаходилися в Констанції, і шляхти в Чехії винесли ту справу перед повний собор.

Перший протест, підписаний польською і чеською шляхтою в Констанції, доручено соборові дня 13 травня. Було там зазначено, що Гус прибув до Констанції, маючи від короля лист безпечности. Одначе його ув'язнено без переслухання й запрошено в таку тяжку в'язницю, що йому грозила утрата розуму. А все те діється як раз тоді, коли другі особи, обвинувачені в ересі в Пізі, знаходяться на волі. Чеське королівство терпить під несправедливим закидом ересі. Вони протестують і просять собор, щоб негайно випущено Гуса на волю. Загаяння може оказатися небезпечною його здоров'ю. При кінці вони заперечили багато обвинувачень, з якими виступали проти Гуса.

Цей протест викликав дискусію, в котрій узяв участь єпископ Л і т о м и ш л я. В своїй промові він сказав, що заяви протесту неправдиві, що многі міста в Чехії заражені наукою Вיקліфа, що годі ту погану ересь викоринити, що в Чехії діються страшні надуживання і святотатства, що в Празі навіть шевці роздають хліб і вино і стають сповідниками. В кінці своєї промови він домагався від собору, щоби положив кінець тим надуживанням у Чехії.

В два дні пізніше відповів на протести шляхти єпископ з К а р к а с с о н е. Він сказав, що чеська й польська шляхта помиляється, коли твердить, що Гус прибув до Констанції під королівською опікою. Лист безпечности дістав Гус щойно в п'ятнадцять днів після свого прибуття до Констанції. А що до того, що Гуса ув'язнено без переслухання, то не треба забувати, що він уже давніше був покликаний до Риму і не явився, так отже з огляду на його довге викляття, він був не лише звичайним ере-

тиком, але також небезпечним сівачем нових ересей. А понад усе, не зважаючи на те, що тяжіло на нім викляття, він відважився мати в Констанції прилюдну проповідь.

Виводи єпископа шляхта збила в короткій і рішучий спосіб. Вони сказали, що коли король не обіцяв Гусови листа безпеки перед його виїздом до Констанції, тоді брехня по стороні королівського уряду. Коли Гуса ув'язнено, він мав при собі королівський лист, і про це знало ціле місто. Гус був готовий їхати до Риму, коли його візвали й у тій цілі післав туди своїх представників. Вправді папа викляв Гуса, але він відкликався до Христа і до собору й у тій цілі сюди приїхав, аби перед собором прилюдно заявити своє ісповідання віри. В Констанції Гус прилюдно не проповідував, він навіть не виходив зі своєї хати. А що до ересі Викліфа в Чехії, то єпископ з Літомишля говорить неправду.

Другий протест у справі Гуса прислала шляхта з Моравії з багатьома підписами впливових і визначних людей. Цей протест був присланий на руки короля Жигмонта, а відчитано його на соборі дня 31 травня. Підписані домагалися, щоби Гусові дати прилюдне послухання, бо він добрий чоловік, вірний і чесний проповідник і слуга Божий. Вони пригадують королеві, що він дав Гусови лист безпеки, хоч чоловік того роду, що Гус, такого письма не потребував. Собор, нарушуючи найсвятіший закон, вкинув Гуса до строгої в'язниці, ба навіть казав скувати йому руки й ноги. Вони отже молять короля й собор, щоби випустили Гуса на волю, а вони ручать своїм словом, котре ніколи не було зломане, що Гус позістане в Констанції, доки не буде мав прилюдного послухання.

На цей другий протест відповів в імені собору патріарх з Антіохії. Він сказав, що невинність, або вина Гуса виявиться на прилюднім послуханні, яке він буде мати 5 червня. А що до заперуки шляхти, що Гус не втече, собор на це ніколи не пристане, бо за еретика того роду, що Гус, ніхто на світі заперуки давати не може.

Найважливіший з протестів, що його підписало двісті п'ятдесят шляхотських родин із Чехії й Моравії, відчитано на соборі 12 червня. І цей протест прислано на руки короля Жигмонта. Підписані на тім протесті звертають увагу короля на те, що папа Іван, рік перед тим обіцяв, що всі, навіть еретики, коли прибудуть на собор до Констанції, матимуть забезпечений побут на соборі й поворот до рідного краю. Гуса вони назвали найчеснішою людиною й вірним проповідником Слова Божого. Він удався до Констанції, щоби зняти з Чехії погану славу ересі. Свідки, далеко численніші, як його вороги, й більше достовірні від них, посвідчили, що він ніколи не проповідував ересі, але противно, він голосив правду і Божий закон, який знаходиться в Св. Письмі і який роз'яснили св. Отці. Помимо закона і коро-

лівської обітниці Гуса вкинено до в'язниці. Вся Чехія паленіє зі стиду, що з її невинним чоловіком обходяться, як зі злочинцем. Добре королівське ім'я вимагає того, щоби Гуса випущено назад до Чехії.

Значне число чеської шляхти вислало 12 травня письмо до тих Чехів і Моравян, що перебували в Констанції, взиваючи їх, щоби вони заступалися перед королем за Гуса, та щоби не допустили йому кривди зробити.

В усіх тих протестах підписані найвизначніші люди протестували в своїм власнім імені і в імені народа та свідчили про високий характер Гуса, як також про його ревність в проповіді Слова Божого. Всі вони вважали ув'язнення Гуса за злочинну несправедливість і зломання торжественної обітниці. Несправедливість, заподіяну Гусові вони вважали наругою над Чехами.

Причастя під двома видами. Справа причастя під двома видами незвичайно утруднила становище Гуса. Вороги Гуса робили йому закид, що він незгідно з наукою католицької церкви заводить у Чехії причастя під двома видами. Оборонці Гуса твердили в своїх протестах, що це неправда. Тим часом справді приклонники Гуса в Празі почали уділяти причастя під двома видами. Хоч Гус не мав з тим ніякого діла всеж-таки обставина, що приклонники Гуса вводили в Чехії ту новість, робила положення Гуса помітно труднішим. Про ту реформу в причастії Гус довідався, коли вже був ув'язнений.

В тодішніх часах, подібно як і тепер, католицька церков уділяла вірним причастя лише під видом хліба; вино й хліб принімало лише духовенство. Вина не подавано світським людям, раз тому, щоби через те вивищити священничий стан, а друге тому, щоби не допустити до „збезчещення Христової крові“, якби вино розлялося підчас подавання його вірним.

Щоби оправдати цей звичай, католицькі вчені й теологи часто вживали найдивачніших аргументів, покликуючися на Святе Письмо. *Т о м а А к в і н а с* доказував, що Христос розділив хліб, а не напиток п'ятьом тисячам людей. Цей аргумент можна було дуже легко збити твердженням, що Христос розділив також рибу, отже місто вина, треба би подавати рибу підчас причастя.

А н с е л ь м, що жив приблизно двісті літ перед Томою, твердив, що цілий Христос находився в хлібі й цілий у вині. *О л е к с а н д е р з Г а л е с* на початку тринадцятого віку твердив, що, коли цілий Христос находиться в хлібі, то належить здержати вино від причастя світським, щоби люди пізнали, що споживаючи сам хліб, споживають повне тіло Христа.

Констанцький собор занявся ревно справою причастя і загрозив викляттям всім тим священникам, що відважилися би подавати причастя під двома видами. Учений теолог *Г е р с о н* дуже рішуче виступив на констанцькім соборі проти причастя

під двома видами. Він покликався на два уступи зі Святого Письма, котрі так звучать: „Пробували ж у науці апостольській, і в общині, і в ламанні хліба, і в молитвах“. „І що дня перебували однак в церкві, і ламаючи по домах хліб, приймали харч в радості і простоті серця“. Діян. Ап. 2:42, 46. Це мало означати, що вже в апостольських часах уділювано причастя під одним видом. Він також вказував на те, що вино легко можна збезчестити, коли воно розіллється, або коли замочить вуса тих, що приймають причастя. Також вино може замерзнути або сквасніти. Він теж говорив, що, подаючи вірним причастя під двома видами, вони уважали би себе за рівних духовенству. Коли Христос установив причастя, він лише апостолам казав приймати його під двома видами.

На цей останній аргумент можна легко відповісти, що на такий спосіб далеко краще було би цілковито здержати причастя від вірних, а уділювати його лише духовенству, котре згідно з наукою католицької церкви є наслідником апостолів.

Перший у Празі, що почав подавати причастя під двома видами, був Якобелюс, один з найвизначніших теологів у Чехії. Той новий звичай він почав вводити в той час, коли єпископи й старше духовенство виїхало до Констанції на вселенський собор. Приятелі Гуса в Празі прийняли цю новість дуже радо, а то тим більше, коли побачили, що вона годиться з наукою Св. Письма. Многі чеські церкви в Празі почали наслідувати той приклад. Коли про те довідався архієпископ Праги, він негайно викляв Якобелюса, але нарід зовсім не звертав уваги на це викляття.

Поволі чутка про це дійшла до Гуса до в'язниці. Спочатку він спротивився тій новості, але, коли глибше застановився над тим питанням і провірив науку Святого Письма, він прихилився до тої реформи і на ту тему написав теологічну розвідку.

Клятва, кинена на Викліфа. Католицька церква ніколи не поступала без певного плану і певної системи. Той план і ту систему ми бачимо в її поведенні з Гусом. Загал наглядно бачив, що провина Гуса на тім полягала, що він переймив і розширив погляди англійського реформатора Івана Викліфа. Однак на якій підставі міг собор осудити Гуса, коли досі не осудив ще науки Викліфа, котра була підставою ересі Гуса. В тій цілі собор вибрав двісті шістьдесять помилок з науки Викліфа і урядово викляв його. Справді Викліф уже давно помер, і рука церкви не могла вже живого Викліфа досягнути, однак це не спинило пісти церкви і четвертого травня 1415 року собор видав приказ викопати з гробу його кості й викинути їх геть далеко від церковного кладовища. Притім собор звернув увагу тих, що мали виконати той приказ, щоби добре пересвідчилися, що викидають кості еретика-Викліфа, а не якого вірного. Але рішення собору не зараз сповнено. Щойно 1429 року папа Мартин V пі-

слав до Англії розпорядження, в котрім між іншим так було сказано: „Святий синод проголошує названого Івана Викліфа еретиком, виключає його з церкви і проклинає його пам'ять як такого, що помер впертим еретиком“.

Дорога до осудження Івана Гуса була тепер отверта. Собор не відступив від плану, системи його не нарушено.

Доля папи Івана XXIII. Серед того, коли ще Гус находився в Готлібен, папу Івана XXIII ув'язнено, спроваджено до Констанції й уміщено в тій самій в'язниці, що Гуса. Івана XXIII держали там два дні. Чи бачився він там з Гусом, того історія не подає, за те цікавий для нас кінець Гуса й папи Івана XXIII. Ніхто не робив закидів проти характеру Гуса, ніхто не закидав йому неморальности, ані безбожности, а мимо того засуджено його на смерть, його спалено, попіл з його тіла кинено до ріки Рену, а його пам'ять проклято як заразу.

Папу Івана XXIII осуджено на соборі за брудні й неморальні вчинки, скинено з папського престоло, ув'язнено, опісля випущено його на волю, іменовано *кардиналом у Тускулюм*, де він і помер 1419 року. На його гробі поставлено величавий пам'ятник. Пам'ять папи Івана XXIII є пересторогою, пам'ять Івана Гуса є підмогою многих сердець і животворною силою для багатьох народів.

Перше переслухання Гуса 5 червня. На прилюдне переслухання Гуса назначено день 5 червня, а щоби мати його ближче місця, де це переслухання мало відбутися, Гуса перенесено до вежі побіч Францішканського монастиря. В новій в'язниці жилося Гусові легше, сторожа над ним не була така строга і від того часу наново почалася його переписка зі знайомими поза в'язницею.

В першій своїй письмі він говорить, що подають йому краший і поживніший харч.

Прилюдне переслухання Гуса відбулося на домагання короля Жигмонта і всі уважали це за великий уступок собору. Звичайно всі інквізиційні переслухання відбувалися в тайні.

Делегати на собор і церковна старшина явилися на переслуханні в повнім числі. Згідно з звичаєм засідань інквізиції відчитано п'ятдесяту псалму, котрої 16 стих так звучить: „До грішника ж говорить Бог: Чого ти говориш про устами мої і носиш в устах твоїх завіт мій?“ Опісля відчитано тридцять закидів, які знайшла проти нього комісія, зложена з вісьмох людей. Також відчитано письмо Гуса, яке він писав до своїх чеських приятелів перед самим виїздом до Констанції. В тім письмі він говорив про те, що має стрінутися на соборі зі своїми смертельними ворогами і що правдоподібно жде його смерть.

Було очевидне, що собор хоче відразу засудити Гуса на смерть, не давши йому нагоди до оборони. Про це довідався Петро Младенович і негайно поніс цю вістку до Івана

Хлюма і Вацлава Дуби. Ті два приятелі Гуса поспішили до короля й подали йому Гусову наукову розправу „Про Церков“ і його писання проти Палеча і Станіслава Знайма в оригіналі, бо вороги Гуса не вагалися дописувати або скреслювати деякі вискази в писаннях Гуса, аби в той спосіб поперти своє ложне обвинувачення.

Король вислухав оборонців Гуса й урядово повідомив собор про своє королівське бажання, що не вільно осудити Гуса без попереднього повідомлення короля, і треба дати Гусові терпеливе переслухання.

Переслухання Гуса подобало радше на наругу, як на судову розправу, де розходиться о життя і честь чоловіка.

Коли питали Гуса, чи він є автором книжок „Про Церков“ і „Відповідей Палечові і Станіславові“, Гус відповів, що він їх писав, а якщо в тих писаннях є що злого, або яка помилка, він охоче й у покорі відкличе.

Коли відчитано Гусові тридцять помилок, які знайдено в його писаннях і свідоцтва його ворогів, Гус хотів на це відповісти, але крики собору заглушили його слова. Вони кричали: „Покинь своє філософування, кажи: так, або ні“.

Коли Гус покликувався на отців церкви, з нього почали сміятися і казали, що то не до речі.

Коли Гус побачив, що його змагання надаремні, і мовчав, тоді члени собору викрикували: „А видиш, мовчиш! Нам ясно, що ти признаєшся до помилок“.

З того всього Гус зміркував, що нічого йому не pomoже жадна оборона, бо доказів зі Святого Письма й отців церкви собор не прийме. Очевидно собор рішився засудити його на смерть.

Гус після першого переслухання. Яке вражіння зробило на Гуса його перше переслухання, ми знаємо з його листів. Він пише, що члени собору обходилися з ним так само, як Жиди з Ісусом перед розп'яттям. Між духовенством на соборі не знайшов ні одної прихильної душі, окрім якогось „отця“ і польського доктора теології. Він переконався, що собор не дійшов до підставної точки обвинувачення, основаної на його науках у менших творах. Собор домагався, щоби він відрікся всього. Він побоювався, що собор не вислухає його дефініції Церкви, основаної на науці св. А в г у с т и н а про Церков і призначення.

Гус написав до Івана Хлюма письмо, з котрого можна бачити, що він почав тратити надію. Він пише, що сподіється смерті, і волів би, щоби тіло його спалив огонь, ніж мав би мучитися в страшній в'язниці. Коли його спалять, тоді християнський світ матиме нагоду переконатися, за чим він властиво стояв.

Собор, замкнувши своє засідання того дня, доручив Гусові прилюдно заявити, що всі артикули, виняті з його писань і книжок — хибні. Коли єпископ Р и г и проводив його до в'язниці,

Гус побачив своїх приятелів, як стояли з боку. Він простягнув до них свою руку й сказав: „Не бійтеся за мене!“ А коли вони відповіли, що за нього не бояться, він знову додав: „Я це добре знаю, я це добре знаю“. Коли вийшов на сходи, обернувся і поблагословив зібраних людей. На його устах видніла усмішка.

Друге переслухання Гуса. Після одноденного відпочинку друге переслухання Гуса відбулося 7-ого червня. Засідання собору отворено щойно о десятій годині рано, а то через повне затьміння сонця, яке наступило того дня. Друге переслухання Гуса було довше і важніше від першого. По перший раз явився на тім переслуханні король Жигмонт. Наради собору мали вигляд ліпшого порядку, бо оповіщено делегатів і учасників собору, що коли хто буде кричати або невідповідно заховуватися, того викинуть.

Почалося обвинувачення Гуса. Відчитано зізнання духовенства, що від 1410 року Гус ширить науку Векліфа і свої власні помилкові науки. Відчитано сорок п'ять помилок Векліфа, котрі попирав Гус, і роблено йому закид, що він противився спаленню писань Векліфа. Гусова оборона була ясна й проста.

На закиди що до Векліфа він сказав, що не боронив жадних хибних наук, приписуваних Векліфови, і що він не знає ні одного Чеха, котрий боронив би такої науки. Він казав, що не знає ні одного Чеха, котрий би був тепер, або коли небудь перед тим еретиком. Векліф не був його батьком. Він не годився на осудження XIV артикулів Векліфа з тої простої причини, бо самі вчені теологи не рішили, чи ті артикули помилкові, чи еретичні, чи викликають згіршення. Він протестував проти палення тих книжок, бо єпископ Збинец, котрий казав їх палити, сам ніколи їх не читав і не знав, що в них знаходиться. Йому закидають, що він мав десь сказати, що бажав би, аби його душа була там, де є душа Векліфа. Ті слова трохи перекручені. В дійсності він сказав, що не знає, де є душа Векліфа, але сподіється, що Векліф є спасений і що його власна душа буде там, де як він сподіється, є душа Векліфа.

Коли Гус сказав ті слова про Векліфа, на соборі повстало велике шептання.

Справа хліба в причасті. Між многими іншими закидами велику вагу клав собор на закид, що Гус учив, що хліб в причасті, поблагословлений священником, остає і далі природним хлібом. Над тим питанням вивязалася широка дискусія. Гус покликав на свідка Бога і власну совість, що закид цей — неправдивий. Він вправді говорив про хліб, але в значинні поживи для янголів, як це сказано в Йоана 6. Коли Гусові закидали, що він лише так викручується, Гус відповів, що кличе Бога на свідка, що говорить щиро і від серця. Він вірить, що посвячений хліб є правдиве тіло, яке народилося з Марії, терпіло, померло, воскресло і сидить по правиці Господа. На таку ясну заяву Гуса

один з англійських делегатів на соборі сказав, щоби ту справу вважати за полагоджену, бо це справа віри. Але тоді забрав слово Англієць Стакс, про котрого побут в Празі була попередньо бесіда. Він сказав, що коли був у Празі, бачив книжки Гуса з наукою про те, що навіть після благословенства хліб при причасті остає природним хлібом. Гус відповів, що це неправда. Тоді кардинал Зарабелля навів закон, який говорить, що справа є порішена устами двох або трьох свідків. На це відповів Гус, що Бог і його власна совість знають, що він проповідував і що лежить в його серці, а всі свідоцтва його противників не можуть йому пошкодити.

Коли Гус згадав про свою совість, на соборі повстав такий крик і непорядок, що аж сам король казав повернути спокій. Тоді то Гус виразився тими словами: „Я думав, що буде більше релігії, поваги й порядку на цім соборі“.

Дальші закиди проти Гуса. Гусові закидали далі, що він учив, що десятину належить уважати за милостиню і багаті під загрозою вічного прокляття повинні сповняти шість діл милосердя, як це сказано в Єв. Маттея, гол. 25., ст. 44. Стих цей звучить так: „Господи, коли ми бачили тебе голодного, або жадного, або чуженицею, або нагого, або недужого, або в темниці, та й не послужили тобі?“ При тім закиді англійський єпископ сказав: „Якби всі люди були зобов'язані виконувати тих шість діл милосердя, тоді бідні люди, котрі нічого не можуть дати, були би засуджені на вічну затрату.“

На цей закид Гус відповів, що він мав на думці лиш певну клясу людей.

Далі закидали Гусові, що він взивав своїх прихильників, щоби в боротьбі з противниками пішли за прикладом Мойсея і вживали меча.

Гус боронився в цей спосіб, що під мечем він мав на думці духовний меч, котрим є Слово Боже.

Також закидали Гусові, що він знищив університет у Празі. Гус відповів, що він був за справедливістю, коли домагався трьох голосів на університеті для Чехів. Адже так є в Парижі і в Болонії.

Коли закидали Гусові, що він відкликався від засудів двох папів Олександра V і Івана XXIII, він відповів: „Чи не вільно відкликатися до Христа? Я тут прилюдно заявляю, що нема певнішого і пожиточнішого відклику, як відклик до Ісуса Христа“. Коли Гус сказав ті слова, на соборі повстав великий крик. Тоді Гус сказав далі: „Закон дозволяє відкликатися від нижчого до вищого судді, а хтож є дужчий і справедливий суддя і хто може успішніше допомогти обтяженому і покривдженому, як не Христос, котрий єдино не помиляється, ані не може помилитися?!“

Деякі дорікали Гусові, що в в'язниці в Готлібен він далеко лагідніше відповідав на питання, як тепер на соборі, й запевняли його, що в цей спосіб лише погіршує свою справу. На це відповів Гус, що в Готлібен інквізитори обходилися з ним лагідно, але тут на соборі майже всі поступають з ним так, як би були його ворогами.

Вкінці пригадали Гусові, що на переслухання перед папою й кардиналами в єпископській палаті він твердив, що прибув до Констанції з власної волі і що ніхто, навіть король Чехії, або римський король не міг присилувати його проти власної волі прибути на собор. На це сказав Гус: „Так, і не було там нікого, щоб закричав мене, але тут кождий старається закричати мене“. Потім Гус потвердив, що прибув на собор з власної волі, але якби був не хотів сюди прибути, міг знайти певний захист у замках чеської шляхти, котра так його любила, що була готова боронити його перед королем Вацлавом, а навіть перед королем Жигмонтом.

Многі учасники собору вважали ту заяву Гуса за надто смілу й нахабну.

Завізвання Гуса, щоб здався на ласку собору. При кінці переслухання один з докторів теології пригадав Гусові його попередню заяву, що він готовий підчинитися ухвалам собору й візвав його, щоб відкликав свою помилкову науку, здаючися на ласку собору, а не старався боронити своїх помилок. Притім він додав, що доктори теології знайшли помилки в його науці й рішення їх в тій справі є остаточне.

В тій хвилі король Жигмонт, котрий був присутний на переслуханні, звернувся до Гуса і промовив до нього тими словами: „Я дав тобі лист безпечности, заки ти виїхав з Праги, я поручив Дубі і Іванови Хлюмови, щоб товаришили тобі в подорожі до Констанції, щоби ти мав тут переслухання й міг відповісти за свою віру. Тепер ти мав безсторонне прилюдне переслухання і я є вдячний Дубі і Хлюмови, хоч є й такі, що докоряють мені, що я дав лист безпечности еретикові, або що найменше, підозрілому в ересі. Тому тепер подібно, як той кардинал дораджував тобі, так і я раджу, не держися нічого вперто і в справах, котрі тобі доказано і до котрих ти сам признався, здай ся цілковито на ласку святого собору, щоби для твого добра, для добра мого брата, для добра чеського королівства, собор міг показати тобі своє милосердя й завдати тобі покуту за доказані речі. Я сказав їм, що нема в мене й думки закривати еретика. Ба що більше, якби хто вперто держався своєї ересі, я бажаю перший розпалити огонь, щоби його спалити“.

У відповідь на ту промову короля Гус сказав, що він був вдячний королеві за лист безпечности й що він прибув до Констанції не в тій цілі, щоби вперто боронити помилок, але навпаки, щоби поправити помилки, коли йому їх докажуть. Вкінці

король обіцяв Гусові на слідуючій засіданні собору подати йому списані закиди.

На тім скінчилося друге переслухання і єпископ з Риги завів Гуса до в'язниці.

Вражіння Гуса після другого переслухання. Про вражіння Гуса з переслухання на соборі 7 червня ми знаємо з його листів. Гус згадує двох англійських делегатів, котрі намагалися доказати йому, що він учив, що хліб в тайні причастя після благословення остає далі хлібом. Один з них збентежився, коли Гус почав розбирати множення тіла Христового, а другий з них подібний до Беренгара. Чернець Беренгар був проклятий на римській соборі 1059 року за те, що перечив науку переміни хліба в тіло й вина в правдиву кров Ісуса Христа. Коли йому доказано помилки, він упав на лице й відкликав свою науку. Але опісля, хоронений своїм приятелем папою Григорієм VII, він вернувся до своїх давніх поглядів і дуже жалував того, що зі страху перед викляттям і перед смертю з руки народа відкликав свою науку.

Також згадує Гус у своїм письмі про крики й наруги, з якими витав собор деякі його вискази. Часами був такий великий гамір, що аж король Жигмонт мусів взивати собор, щоб спокійно вислухав обжалованого. При кінці письма зазначив Гус, що собор вимагає від нього, аби він згодився на рішення собору. Але він не бачить причини, чому має так учинити, бо ще не доказано йому помилок.

Третє й останнє переслухання. Наступного дня 8 червня, відбулося останнє переслухання Гуса. Король Жигмонт знову був присутній і живо цікавився всім, що діялося підчас допитів Гуса. Це останнє переслухання відбулося згідно з наміченою формою і планово. Закиди проти Гуса, зібрано в тридцять дев'ять артикулах; двадцять шість закидів вибрано з його „Розправи про Церков“, сім з його писань проти Палеча, а шість з писань проти Станіслава. Коли відчитувано тих тридцять дев'ять помилок, один англійський духовний читав відповідні уступи з писань Гуса, на основі котрих роблено йому закиди. Все те роблено в тій цілі, щоб не було підозріння, що собор є сторонничий. Дуже часто, коли читано уступи з писань Гуса, звертали увагу короля на те, що виїмки з його писань були далеко гірші й більше небезпечні, як саме обвинувачення.

Перших вісім артикулів обвинувачення доторкалися призначення. Науку Гуса про призначення можна зібрати в кількох реченнях. Загальна церков є збором вибраних і призначених до вічного життя. Апостол Павло ніколи не належав до збору діявола, хоч деякі його вчинки були прокляті. Так само апостол Петро за призволом Божим допустився зломання присяги. Жадна частина церкви не може упасти з тої причини, що Божа любов, що призначає й вибирає, ніколи не заводить. Членом

загальної католицької церкви стає чоловік через Божий вибір, а людські почести й вивищення не мають тут значіння. За доказ може послужити Юда, котрий мав усякі зверхні позначки приналежності до загальної церкви, а на ділі ніколи не був правдивим учеником Христа.

На основі десятого закиду Гус навчав, що лише ті, котрі наслідують Христа в цім житті можуть бути його заступниками, а коли ці здогадні заступники ходять іншими дорогами, тоді вони являються післанцями антихриста. Коли той артикул відчитано, провідники собору лиш покивали головами й усміхнулися.

На основі двадцятого артикула Гус учив, що папська власть взяла свій початок від римських цісарів. В дискусії над тим закидом Гус сказав, що в справах світських власть папи походить від цісаря Константина. Але в духовних справах власть папи, як голови церкви походить прямо від Христа.

На основі чотирьох закидів у справі папи і кардиналів, Гус учив, що римський папа не є головою церкви, коли не є призначений від Бога і не має він жадної власти, коли не живе згідно з Христовим законом. Так само й кардинали не є правдивими кардиналами, коли не йдуть слідами Христа й апостолів. Тут один з провідників собору сказав, що проповіді й писання Гуса проти кардиналів були дуже неумірковані й кидали неславу на церков. Коли вже Гус виступив проти кардиналів, то повинен був це робити в їх присутності, а не перед простими людьми. На те відповів Гус, що його проповідей слухало духовенство й учені люди, і коли він так говорив на кардиналів, то в тій цілі, щоби майбутні достойники малися на увазі.

Вісімнадцятий закид проти Гуса так звучав: „Гус учив, що церковна власть не повинна віддавати еретиків світській владі на покарання смертю“. Для пояснення свого становища в відношенні до еретиків Гус додав, що він ішов слідом св. Августина, котрий казав, щоби поучати еретиків на підставі Св. Письма і обходитися з ними по людськи й лагідно. Однак він не противиться тому, щоби покарати еретика смертю, коли він уперто держиться своїх помилок.

На ті слова Гуса роздалося по соборі сичання. Гус поясняв далі, що головні священники, письменники і фарисеї віддавши Христа Пилатови, сказали, що незаконно є, щоби вони кого небудь карали смертю. Сам Христос сказав, що ті, що його видали на смерть, поповнили більший гріх як Пилат.

На ті слова повстало велике заворушення на соборі. Учасники собору почали викрикувати: „Кого ж ти порівнуєш до тих письменників і фарисеїв? Чи може ти маєш на думці тих, що віддають еретика світським властям на покарання?“ Гус відповів: „Я маю на думці тих, що віддають невинного чоловіка світським властям на покарання смертю, подібно, як старші священники й фарисеї видали Христа Пилатови“. Тоді собор заревів:

„Ні, ні, ти маєш на думці докторів теології, що тобі роблять закиди“.

В дев'ятнадцятому артикулі було сказано, що світські князі повинні присилувати духовенство до повнення Христового закону. З приводу цього закиду не було жадної дискусії.

Згідно з двадцятим артикулом Гус навчав, що церковну слухняність видумали священники церкви і що Св. Письмо не дає їм до того права. Тут Гус пояснив, що є три роди послуху: духовий, що належиться Богові; світський належиться державі, а церковний належиться церкві. Церковної слухняности вимагає духовенство.

В двадцять першій артикулі закидали Гусові, що він учив: коли виклятий папою чоловік відкличеться до Христа, то кару, яка випливає з того викляття зноситься. При тім Гус пояснив, що він вправді відкликався до Христа, але щойно по двох роках, як його оборонці не могли дістати послухання у папи.

Тоді сказав один кардинал: „Ти хочеш поставити себе понад апостола Павла, котрий оскаржений в Єрусалимі, відкликався не до Христа, але до цісаря“. Гус відповів: „Дуже добре, і коли би він зробив це зараз на початку, його уважали би за еретика. Павло не відкликався до цісаря з власної волі, але на приказ Ісуса Христа, котрий явився йому і сказав: Будь вірний, бо мушиш йти до Риму!“

Коли Гус сказав ті слова, члени собору почали з кпинами сміятися. Серед того стали дорікати Гусові, що він правив Службу Божу, коли на нім тяжіло викляття. Гус відповів, що це правда, але він правив Службу Божу під охороною свого відклику до Христа.

Артикул двадцятьдругий закидував Гусові навчання, що вчинки грішного чоловіка є грішні, а праведного чоловіка — праведні. На це сказав один з кардиналів, що згідно з Святим Письмом ми всі згрішили, і коли кажемо, що ми не згрішили, самі себе ошукуємо; з того виходить, що ми все грішимо. Гус відповів, що це відноситься до малих гріхів, котрі можуть існувати помимо чесного стану ума. Тут навів Гус слова св. А в г у с т и н а: „Коли ти наповниш себе вином, твоє життя знеславлює Бога, без огляду на те, які славослов'я твій язик голосить“.

На соборі повстав такий крик, що Гус не міг далі говорити.

Згідно з XXIII і XXIV артикулами Гус домагався, щоби праведному священникові було дозволено проповідувати мимо того, що він виклятий. Та Гус пояснив, що він мав на думці несправедливий засуд, що не годиться з писаним законом і Словом Божим. Священник, що уложив своє життя по Божим приписам, не повинен переставати проповідувати Слово Боже, хочби кинено на нього прокляття.

XXV артикул говорив, що церковні кари походять від ан-

тихриста і є видумані духовенством, щоби себе вивищити, а на- рід поневолити. Світські люди не є обов'язані їм повинуватися.

Згідно з XXVI артикулом Гус учив, що церков не повинна кидати інтердикту на людей, бо Христос цього не робив, коли Йоана Хрестителя убито й коли його самого мучили.

Тих двадцять шість закидів вибрано з найбільшого Гусо- вого твору „Розправа про Церков“.

Закиди, основані на відповіді Палечові. Було сім закидів проти Гуса, що опиралися на його писаннях проти Палеча, а коли їх відчитано, на соборі повстали великий заколот і заворушення. Перший артикул звучав, що коли папа, єпископ або церковний старшина знаходиться в смертельнім грісі, вони не є папою, єпи- скопом або церковним старшиною. Коли цей закид відчитано, Гус додав, що це відноситься також до королів. Коли король знаходиться в смертельнім грісі, він не є королем перед Богом. На доказ цього він навів історію Саула, котрий не послухав Бога й перед лицем Бога перестав бути королем, хоч люди за короля його вважали.

Тоді король Жигмонт стояв на боці при вікні й говорив з князем Палятином, що був знадвору під вікном. Серед розмови король висловився, що в цілім християнстві не було ще такого еретика, як Іван Гус. Тимчасом Гус у своїй обороні перед собором заявив, що коли король знаходиться в смертельнім грісі, він не є королем перед лицем Бога. Тоді на соборі повстав вели- кий крик, делегати почали домагатися: „Закличте короля, нехай він чує, бо про нього тут мова!“ Король вернув на своє місце й казав Гусові повторити те, що сказав. Гус повторив. Тоді ко- роль Жигмонт звернувся до Гуса і сказав: „Іване Гус, нема чо- ловіка, який не грішивби“.

Вороги Гуса старалися використати ту обставину для себе, щоби настроїти світських князів і самого короля проти Гуса. Це їм вповні удалося.

В трьох наступних артикулах сказано, що папа, який від- дається злочинні, не є членом воюючої церкви, отже не може бути головою воюючої церкви, і такий папа або церковний стар- шина не є пастирем, але злодієм і розбишакою. Гус пояснив своє становище в той спосіб, що такі папи, чи церковні достойники втратили своє достоїнство перед лицем Бога, хоч перед людьми, з огляду на свій вибір, могли задержати свій уряд. Він узяв за приклад справу папи Івана XXIII. Коли Іван XXIII був правди- вим папою, то чому скинули його з папського уряду? А коли він не був правдивим папою, то був злодієм і розбишакою. На ті слова члени собору всміхнулися з кпинами, а деякі з них ска- зали: „Справді він був правдивим папою!“

В п'ятім артикулі закинуто Гусові, що він писав, аби не на- зивати папу найсвятішим. Гус пояснив, що лише про Христа го- вориться, що є найсвятіший і тільки він є Господь.

Згідно з шостим закидом Гус учив, що папа, який не жив по приміру Христа, хоч канонічно його вибрано на цей уряд, до папського престоло дістався він не через Христа. Відповідаючи на цей закид, Гус пояснив, що він не так висловився про ту справу в своїй книжці; всежтаки він обстоював за тим, що коли папа або другий церковний достойник жив в гордості і других гріхах, то свого уряду не доступив він через Христа, мимо того, що люди його вибрали, але видряпався на свій уряд у якийсь другий спосіб. Хоч Юда став апостолом, вибраний самим Христом, то однак не дістався він у членство церкви через Христа, бо був він злодієм і сином затрати.

Сьомий артикул закидав Гусові, що він боронив Викліфа, називаючи осудження його писань нерозумним і несправедливим. Коли при тій нагоді пригадали Гусові його прилюдну заяву, що він не має наміру боронити помилок Викліфа, а з його писань показується, що він справді боронив Викліфа, Гус відповів, що він ще раз заявляє, що не має наміру боронити ні помилок Викліфа, ні чийх інших хиб, але булоби проти його совісти осуджувати писання Викліфа, не доказавши йому помилок на підставі св. Письма.

Шість закидів, основаних на писаннях проти Станіслава. Вкінці відчитано перед собором останніх шість закидів проти Гуса, основаних на його відповіді Станіславові. Згідно з тими закидами Гус писав, що Христос може далеко краще правити своєю церквою при допомозі своїх учеників, розкинутих по світі, як при помочі таких зіпсованих людей, як деякі церковні достойники, і що ані папи, ані навіть Петро не був загальним пастирем Христових овець. Щоби підтримати свою науку, Гус подав за приклад Івана XXIII, що сам зрієка папського престоло. Вкінці Гус звернув увагу собору на те, що як раз тепер церква була без папи, а мимо того Христос не перестав правити своєю церквою. Ті слова Гуса викликали великий сміх на соборі.

Шостий і останній артикул так звучав: „Апостоли й вірні Господеві священники в справах, необхідних для спасіння, правили церквою, заки ще засновано папський уряд“. Коли той закид відчитано, на соборі можна було почути голоси: „Дивіться, він обернувся в пророка!“ Гус боронив свою заяву й доказував, що в апостольських часах не було папи, не було його й тепер, коли собор нараджувався в Констанції й можливо, що й за два роки не буде папи.

В цей спосіб перейшов собор всіх тридцять дев'ять закидів, зроблених Гусові і переслухання його скінчилося.

Дві дороги. Після скінчення переслухання кардинал д-Айлі звернувся до Гуса й сказав, що лишилися йому дві дороги — одна, здатися цілковито на ласку собору, що, з огляду на королів Жигмонта й Вацлава і з огляду на його власне добро, поступить з ним по своєму милосерді. Друга дорога, просити о нове послухання собору, де він міг би ще раз боронитися перед

поробленими йому закидами. Однак нехай Гус пам'ятає, що вже чули його визначні члени собору й доктори теології і вони не мають сумніву що до ересі Гуса. Заходить отже небезпека, що коли Гус буде домагатися нового послухання, справа його ще більше погіршиться. При кінці кардинал у приятельський спосіб дораджував Гусові, щоби вибрав першу дорогу. Тоді многи учасники собору дораджували Гусові, щоби здався на ласку собору.

Всі ждали відповіді Гуса. Гус піднісся зі свого місця й з похиленою головою повторив свою давню заяву, що з власної волі прибув на собор до Констанції, не на те, щоби вперто боронити своїх поглядів, але щоби піддатися рішенню собору, коли собор докаже йому його помилки. Тому він просить о нове послухання, щоби мав нагоду оборонитися перед починеними йому закидами й запевнив, що коли докажуть йому, що його наука була протинна правді, він у покорі прийме кращу науку собору.

Ті слова Гуса викликали велике заворушення на соборі. Деякі робили Гусові закиди, що він виявляє охоту прийняти ліпшу науку собору, а не хоче згодитися на те, щоби собор його поправив і висвітлив йому правду.

Вкінці кардинал д-А й л і переказав Гусові чотири домагання собору: 1. Щоби відрікся своїх еретицьких писань, що їх осудило шістдесят докторів теології. 2. Щоби зложив присягу, що не буде більше їх проповідувати. 3. Що відкличе їх прилюдно. 4. Що буде проповідувати й підтримувати науку, протинну тій, котру досі голосив.

Гус іще раз запевнив кардинала, що він готов піддатися соборові й бути поученим, але просив ради в Бога, щоби не кидали на нього прокляття і щоби не вимагали від нього відречення від тих помилок, котрих він ніколи не тримався, і котрі ніколи не були в його серці. Йому совість не дозволяє відрікатися того, чого він ніколи не тримався і в цей спосіб говорити неправду.

Коли Гус згадав про свою совість і покликувався на неї, многи закричали: „А чи та твоя совість ніколи тобі не говорила, що ти помиляєшся?“

Тоді король візав Гуса, щоби поступив по раді кардинала й відрікся своїх хибних писань, а він є певний, що собор лагідно з ним поступить. Але Гус тримався свого й сказав, що піддається рішенню собору о стільки, щоби не нарушити Бога і своєї совісті.

Король іще раз старався наклонити Гуса до уступлення і сказав, що коли він відмовить, то собор поступить з ним згідно з законом. Але, коли Гус хотів відповісти королеві, на салі повстав великий крик й заглушив його слова. Почали називати Гуса впертим еретиком, негідним того, щоби йому вірити навіть, якби відрікся своїх помилок.

Перед замкненням засідання собору виступили наперед Палеч і Михайло де Кавзіс і запевнили собор, що виступали проти Гуса не з особистої ненависти, але з чистого серця сповняли

свій обов'язок, який наложила на них присяга як докторів теології. Гус дав їм таку відповідь: „Я стою перед Божим судом, котрий осудить мене і вас справедливо, по нашим заслугам!“

Становище Гуса. Становище Гуса після третього переслухання було трагічне. Була це боротьба середньовічної католицької системи, котра узнавала тільки церковну владу, а не признавала нової гуманної системи свободи совісти і свободи пояснювання святого Письма. Треба тут зазначити, що деякі члени собору були прихильні тому, щоби Гус якимсь чином міг видобутися з положення, в яким знайшовся. Однак не можна заперечити, що більшість собору була упереджена до Гуса і його оборона на ніщо не була би придалася. Собор домагався від Гуса не оборони, не пояснень, але відкликання своєї науки. В очах собору Гус був небезпечним еретиком, гідним полум'я й заглади.

Розуміється, що сам король бажав спасти Гуса від страшно́ї смерти, хоч не чув жадних зобов'язань у відношенні до Гуса в зв'язку з письмом безпечности.

Становище Гуса захитало самою основою церковної власти. Кардинали, противники Гуса й цілий собор не знали нічого, тільки найвищу церковну владсть, де одиниця не має жадного права, ані вчити, ані навіть жити. Гус сказав, що Церков це збір призначених. Собор мав якраз противно собі завдання церкви. Собор не міг відступити від свого, тому Гус мусів піти на смерть.

На нашу думку, Гус мав право домагатися нагоди оправдати свою науку; але по законам католицької церкви Гус не мав того права. Католицька система не узнавала власти святого Письма, ані особистих прав совісти. Становище Гуса цілковито противилося системі католицької церкви. Слідами Гуса пішов опісля Лютер і Кальвін і другі реформатори. Де власть церковна є найвища, там покликуння на святе Письмо і совість є злочином.

Хочби навіть собор дав був Гусові нагоду боронити своєї науки, нема сумніву, що це не було би змінило його долі.

СМЕРТЬ НА КОСТРІ.

Підслухана розмова. Коли після переслухання вели Гуса до в'язниці, Іван Хлюм протиснувся через товпу людей і взяв його за руку. Це приятельське стиснення руки було Гусові великою розрадою. В своїм листі він згадував вірність Хлюма, котрий не стидався та не лякався повітати його, гидкого еретика, скованого ланцюгами і всіма погорджуваного.

Коли Гуса замикали в в'язниці, король Жигмонт виголосив довірочну промову до членів собору. Промову ту підслухали приятелі Гуса: Іван Хлюм, Вацлав Дуба і Петро Младенович. Король говорив, що з багатьох закидів, пороблених Гусові, один перший-ліпший вистачав, щоб його засудити. Якби він не відкликав своєї науки, треба його спалити так, як приказує церковний закон. Але хочби він навіть і відкликав, то не треба йому довіряти, бо коли йому дозволять назад вернути до Чехії, він і його сторонники будуть далі сіяти старі й нові помилки, а нові помилки будуть гірші від старих. У Польщі й Чехії Гус має багатьох прихильників, тому собор повинен поручити його братові чеському королеві, князям і єпископам, винищити їх з нащадком. Собор повинен вимести з лиця землі всіх його учеників, починаючи від того, котрого тепер задержано в Констанції. Це Ернст, ученик Гуса. Скоро стратять одного в однім дні, не будуть мати багато клопоту з другим. „Я був молодий чоловік“, говорив король, „коли в Чехії повстала ця ересь, а тепер погляньте, як вона розмножилася“.

Ті довірочно сказані слова короля скоро рознеслися по цілій Чехії, і через це втратив він корону королівства.

Король мав виїхати з Констанції, тому хотів, щоб справу з Гусом скоро покінчили. Він вибирався до Іспанії, щоби наклонити папу Бенедикта XIII до уступлення.

Впливи на Гуса, щоби підчинився соборові. В останніх чотирьох тижнях свого життя, Гус написав чимало листів до своїх приятелів у Констанції й Чехії, в чеській або латинській мові. Через весь той час, здоров'я Гуса значно підупало й він терпів тяжкі болі, так, що в ночі й ока не міг зажмурити.

У цім прикрім і нестерпучім положенні переписка з приятелями була йому великою розрадою. В однім письмі він просив своїх приятелів, щоб не писали до нього на великих листках паперу, бо такі товсті письма збудять підозріння і не дійдуть до нього. При кінці свого життя, маючи мабуть на думці письма апостола Павла з Риму з в'язниці, він кінчив свої листки та-

кими замітками: „Писано з в'язниці в ланцюгах, очікуючи смерті“, або „писав у ланцюгах, очікуючи полум'я“.

Після останнього переслухання Гуса собор не спішився з засудом і виконанням кари смерті. Многі члени собору сподівалися, що Гус підчиниться волі загалу і в цей спосіб спасеться від смерті. Многі достойники церкви і впливові на соборі люди відвідували Гуса в в'язниці і проханням та погрозою старалися зломити, як вони казали, впертість еретика. Один теолог, наклоняючи Гуса до підчинення соборові, вжив такого аргументу: „Колиби собор сказав, що він має лиш одне око, він повинен згодитися з рішенням собору“. На те сказав Гус, що колиби навіть цілий світ сказав йому, що має лиш одне око, він не може, як довго має розум, згодитися на те, не насилуючи своєї совісти. Теолог подумав хвильку і признав, що Гус каже правду, та що його аргумент не є добрий.

Гус згадує теплим словом одного „отця“, котрий відвідував його і намовляв уступити. Хто то був, не знати напевно, але здогадуються, що це був кардинал Забарелля. Його прихильність до Гуса, розуміється, була щира. Він лишив Гусови форму заяви відречення й підчинення влади собору. Та заява так звучала:

„Окрім і понад мої заяви, котрих і я на далі придержуюся, заявляю наново, що хоч багато мені закинено, що ніколи не приходило мені на думку, всеж-таки в справі всіх закидів мені починених, я отсим в покорі підчиняюся милосердному розпорядженню, рішенню і поправкам найсвятішого загального собору, щоби відректися, відкликати, перейти милосердну покуту й сповнити все, що цей найсвятіший собор у своїм милосерді й ласці буде вважати за відповідне зарядити для мого спасіння, поручаючися йому з моїм найглибшим прив'язанням“.

Цей заяви Гус не підписав. Гус сказав, що такою заявою він скривдив би тих людей, котрим проповідував Слово Боже. Він відкликався до Христа, найвищого і справедливого Судді, і краще йому вмерти, як хвилево уникнути смерті, а вкінці попасти в пекло.

Цей незнаний опікун Гуса, що він його називає „отцем“, бажав конечно переконати Гуса, що повинен підчинитися соборові. Гус не повинен опиратися на свій власний розум, але, як диття, повинен покоритися матері Церкві, котра возьме на себе всю відповідальність. Так робили в минувшині Августин, Оріген і Петро з Льомбарду. Вони скорилися владі церкви й прийняли упізнання. Найвищий Суддя установив апостолів і їх наслідників в соборі, як рішаючий суд.

Гус не дав себе намовити й заявив свою віру, що Христос дасть йому силу видержати до самого кінця.

Члени собору не уставали в своїх змаганнях, зломати упір Гуса, щоб корився соборові. Вони навідували його до останньої

хвилі його ув'язнення, але їх „многі слова“ не переконали Гуса. Він не бачив жадної чесноти в тім, сповідатися навіть перед самим собором з вини, котрої він не поповнив.

Один з теологів оповів Гусові ось яку подію: „Положено книжку з боку ліжка одного святого. Його обвинувачено, що він украв ту книжку і сховав її. Коли він це заперечив, показали йому книжку, сховану в його ліжку. Тоді святий негайно признався до вини“.

Другий теолог оповів Гусові таку пригоду: „В однім монастирі жила одна черниця, перебрана за ченця. Її оскаржено, що породила сина. Черниця призналася до вини і заопікувалася дитиною. Щойно за якийсь виявилось, що вона була невинна“.

Взагалі ті люди хотіли наклонити Гуса до упокорення перед собором, при тім лишаючи йому волю, держатися своїх наук. Вони вважали послух перед собором за чесноту і необхідний обов'язок правдивого християнина.

Вороги Гуса відвідують його. В останніх годинах свого життя Гус попросив Палеча, щоб відвідав його в в'язниці. Як відомо, Палеч був спершу приятелем Гуса, але опісля став завзятим його ворогом. Гус бажав, щоб Палеч висповідав його перед смертю, але бажання його не сповнено. В розмові з Гусом Палеч сказав: „Кожний, що чув твою проповідь, заразився ересю осталости природного хліба в Тайні Причастя“. Опісля Палеч поправив свій осуд і сказав, що не „кожний“, але „многі“, що чули його проповідь заразилися ересю і т. д. Гус заперечив це й сказав до Палеча: „О, вчителю, яке прикре є твоє привитання і як тяжко ти грішиш! Ти знаєш, що я помру тут, або коли піднесуся зі свого ліжка, мене сплять. Яку нагороду дістанеш ти в Чехії?!“ На тих останніх сходиnah давні приятелі розплакалися, і Гус просив прощення у Палеча, коли його чим образив.

Михайло де Кавсіс кілька разів заходив до Гуса до в'язниці, а коли виходив звідтіля, сказав до сторожів в'язниці, що при Божій допомозі Гуса, як еретика треба спалити. Коли ті слова переказали Гусові, він сказав, що не чує гніву до Михайла де Кавсіс, і що молиться за нього.

Думки Гуса про короля Жигмонта. Гус не відразу зрозумів становище короля Жигмонта до себе. Заяву короля на переслуханні з 8 червня, що Гус матиме нагоду письменно відповісти на закиди, і що буде мав ще одне переслухання, Гус прийняв у добрій вірі. Він ще просив своїх чеських приятелів вплинути на короля, щоби додержав своєї обітниці. Часами здавалося Гусові, що король уже від самого початку кривив перед ним душею. Гус навіть писав був в листі, що Жигмонт засудив його ще скоріше, як його вороги. „Остаточно“, писав Гус, „король може наслідувати Пилата, і сказати, що не знаходить в мені жадної вини, або з огляду на лист безпечности пішле мене назад до Чехії, щоби мене судив там король і духовенство“. Ще 21 червня

дякував Гус королеві за всі ласки, які він йому оказав. Але в тиждень пізніше Гус виразно заявив, що король Жигмонт через увесь час поступав з ним в зрадливий спосіб.

Думки Гуса про собор. Свої думки про собор Гус висловив у письмах до своїх приятелів. Він порівняв духовних провідників, зібраних в Констанції, котрі назвали себе Христовими заступниками, з апостолами. Вони проголосили себе „святою церквою і найсвятішим собором, котрий не може помилитися“! Власним рішенням собор назвав себе найвищою властю на землі. „А однак“, писав Гус, „собор помилився, коли упав на коліна перед папою Іваном і поцілував його ноги. Бо того папу той самий собор назвав гидким убийником, перелюбником, ошуканцем і еретиком“. І в його власній, Гусовій справі, помилився собор що найменше трьома способами, коли вибрав з його книжок неправдиві закиди, коли деякі його вискази представив у хибнім світлі, і коли неповними витягами з його писань представив його думки в хибнім значінні. Тому мав він оправдану причину вірити, що собор не був непомильний і щасливі були ті, що відкинули блиск, захланність і гіпокрізію антихриста, а держалися Христа як голови церкви.

В письмі з дня 26 червня 1415 року Гус назвав собор гордим, захланним і винним усякого злочину. Собор цей приніс більше зла, як добра. „Члени собору“, писав Гус, „розійдуться як мотилі, а їхні постанови видержуть так довго, як павутиння“.

Думки Гуса про папу. Нема сумніву, що досі ніхто не відважився так безпощадно схарактеризувати папу, як Іван Гус. Ця його характеристика вповні оправдана й правдива. Ніхто так не бачив гіркої іронії папства, як Іван Гус. Він навів слова Станіслава і Палеча, котрі назвали папу головою церкви, її володарем, її животворним серцем, її невисихущим джерелом влади, і певним прибіжищем, до котрого всі християни повинні утікати. Тим всім мав бути папа по словам Станіслава і Палеча. А ось, в той час не було жадного папи; але церков існує без папи, маючи Христа за свого голову, за джерело, що дає життя й певне прибіжище. Собор, котрий назвав себе непомильним, засуджує папу за злочин ересі. Нехай же знають провідники, що голову відрубано. Того, котрого собор раз назвав Богом на землі, неспосібним грішити, нема. Нема папи, котрий є серцем церкви, котрий подає духове життя, котрий є джерелом, з якого походять уся доброта і власть, котрий є сонцем святої церкви, котрий є певним прибіжищем, до котрого повинні утікати всі християни. Папу, голову, відрубано. Бог на землі — скований. Його гріхи отверто проголошено, джерело висохло, сонце затемнено, серце вирвано, прибіжище втекло з Констанції. Ті самі люди, що голосували, щоби осудити папу за ересь тому, що продавав відпусти, єпископства й парохії, — вони самі купували ті речі від нього й робили добрий заробок, відпродуючи їх другим. І в а н

з Літомишля два рази хотів купити за гроші єпископство в Празі. Чому кардинали вибрали його папою, коли вони добре знали, що він замордував свого попередника, папу Олександра V? Чому церковні достойники на колінах поклонялися йому, цілували його ноги й кликали його „святим отцем“, коли вони знали, що він був еретиком і убійником? Як могли вони дозволити на те, щоби він рівночасно поповнював содомський гріх і був головою Христової церкви?

Содомські папи. Іван ХХІІІ не був самотнім злочинцем, що засідав на папським престолі. Не всі католицькі історики зачисляють Івана ХХІІІ до правних папів. Усеж-таки годі заперечити, що він був правним папою. Його вибрали кардинали, він скликав загальний собор до Констанції, той самий собор прийняв його як папу й скинув його як правного папу.

До содомських папів належить зачислити Івана ХІІ (954—964). Був він сином неправного ложа. Папою вибрано його в вісімнадцятирічному віці. Римський синод обвинувачував його в усіх злочинах, що лише годна поповнити звиродніла людська природа. Йому закидали убійства, розпусту й кривоприсягу. Його вбито як раз підчас акту перелюбу. Казали, що він пив на здоров'я диявола.

Про деяких папів з десятого віку навіть католицький історик Мелер пише, що вони були страшні люди й лише через свої злочини дісталися на папський престол.

Не менше злочинним папою був Бенедикт ІХ. Його злочини перевищали найбільш злочинних римських цесарів. Історик Грегоровіус пише, що „здається, неначе сам чорт з пекла, перебравшись за священника, засів на престолі святого Петра“.

Вже після Гуса від 1492 до 1503 року засів на папським престолі Олександр VI, котрий своїм ледачим життям і злочинами перевищив усіх содомських папів. Він явно жив у перелюбі, вінчав своїх дітей у Ватикані, видавався гидкій змисловості що не знала границь, одним словом, як каже історик Пастор, „вів злочинне до самого краю життя“.

Останні думки Гуса про рідний край. В останніх хвилях побуту в в'язниці Гус дуже часто линув думками в рідний край. Його боліло дуже, що тільки неслави кинено через нього на Чехію. Коли наближався його кінець, Гус щораз частіше згадував своїх вірних чеських приятелів. Він передчував, що після його смерті тяжкі часи спадуть на Чехію, але вірив, що чеська шляхта, обізнана з Євангелієм, покаже свою кріпку руку. Він взирав шляхту, щоби оминала злих священників, а любила добрих священників по їх учинках і хоронила їх перед переслідуванням зі сторони других вельмож. Раз-ураз згадував Гус вірність своїх приятелів з Констанції, Івана Хлюма і Вацлава Дуби.

Він почувався до великої вдячності чеським, моравським і польським вельможам,, котрі вступалися за нього перед королем Жигмонтом. Він просив своїх земляків, щоб прийняли Хлюма, коли верне до Чехії, і вислухали його справоздання. Він дуже боявся, щоби що злого не приключилося Хлюмові й другим приятелям, що осталися йому вірними в Констанції. Він взивав їх, щоби, повернувши до Чехії, слідували за царем, котрий ніколи не вмирає, що зазнав горя і болів, що є царем слави й дає вічне життя.

В своїх письмах згадував Гус теплим словом короля Вацлава і королеву Софію. Він не забув їх ласкавості до себе і їх старань його увільнити. Він засилов молитви перед Божий престол, щоб Бог уділив благословенства королівській парі, а вкінці нагородив їх вічним щастям. У письмі до королеви Софії, котре писав на тиждень перед смертю, Гус висловив бажання, щоб вона зістала вірна правді, і щоб під впливом неправдивих донесень не змінила своєї думки про нього, і не уважала його за еретика.

Не забував Гус і приятелів з низького стану, жінок і мужів, кравців, шевців і других улюблених в Христі братів.

Останнє перед смертю письмо вислав Гус до празького університету, до професорів і студентів „возлюблених в Христі Ісусі“. Він жалкував, що з його причини прийшло там до роздору. Він запевнив їх, що він не відрікся своїх писань і наук, котрі вважав за вірні Святому Письму. Він післав їм святочну заяву ось якого змісту:

„Я, учитель Іван Гус, скований і в в'язниці, тепер стоячи на краю цього теперішнього життя і очікуючи завтра страшної смерті — котра, я сподіюся, очистить мене з гріхів, — не знаходжу в собі жадної ересі і приймаю з цілого серця всяку правду, котра є гідна віри“.

В останніх словах цього письма Гус поручає університетові Бетлеємську каплицю і просить усіх празьких мешканців, щоб її підтримували.

Але прохання Гуса не сповнено, бо в 1786 році Єзуїти з нащадком знищили Бетлеємську каплицю, так, що і сліду з неї не остало.

Думка Гуса про близьку смерть. Перебуваючи в францішканській в'язниці, Гус усе думав про свою смерть і часто згадував про неї як про „страшну смерть“. Він не мав поняття, коли вона прийде, ждав, але ждав її кожної хвилі. Він прочував, що буде спалений. Ця смерть мала очистити його зі всіх гріхів, як давних мучеників, і мала виробити йому доступ до присутности святого Спасителя. Його муки в в'язниці і відволікання смерті давали йому нагоду роздумувати над муками Христа і його жорстоким розп'яттям. Також мав він нагоду роздумувати над тер-

піннями багатьох святих і над тим, що дорога до неба з цього світу до майбутнього світу веде через смуток і сльози. Таку школу переходили мученики. Їх рубали на кусники, палили й топили живцем, варили в кітлах і так довго мучили, аж смерть принесла їм пільгу. Він вірив, що Христос покріпить його силу і він не відступить від Божої правди. Він потішав себе думкою про апостолів П е т р а й П а в л а, котрим, погордженим і замученим людьми, Христос дав вінець слави й прийняв їх до небесної батьківщини.

Не без труду погодився Гус зі своєю долею. Пояснити слова зі Святого Письма — це легка річ, але жити в радості серед великих спроб, є річ незвичайно трудна. „Христос знав“, писав Гус, „що третього дня воскресне, а однак на передодні своєї смерти він сказав: „Серце моє засмучене, аж до самої смерти“.

В однім письмі до своїх приятелів в Констанції, Гус написав таку молитву:

„О, любий Христе, веди нас немічних за собою, бо коли Ти нас не поведеш, ми не можемо слідувати за Тобою. Скріпи в нас духа, щоби все був готовий. Коли тіло є немічне, нехай ласка Твоя іде зпереду, серединою і позаду. Бо без Тебе ми нічого не можемо вчинити, але задля Тебе ми готові піти на жорстоку смерть. Подай нам готового духа, сміливе серце, правдиву віру, кріпку надію і цілковиту любов, щоби задля Тебе ми могли покласти своє життя в терпеливості і радості. Амінь.“

Святе Письмо додавало йому духа й кріпило його в трудних хвилях немочи й непевности. Він раз-ураз повторяв такі уступи зі Святого Письма, як: „Не лякайтесь тих, що вбивають тіло, а потім не можуть більше нічого заподіяти“. Лука 12:4. „Хто хоче йти за мною, нехай візьме хрест свій, та й іде слідом за мною“. Марка 8:34. „Де я, там і слуга мій буде“. Йоана 12:26.

Собор рішає спалити книги Гуса. Коли Гус з дня на день очікував смерти, собор робив останні приготування до тої події. 12 червня відчитано протест двохсот п'ятдесяти чеських і моравських вельмож, а в три дні пізніше порішено справу Причастя під двома видами. Кожний священник, що відважився би подавати вірним Причастя під двома видами, згідно з рішенням собору чинив ересь. Справу ту порушено на соборі з тої причини, що в той час у Чехії в кількох церквах почали подавати вірним при Причастю хліб і вино, а Гус похвалював ту новість і казав, що вона згідна з наукою св. Письма.

Наступним ділом собору в справі Гуса було рішення приказати попалити всі книги Гуса, чи то в латинській мові писані, чи в чеській мові.

Це рішення в справі чеських книг Гуса виглядає досить смішне, бо члени собору тих писань навіть не бачили, а не то що читали. Гус прийняв це рішення рівнодушно, він тільки пригадав

своїм приятелям, що так само пророцтва Єремії спалено, палено книги за часів Макавеїв, а в часах Нового Завіта палено святих мужів, у котрих було Святе Письмо. Два собори осудили Хризостома, а однак опісля привернено йому честь.

Відповідь Гуса на закиди собору. Кілька днів перед смертю, дня 1 липня Гус виготовив відповідь на закиди собору в формі ісповідання віри. Він писав:

„Я, Іван Гус, в надії священник Ісуса Христа, боячися зломати присягу, отсим заявляю, що не маю наміру відректися всіх або деяких артикулів, виготовлених проти мене кривоприсяжниками. Бо Бог є моїм свідком, що я не проповідував, не потверджував ані не боронив їх, хочая вони говорять, що я так робив. А далі в справі артикулів, витягнених з моїх книжок, я говорю, що я бриджуся хибним толкуванням, яке їм надають, але тому, що я боюся образити правду, або противорічити докторам церкви, я не можу відректися жадного з них. І коли би це було можливе, щоб голос мій міг досягнути цілого світу — так як у день суду кожна неправда, кожний гріх, який я поповнив будуть об'явні — тоді я охоче відречуся перед цілим світом кожної неправди й помилки, яку я думав сказати, або справді сказав. Я пишу це з власної, непримушеної волі“.

Гус усе твердив й писав про те до своїх приятелів, що не відкликав ані не відрікся, ні одного зі зроблених йому закидів. Закиди ті назвав він безстидними і неправдивими. Коли він учив ересі, то нехай його переконують на підставі св. Письма. Але собор зовсім не старався опрокинути його науку на основі св. Письма. А на саму владсть собора він полягати не буде.

Гус рішуче заявив, що не відречеться помилок, котрих ніколи не держався, бо це була справа його совісти. Також не бачив він жадної чесноти в тім, щоби підчинитися церкві.

Остання депутація у Гуса. Останній раз, дня 5 липня, прибула до Гуса депутація, зложена з найвидніших членів собору, щоби наклонити його до підчинення соборові. Депутація ця зібралася на приказ короля, а в склад її входили два кардинали, Забарелля і д-Айлі, патріярх з Антіохії, архієпископ з Міляну, єпископ з Риги і два англійські єпископи. Були там також два вірні приятелі Гуса, Дуба і Іван Хлюм. На їх предложення Гус не згодився. Тоді виступив на перед Іван Хлюм і сказав до Гуса ті пам'ятні слова: „Учителю, ми світські люди і не можемо тобі радити, але коли ти чуєш у своїм серці, що ти якусь неправду написав, то прийми поучення церкви в справі пороблених тобі закидів. Колиж ти однак не почуваш себе винним, іди за своєю совістю і не роби нічого противного їй. Не поповняй неправди перед Божим лицем, але стій твердо аж до смерти в правді, як ти її пізнав“. На ті щирі слова Гус заплакав і сказав: „Докторе Іване, знай добре, що якби я вважав, що писав

або проповідував щось хибне і противне законові і святій матері-церкві, я би це відкликав, Бог мені свідком. Але я все бажав і тепер ще бажаю, щоби вони показали мені зі Святого Письма ліпші речі і ближчі до правди, як ті, що я писав і учив. То я готов відкликати“.

Тоді один з єпископів сказав: „То ти хочеш бути мудрішим, як цілий Собор“! Гус відповів, що він не хоче бути мудрішим як Собор, але просить їх, щоб призначили одного бодай найменшого члена собору, котрий би на основі св. Письма виказав йому помилки, а він охоче і негайно їх відкличе. На те сказали єпископи: „Диви, який він упертий у своїй ересі“.

День 6 липня 1415 року. Остаточо надійшов історичний день, 6 липня 1415 року. Після вісімнадцяти місячного побуту в в'язниці Гуса повели до катедри, де відбував собор п'ятнадцяте засідання. Був там король Жигмонт з короною на голові, в оточенні своїх вельмож. Собор був у повнім зібранні, а провів нарадам кардинал-архієпископ з Остії. Гуса привів до катедри єпископ Риги. На якийсь час задержав його за дверми, доки не скінчилася Служба Божа, а опісля повів його в середину церкви, де знаходилося мале підвищення зі столом. Там Гус клякнув і молився через якийсь час. На підвищенні находився фелон, якого вживали при відправі Служби Божої.

Проповідь єпископа з Лоді. Засідання собору почалося проповіддю єпископа з Лоді, котрий взяв собі за текст слова зі св. Письма: „Щоб зникло тіло гріховне“. Рим 6 : 6. Він сказав, що винищення єретиків було наймилішим Богові ділом. „Єресь Гуса“, говорив він, „є п о д і б н а до тої часті тіла, що псується, до іскри, що, як її не вгасити, вчинить великий вогонь і спалить хату. Чим більша сила отруї, тим сильнішого на неї потреба лікарства“. А Гус був єретиком не меншим від Арія, а далеко більшим, як сам єретик Сабелій. „Єресь Гуса“, говорив він, „нанесла в Празі багато лиха. Дійшло до того, що там мордують священників, понижають Христову церкву, ту матір вірних, насміваються з погордою з ключів церкви. Настали там часи значно гірші від тих, коли то жорстоко переслідувано християнських мучеників. Тоді знущалися над тілом, а єресь Гуса нищить людську душу. Давніше проливали людську кров; а єресь кидає ганьбу на правовірну віру. Переслідування поганського світу було для багатьох сіллю; ця єресь є для багатьох смертю. Під час давних переслідувань віра росла; в цій ересі віра гине. Погани грішили в незнанні; єретики грішать свідомо в упертості. Єретики повинні бути покарані і прокляті, „щоб зникло тіло гріховне“.

Вкінці єпископ з Лоді звернувся до короля Жигмонта і виказав йому, щоб сповний свій обов'язок і обвинув рани церкви, вигоїв її й викоринив з неї єресь. До того діла вибрав його Бог

і дав йому припоручення з неба. Сповнивши цей свій обов'язок, король здобуде собі безконечну славу.

Відчитання обвинувачення. Після проповіді візвано членів собору, щоб заховувалися спокійно і один з єпископів відчитав обвинувачення Гуса. Коли відчитано перший артикул, де говориться, що церков — це збір Божих вибраних, Гус хотів промовити, але йому не дозволив кардинал д-Айлі, кажучи: „Ти мовчи, доки все не прочитають, потім зможеш відповідати“. Гус спротивився цьому, кажучи, що не зможе запам'ятати всіх закидів. Тоді кардинал Забарелля крикнув: „Мовчи, ми вже досить наслухалися тебе“. На це Гус, зложивши руки на груди, сказав сильним голосом: „Перед лицем Бога домагаюся, щоб ви мене вислухали, інакше подумає хто, що я держуся помилок. Опісля робіть зі мною, що хочете“. Коли Гус побачив, що собор таки не вислухає його, пригнув коліна і, взнісши очі до неба, молився гаряче.

Коли відчитано скаргу, що Гус вірить, що хліб в Причастію остає природним хлібом, Гус знову хотів промовити і знову Забарелля казав йому мовчати. Але Гус насилу сказав, що те неправда. Опісля відчитано нову скаргу, ніби Гус учив, що є чотири особи Божі, четвертою особою є він самий. Гус знову заперечив це й зажадав, щоб Собор подав імя того свідка. Гус сказав, що така ересь ніколи і на думку йому не прийшла і що він усе вірив і учив, що Отець, Син і Дух Святий були одним Богом в трьох особах. Собор заявив, що не потребує подавати імени того свідка.

Потім осуджено його відклик до Христа. Тоді Гус сказав сильним голосом: „О, Господи Боже, поглянь, як цей собор проклинає Твої діла і Твій закон. Я ще раз заявляю, що нема святішого відклику, як відклик до Ісуса Христа, котрого не зворушить надія нагорода, котрого не ошукає ложне свідоцтво, але котрий дає кожному чоловікові те, що заслужив“.

Коли читали скаргу, що Гус, коли був виклятий, дальше проповідував і правив Службу Божу, він заперечив це, на тій підставі, що він був під опікою свого відклику до вищих властей. Він хотів мати послухання у папи, але з його оборонцями зле обійшлися й увязнили їх.

Гус ще раз заявив, що прибув на собор з власної волі, щоби відповісти за свою віру. Він прибув під охороною королівського листу безпечности. Коли Гус говорив ті слова, споглянув прямо в очі Жигмонта, а цей неміг знести його зору й почервонів зі стиду.

Засуд. Коли читання обвинувачення скінчилося, італійський єпископ з Конкордії видав два засуди, один, щоби попалити книги Гуса, а другий, що оголошує Гуса еретиком.

В справі писань Гуса засуд так звучав:

„Святий Загальний Собор в Констанції, покликаний Богом...

Так як зле дерево пізнати по його злих овочах, так і Іван Векліф проклятої памяти знаний зі своїх смертоносних наук і синів загуби, яких він сплотив, а проти котрих святей собор мусить виступити, бо вони найди і неправного ложа; мусить повиривати хиби з Господнього поля, бо вони шкідливі галапаси і мусить відповідно розпорядити, щоби цей рак не знайшов дороги до зісуття других. Не зважаючи на те, що святей собор недавно осудив всі хиби науки Івана Векліфа, чоловіка проклятої памяти, Іван Гус, ученик не Христовий, але Івана Векліфа, еретика, поширив ересі своїми книжками і своїми проповідями і в присутності великої кількості народа й духовенства назвав Івана Векліфа правовірним чоловіком і евангельським доктором. А коли ті справи вповні доказано перед кардиналами, патріярхами, архієпископами, єпископами, церковними достойниками і доктрами богослов'я і прав — цей найсвятійший собор в Констанції заявляє й рішає, що тих тридцять дев'ять артикулів є гидкі, хибні, зухвалі й бунтівничі, а деякі з них небезпечно еретичні, і приказує книгу „Розправа про Церков“ і другі його книжки в латинській і чеській мові прилюдно спалити, а церковні власти мають прилюдно кинути їх в огонь, де небудь їх знайдуть, і хто легковажив би цей засуд, буде караний інквізиторами за ерес“.

Засуд Гуса так звучав:

„На основі повних справоздань комісії, іменованої собором і учителів теології і докторів прав, опертих на свідоцтві багатьох свідків, гідних віри, собор переконався, що Іван Гус через многі роки вчив багатозлих, скандальних, бунтівничих і небезпечно еретичних наук. Маючи лиш Бога перед очима, найсвятійший собор в Констанції проголосив, рішив і заявив, що Іван Гус є правдивий і явний еретик, котрий учив помилок і ересей, давно вже проклятих Божою церквою і проповідував їх. Він уперто і з погордою відносився до ключів і церковного суду і зробив відклик до Господа Ісуса Христа, як Найвишого Судді, а через те він образив Апостольський престол та зневажив церковний суд і ключі. Собор засудив його як ложного провідника народа в Чехії, що його він відорвав від віри своїми науками й писаннями. А коли він показався впертим і не хотів вернути на лоно святої матері церкви і ведректися своїх ересей, собор приказав скинути його зі священничого стану. Отже маючи на увазі, що церков Божа не має іншої дороги, Собор лишає його світським властям і рішає, щоби його їм передано“.

Отсе був вирок на Гуса. Ані один голос не спротивився тому жахливому засудові.

Коли читання засуду скінчилося, Гус сказав сильним голосом, що він ніколи не був, ані не є впертий, але він усе бажав, і тепер бажає кращого поучення зі Святого Письма. Що до його книжок, Собор не доказав у них ані одної хиби, а що до

його чеських писань, як міг Собор їх виклинати, коли ніколи їх не бачив на власні очі?! Після тих слів Гус упав на коліна і молився, щоб Христос з великого свого милосердя простив його ворогам, котрі зложили на нього ложне свідоцтво. Собор прийняв ту молитву з огірченням і насмішкою.

Скинення з священничого стану. Потім наступила церемонія скинення Гуса з священничого стану, в котрій взяло участь сімох церковних достойників. Коли на Гуса надягнули білі ризи престола, він сказав: „Коли мого Господа Ісуса Христа вели від Ірода до Пилата, він мав на собі білий одяг“. Коли визвали Гуса, щоб відкликав свою науку, він зі слізми в очах звернувся до зібраних і сказав: „Я боюся це робити, щоб я не стався брехуном в очах Господа, і щоб я не згрішив проти власної совісти і Божої правди. Я не держався тих артикулів, ложно мені приписаних, але радше я учив і проповідував навпаки. Я також не можу відкликати своєї науки, щоби не образити тих, котрим я вірно проповідував Слово Боже“. Тоді один священник, що сидів близько нього, крикнув: „Дивіться, який закамений він у своїм зіпсутті й упертий у своїй ересі!“

Потім Гус зійшов з підвищення, а єпископи скинули з нього священничі ризи і взяли від нього чашу, яку передтим умістили в його руках, причім один сказав ті слова: „О, проклятий Юдо, ти відкинув раду мира а пішов за радою Жидів. Ми беремо від тебе цю чашу спасіння“. На те відповів Гус: „Я уповаю на Господа Бога Всемогутнього, задля котрого імени я терпеливо зношу це богохульство, бо Він не відбере від мене чаші свого спасіння і я кріпко вірю, що сьогодні буду пити з неї в його царстві“.

Коли зняли з нього всі священничі ризи, єпископи приступили до обстриження його волосся, щоби знищити тонзуру. Вони не знали, як це зробити, чи бритвою, чи ножицями, а Гус бачучи їх вагання, сказав до короля: „Диви, як ті єпископи не можуть погодитися в своїм богохульстві!“ Коли остаточно обстригли йому волосся ножицями, один з них сказав: „Церков поступила з ним як далеко сягало її право, позбавивши його священничої власти, а тепер передає його в руки світських властей“.

Негайно наложено йому на голову високу, паперову шапку, на якій були намальовані три чорти, як хапають душу. На шапку був напис: „Єретик“. Тоді сказали єпископи: „Передаємо твою душу дияволі“. На те сказав Гус: „А я поручаю її найсвятішому Господеві і Ісусові Христу“. Щодо шапки на голові він сказав: „Вінець, що його мій Спаситель носив на своїй найсвятішій голові, був тяжкий і прикрий. А той, котрий я ношу, є легкий. Він носив терневий вінець, аж до страшної смерті, і я буду носити цей легший, в покорі задля його імени і правди“.

Гус у руках світських властей. Церков, упоравшись з Гусом, як далеко сягала її власть, віддала в'язня світській власті до виконання засуду на еретиків, то є на спалення. Король Жигмонт віддав Гуса Людвікові, електорові-палятинові з ось якими словами: „Иди, возьми його і спали як еретика“. Людвік відвів Гуса на місце смерті. Собор продовжав своє засідання, коли сумна процесія посувалася наперед. По дорозі Гус побачив на подвір'ї церкви огонь, в котрім палили його книжки. Він усміхнувся і сказав до людей, що близько нього стояли, щоб не вірили, що він має померти за помилки, бо його ложно оскаржено. Майже ціле місто вирушило на вулиці, але багатьох не пущено на міст зі страху, щоб не заломився під тягаром людей. Місце страчення находилося поза мурами міста на рівнині, де недавно похоронено осла одного кардинала.

Гус на місці страчення. Коли прибули на означене місце, Гус клякнув і почав співати псалми: „Будь милостивий мені, о Боже, і в Тобі, о Господи, покладаю свою надію“. Деякі з його приятелів позістали з ним до кінця і чули його молитви. Хтось сказав, аби він висповідався, але якийсь монах, що сидів на коні сказав, що Гус є еретиком і не заслугує на сповідника. На ділі, Гус висповідався перед якимсь ченцем, коли ще був у в'язниці, як сам про це писав в листі і дуже прихильно виражався про свого сповідника.

Гус хотів промовити до зібраних людей у німецькій мові, але Людвік на це не дозволив. Коли Гус молився, паперова шапка упала йому з голови. Ті, що стояли побіч, підняли шапку з землі і назад заложили йому на голову. Хтось сказав, що Гус повинен згоріти враз зі своїми панами, чортами, котрим так вірно служив.

Уставши від молитви, Гус промовив сильним голосом: „Господе Ісусе Христе, я бажаю перенести терпеливо й покірно задля Твоєї Євангелії й задля проповіді Твого Слова, цю жорстоку, ганебну і прикру смерть“. І ще раз візвав він присутніх людей, щоб не вірили закидам, ложно йому поробленим. Серед того здерто з нього верхню одіж, зв'язано йому шнурами руки на зад і прив'язано до стовпа. Коли побачили, що його обличчя звернене на схід, негайно прив'язали його так, що був обернений лицем на захід, бо не годиться еретикові дивитися на схід. Потім прив'язано його за шию до стовпа заржавілим ланцюгом. Дві в'язанки смолоскипів поклали йому під ногами і обложили його доокола, аж по бороду, сухим ріщам, змішаним із соломю. В той час Гус сказав до своїх катів: „Господь Ісус Христос, мій Спаситель, був зв'язаний тяжким ланцюгом, і я, нікчемний грішник, не лякаюся знести й цього задля його імени“.

Ще раз дали Гусові нагоду відректися своєї науки, але Гус сказав: „Бог є моїм свідком, що наук, які мені закидують, я ніколи не проповідував“. А потім додав: „У тій самій євангельській правді, в якій я писав, научав і проповідував, я готов сьо-

годня померти“. На ті слова електор Людвік і другий вельможа, що там був, сплеснули в долоні і відіхали.

Смерть Івана Гуса. Підпалено смолоскипи і коли полумінь обіймала його тіло, Гус співав: „Ісусе Христе, Сину Бога живого, будь милостивий мені“. А коли дійшов до слів: „котрий родився з Діви Марії“, вітер завіяв йому полумінь прямо в лице. Ще можна було чути придавлені димом слова: „Господи, в Твої руки я поручаю духа мого“. В кінці Гус порушив головою, неначе прощаючися і віддав Богу духа.

Після смерти Гуса заховалися різні передання про його останні хвили на землі. Кілько є правди в тих переданнях, годі тепер перевірити.

Оповідать, що коли вже прив'язали Гуса до стовпа і обложили його ріщам, якась стара жінка принесла поліно й доложила його до вогню. На вид цього Гус мав сказати: „О, свята простото“!

Згідно з іншим переказом Гус мав сказати перед смертю ті слова: „Сьогодні ви палите Гуса, але з моїх попелів народиться лебедь, котрого ви не спалите“. Той переказ нав'язують до одного письма Гуса, в котрім він висказував надію, що після його смерти Бог покличе сильних людей, котрі відкриють злобу антихриста й посвятять своє життя за правду Господа Ісуса.

Коли згоріло тіло Гуса, сторожі принесли ще більше дров, і вкинули до огню ті останки його тіла, що звисали на ланцюгу. Також його чашку розбили патиками, щоб згоріла на попіл. Вкінці вкинули в огонь одяг Гуса й пильно уважали, щоб усе те згоріло на попіл, та щоб нічого, не лишилося, що люди моглиби заховати собі на пам'ятку по Гусі. На останку зібрали його попіл на тачки і вкинули до поблизької ріки, Рену.

Але кати Гуса помилилися. Вони думали, що спаливши цього невинного і святого чоловіка, вони спалять і науку його і пам'ять по нім. Але пам'яті Гуса не могли спалити всі огні Констанції і він жив и жив и в и у н а ш и х с е р ц я х і буде для нашого, українського народу, правдивим слов'янським апостолом Христа, котрий не лиш учив послуху Божим законам, але й сам жив згідно з ними аж до самої смерти на кострі.

ПІСЛЯ СМЕРТИ ІВАНА ГУСА.

Перші вісти в Чехії. Коли перші вісти про смерть Гуса дісталися до Праги, ціле місто заворушилося. Нарід загорів болем, обуренням і жадобою пімсти. Треба було лише провідника, а нарід готов був йти навіть на Констанцію. Мученича смерть Гуса зробила його апостолом і народнім мучеником. Жорстокість і віроломність собора так роздразнила нарід, що лише страшна пімста могла його заспокоїти. В одній хвилі мешкання священників, ворожих до Гуса, попалено і знищено. Навіть король Вацлав уважав спалення Гуса за особисту наругу, а королева Софія явно прилучилася до сторонників Гуса, себто Гус і т і в. Увесь нарід почув велику кривду й образу, бо через смерть Гуса втратив не лише релігійного, але також і народнього провідника.

Протест університету. Негайно зібрався на нараду празький університет і одноголосно запротестував проти жорстокої і ганебної смерти свого найвизначнішого члена й ректора. Університет відкликався до цілої Європи в справі злочину собора, щоби привернути знесилену славу їх осередкові науки. З яким чуттям відносився університет до пам'яті Гуса, можна пізнати з деяких його висказів: „О, чоловіче, справді набожний, справді покірний, що звертав на себе увагу великою чеснотою, що погорджував майном і помагав бідним, що навіть сам зносив недостаток; котрого місце було при постелі нещасного; котрий закликавав слізьми найтвердіші серця до покаяння і лагодив бунтівничі душі Словом Євангелії; в котрого устах старе святе Письмо показувалося, як нова наука; котрий ідучи слідами апостолів, відживляв моральність первісної церкви й серед духовенства й серед народа“.

На другім місці писав університет: „Нема сумніву, що природа обдарувала цього чоловіка всіма своїми чеснотами, а ласка Божа в такій обильности була йому уділена, що він був радше самою чеснотою, як лише чесною людиною. Його діла говорять за себе. Страшна смерть, яку він зніс з нечуваною терпеливістю доказує, що він поклав свою надію на небесних основах. Це справді божеська справа, і наслідок Богом одуховленої відваги, що він переніс так багато насильств, так багато мук і тільки ганьби задля Божої правди, а всі ті докори прийняв він зі спокійним, лагідним духом і заяснів блеском набожності серед найстрашнішої і жорстокої смерти“.

Собор повідомляє Чехів про смерть Гуса. Доперва в двадцять днів після спалення Гуса, собор рішив урядово повідомити

Чехів про свій учинок і в'яснити жорстокість свого засуду. В своїм письмі до духовенства в Празі, собор представив найперше лихо, яке випливає з ересі і схизми і вказав на Векліфа як одного знайгідкіших еретиків, котрий заразив багатьох, а найбільше Гуса й Ероніма. На домагання багатьох Чехів собор розглянув справу Гуса, провірив його писання й ужив усіх можливих способів, щоби його наклонити відректися хибної науки. З Гусом обходилися ласкаво і ніхто не бажав смерті грішника, але щоби він поправився і жив. Але все те на ніщо не придалося. Осудивши його як явного еретика, собор скинув його з духовного стану, і віддав світській владі. Тому король, єпископи і духовенство в ім'я Христове повинні взятися до реформи, щоб замкнути уста тим гидким людям, що учать і проповідують науку Векліфа й Гуса, і щоб до коріня винищити ту небезпечну науку в усім королівстві. Рівночасно загрозив собор найстрашнішими карами всім тим, котрі противилисяб тій добрій роботі, або не дали відповідної допомоги.

Окрім того дня 25 серпня 1415 року вислав собор до Чехії звісного нам залізного єпископа Івана Літомишля, як свого представника, котрий мав доглянути, щоб розпорядження собора в Чехії виконано. Але чеський нарід, ба навіть сам король стрінув залізного єпископа дуже ворожо. Кождої хвили життя його було виставлене на небезпеку і він не поважився прилюдно показатися.

При тім не треба думати, що єпископ, або навіть собор не мав приятелів серед Чехів. Велике число німецького населення й багато духовенства, що не поділяло народніх почувань до Гуса, осталося вірними церкві й соборові. Ще перед приїздом єпископа прихильники собора зібралися в катедрі в Празі на нараду й дуже гостро осудили подавання Причастія під двома видами і проповідування Євангелії світськими людьми серед сільського населення. Опісля вони утворили союз, до котрого приступило лиш чотирнацять вельмож, і заприсягли беззастережний послух соборові. В місяці листопаді вони кинули інтердикт на місто Прагу тому, що на королівськім дворі перебував Єсенич, приятель Гуса, і духовенство не могло сповняти своїх обов'язків.

Утворення партії Гуситів. Тим часом прихильники Гуса або Гусити не засипляли своєї справи. Вони не дали збентежитися ані єпископом ані собором, ані інтердиктом і дня 2 вересня 1415 року зібралися в Празі на нараду. Зібралося там кількасот чеських вельмож і багато духовенства й ухвалили вислати соборові письмо як відповідь на розпорядження собора в відношенні до Чехії. В тім письмі Гусити дорікали соборові за ганебну і жорстоку смерть улюбленого і поважаного, блаженної пам'яті, Івана Гуса і рішуче запевнили собор, що весь чеський нарід переконаний у невинності і правовірності Гуса.

Своє письмо закінчили Гусити запевненням, що їх ціллю

е боронити і берегти закон Господа Ісуса Христа і його вірних проповідників, навіть коли би мало прийти до проливу крови.

Окрім того виготовили Гусити письмо до чеського народу з визнанням, щоби кожний вельможа дав дозвіл проповідувати науки Гуса в своїх посіlostях. Також зробили між собою договір на шість літ, що всі мають спільно попірати ті рішення, а розпорядження римської церкви, майбутнього папи й єпископів Чехії і Моравії мають лиш тоді сповняти, коли вони годяться з волею Бога і святого Письма.

При кінці року вислали Гусити ще гостріше письмо до собора, підписане чотириста п'ятдесят двома найвизначнішими Чехами. В тім письмі вони повідомили собор, що коли собор так негідно поступив, Чехи не будуть ані придержуватися його, ані коритися йому. У відповідь на те письмо, дня 20 лютого 1416 року, собор завізвав усіх, що були на цьому письмі підписані, щоби негайно явилися в Констанції і відповіли за свою ересь. День 3 червня призначено на переслухання і устанавлено комісію. Але чеські вельможі з погордою віднеслися до того завізвання і ні один з них не явився на суд, ані навіть не відповів листовно на завізвання. Над ними відбувся позаочний суд, і всіх їх проголошено еретиками.

Еронім з Праги й Гус. Коли те діялося в Чехії, констанцький собор приступив до другого, кровавого діла, іменно, до засуду і спалення приятеля Гуса, Ероніма з Праги.

Нема двох других імен в історії церкви, котрі би так були споріднені з собою, як ім'я Івана Гуса й Ероніма з Праги. Вони зналися з молодих літ, в дозрілім віці стали приятелями, були тих самих релігійних поглядів, їх судили за ту саму ересь перед тим самим судом, на тім самім місці обох спалено й обидвом поставлено один пам'ятник, з написом, на однім боці: „Іван Гус помер тут 6 липня 1415 року“, а на другім боці: „Еронім з Праги помер тут 30 травня 1416 року“. Славний історик того часу, Еней Силвій, котрий опісля став папою, так пише про тих двох людей у своїй історії Чехії:

„Рішенням Отців констанцького собора проголошено за суд смерти на тих двох шкідливих людей, Гуса і Ероніма, людей, що відкинули науку Церкви. Обидва понесли смерть з великою відвагою і поспішили в полум'я, неначе би йшли на празник і не видали з себе навіть голосу, котрий можнаби вважати за знак жалю. Коли вони горіли, співали гимн, котрого навіть полум'я і тріскіт огню не могли спинити. Ми не чули про жадного філософа, щоби поніс смерть з таким відважним духом, як ті два мужі“.

Еронім походив із визначної, хоч не шляхотської родини. Науки кінчив на університеті в Празі і мав почесні титули з париського, гайдельберського і кольонського університетів. Він подорожував від Оксфорду аж до Єрусалиму. В Парижі він позна-

йомився з найбільшим теологом того часу, Іваном Герсоном з котрим опісля стрінувся в Констанції. Єроніма вважали за вимовного бесідника, за славного ученого і великого філософа.

Єронім попирав Гуса в усіх змаганнях, а передовсім коли йшла боротьба о те, щоб віддати чехам власть над праським університетом, котрим досі кермували чужинці. Опісля він получився з Гусом, коли той виступив проти буллі папи Івана XXIII, силою котрої спродавано відпусти в Празі, щоби зібрати гроші на війну папи з Владиславом з Неаполю.

Життя Єроніма — повне пригод. У 1410 році Єронім мав промову в присутності Жигмонта, угорського короля, котрий опісля став цісарем, в котрій безпощадно виступив проти зіпсуття й неморальности духовенства. На жадання архієпископа з Праги його ув'язнено. Діставшись на волю, він поїхав до Відня, де Пассавський єпископ закинув йому ересь. Його полишено на волі, але він не смів опускати Відня. Коли о тім довідалися пражани, рішуче запротестували проти цього насильства. Єронім зломив обітницю і втік до Моравії. Звідси написав письмо, в котрім оправдався, чому зломив слово. Але єпископ із Пассав кинув на нього клятву, котру потвердили, єпископ з Кракова і архієпископ з Праги.

Повернувши до Праги, Єронім викликав велике одушевлення між студентами університету своєю гарячою промовою проти папської буллі і продажі відпустів, а також взяв визначну участь в уличній демонстрації проти папи.

Коли Гус удався з Праги на добровільне вигнання, Єронім також опустив місто і удався до Польщі. Опісля на суді йому закидали, що коли був у Польщі, то збратався з Греками і „Русинами“ (Рутені) „добрими християнами“. Єронім бачився з Гусом, заки цей удався на собор до Констанції і відраджував Гусові їхати на собор.

Ув'язнення й засуд Єроніма. Остання доба життя Єроніма, що нас найбільше цікавить починається від хвилі, коли він прибув до Констанції, в квітні 1415 р., а кінчиться його смертю в чотирнадцять місяців пізніше. Він приїхав до Констанції, почути про ув'язнення і суд Гуса. Він відразу пізнав, що небезпечно було в Констанції людині, котра була приятелем Гуса і негайно на другий день виїхав з міста. З дороги написав письмо до цісаря Жигмонта з проханням о лист безпечности до і з Констанції. Він дістав відповідь, що може дістати лист безпечности лиш до Констанції. Тоді Єронім казав розліпити на прилюдних місцях у Констанції оголошення з заявою, що він готов понести кару, коли знайдуть його винним. Рівночасно він домагався такого листу безпечности, щоби не ув'язнювали його перед або підчас суду, як це зроблено з Іваном Гусом. Діставши відмовну відповідь, Єронім

поспішив назад до Чехії. По дорозі однак його пізнали й ув'язнили. На жадання собора його приведено до Констанції.

Дня 23 травня привели Єроніма до Констанції зі скованими руками. Його примістили в монастирі Францішканів, де тоді придержувано Гуса. Потім відбулося вступне переслухання. Професори з різних університетів посвідчили, що чули від нього теологічні і філософічні ересі. Серед того роздалися голоси на соборі: „Спалити його! На вогонь з ним“! На це він відповів: „Коли хочете моєї смерті, то в ім'я Боже нехай так станеться“. На це сказав єпископ з С а л с б у р и: „Ні, Бог не хоче смерті грішника, але щоби він покався і жив“. Потім передали його міській поліції і посадили в строгу в'язницю на вежі кладовища св. Павла. Єронім не бачив Гуса в Констанції перед його смертю, хоч знав все, що з Гусом діється. Так само Гус знав про долю Єроніма й у однім своїм листі писав, що Єронім на вид смерті певно покажеться сильнішим як він самий.

Так минали дні й тижні. Заїлість собора до прихильників Векліфа і Гуса не зменшилася. Ба навіть дійшло до того, що урядово оголошено, що не треба додержувати слова, даного еретикам. Утративши всяку надію на поміч собора і зі страху перед смертю, Єронім відкріся наук Векліфа і Гуса і присягнув, що він ніколи не думав, що Гус придержувався тої науки, яку йому закидували на соборі.

Але на тім не скінчилося. Почали перешептуватися доккола, що в'язень усе ще держиться в серці тих помилок, котрих відкріся устами. Тоді ті самі люди, що переслідували Гуса, повстали проти Єроніма з новими скаргами. Але цим разом Єронім остався вірний собі. Він оголосив свій відклик за неважний і зроблений зі страху. Його покликали ще раз до катедри, де був зібраний Собор і там відчитано сто сім закидів проти нього. Його признано еретиком, присуджено відкинути його як зісохлу галузь і віддати в руки світської власти. На голову насаджено йому паперову шапку, з чортяками на ній намальованими, подібно, як це зроблено з Гусом; зі священничого стану скидати його не було потреба, бо він був світською людиною. Тоді то Єронім мав сказати ті святочні слова:

„Ви засудили мене несправедливо і злобно. А що до мене, я по своїй смерті лишу в ваших серцях цвях, а в ваших совістях жало; і я взиваю вас всіх явитися за сто літ від тепер, щоби дати мені одвіт в присутності найвищого і справедливого Судді.“

Смерть Єроніма. З катедри пішов Єронім на смерть, призначену йому Собором. Коли прийшов на місце страчення, клякнув при стосі дров, на котрім мав згоріти і молився. Але кати перервали йому молитву, здерли з нього одіж і лише бедра окрили простиралом. Тоді Єронім вголос заспівав Символ Віри і сказав у німецькій мові, що вірить в кожне його слово. Потім виславляв Гуса як вірного проповідника Євангелії.

Серед того обложено його сухими дровами аж по бороду і кинено на розложений огонь його одяг. Коли полум'я збільшалося, Єронім сказав сильним голосом по чеськи: „О, Боже, всемогутній Отче, зглянься на мене і будь милостивий мені, грішному. Ти добре знаєш, що я любив Твою Правду“. Полум'я потребувало більше часу, щоб сповнити свою роботу, як це було з Гусом, а коли тіло згоріло на попіл, сторожі кинули в огонь постіль Єроніма, його чоботи і другі речі, які принесено з в'язниці. Попіл з його тіла зібрано до купи і кинено в ріку Рен.

Але вогонь в Констанції не міг знищити святої пам'яті тих двох людей, Гуса і Єроніма. Історик Сильвіус пише, що на рід Чехії почитав тих двох людей як мучеників, подібно, як Римляни почитали Петра і Павла. Помимо того, що Собор а опісля Єзуїти старалися опоганити імена тих двох мучеників між чеським народом, а також між християнським народом світу, думки, що їх проголошували ті два діячі, на ново проголошено в сто літ пізніше Лютром. Отже їх голос був віщуном нової Реформації.

Закінчення. Отсе є історія Івана Гуса і Єроніма, мучеників за святу правду. Протестантський дух у Чехії викорінено огнем і мечем пізніших володітелів Чехії. Сьогодні ледви два відсотки євангельських християн знаходиться поміж Чехами. Але взір життя і праці Гуса заховався по нинішній день. Єронім і великий Гус здобули собі безсмертну славу на землі, котрої смерть не може діткнутися. Апостол Павло помер. Але голос його чути понад гроби мучеників; він проникає темну ніч поганських країв і наповняє їх звуком спасіння. Лютер помер; але його велика душа веде перед у поході релігійної реформації. Кальвін помер, але вплив його на ум, на серця і на совість християнського світа живе по нинішній день. І Гус помер, але дух його живе в змаганнях людства визволитися з ланцюгів духового гніту, в боротьбі людського роду за свободу духа, котрої він був одним з найшляхотніших оборонців.

3617/32

